www.momandpublications.com

وردګ د تاريخ په بهير کې د سيمينار په وياړ

www.momandpublications.com

د وردګو د ښادۍ سندرې

ساره سادات

Ketabton.com

۱۳۹۵ لمريز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

د کتاب ځانګړنې:

د کتاب نوم: د وردګو د ښادۍ سندرې

څېړونکې: ساره سادات

خپرندوی: رفیع کلتوري او مدني ټولنه

مالي ملاتړ: د سیدانو کلتوري ټولنه

ډیزاین چارې: ایملیار ساجد

چاپ کال: ۱۳۹۵ – ۲۰۱۶م

چاپ وار: لومړی

د چاپ شمېر: ۱۰۰۰ ټوکه

ای ایس بی اېن: ISBN 9 789936 101029

چاپځای: د مومند خپرندویې ټولنې تخنیکي څانګه

د چاپ ټول حقوق له خپرندویې ټولنې سره خوندي دي.

پتې

ننګرهار: عبدالمجید مومند کتاب پلورنځی – مخابراتو څلورلارې

اړیکې: ۰۷۰۰۶۲۶۱۶۱ – ۰۷۷۷۶۲۶۱۶۱ – ۰۷۸۱۶۲۶۱۶۱

کابل: اصلاح افکار کتابپلورنځی / خیبر کتابپلورنځی / دارالسلام کتابپلورنځی / مستقبل کتابپلورنځی / پکتوس کتابپلورنځی./ پکتیکا: مجاهد کتابپلورنځی/ کندهار: امیر کروړ کتابپلورنځی / افغان کتابپلورنځی./خوست: غرغښت کتابپلورنځی / رحیمي کتابپلورنځی/ لمر کتابپلورنځی / سباوون کتابپلورنځی./ هلمند: سیدجماالدین کتابپلورنځی / عرفان

www.momandpublications.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابپلورنځی / تاج منور کتابپلورنځی./ پکتیا: علمي کتابپلورنځی./ غزني: قیومي کتابپلورنځی

www.momandpublications.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډالۍ: ګرانې مورجانې او ګران پلار جان ته مې،

چې خپلې وینې یې زما په قلم کې واچولې او زه یې ددې جوګه کړم چې د خپلې سیمې بشري ارزښتونه د خپل قلم په برکت خوندي وساتم!

سادات

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خپرندويې ټولنې يادښت

د لوی ښتن په نامه

شفاهي ادبيات د ادبياتو يوه ستره او ارزښتمنه برخه ده. که څه هم پر پښتو شفاهي ادبياتو څه نا څه کار شوی دی، خو لا هم د پښتو دغه ستره زيرمه هغسې نه ده څېړل شوې چې اړتيا يې ليدل کېږي. د ادبياتو د دې برخې څېړل او را ټولول ځکه مهم دي چې د له منځه تلو له ګواښ سره مخ ده. له همدې امله په کار ده چې شفاهي ادبيات را ټول او خوندي شي. د پښتو شفاهي ادبياتو يوه لويه برخه له منځه تللې، ځکه چې پر وخت نه دي را ټول شوي او که پاتې نورو ته پام ونه شي، له منځه تلل يې حتمي دي.

د همدې سترې اړتيا په درک سره ځوانې او تکړه څېړونکې اغلې ساره سادات دا ارزښتمن کار کړی دی او د وردګو د خوښې سندرې يې را ټولې کړې او څېړلې دي. د نوموړې کار يوازې له دې امله ارزښتمن نه دی چې د شفاهي ادبياتو يوه برخه يې خوندي کړې، بلکې له دې امله هم ارزښتمن دی چې په را ټولولو او څېړلو کې يې د شفاهي ادبياتو د را ټولولو او څېړلو اصول مرعات کړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو ادبياتو څېړونکو او په ځانګړي ډول ځوانو هغو ته بويه چې د پښتو دغه شتمني خوندي کړي. دوی بايد د ساره سادات په شان دغه ارزښتمن کار ته اوږه ورکړي او پرې نږدي چې زموږ دغه شتمني له منځه ولاړه شي. د پوهنتونو محصلين دې خپل پايليکونه پر همداسې موضوعاتو واخلي او استادان دې هم په دې چاره کې ورسره مرسته وکړي. اوس چې په کابل او ننګرهار پوهنتونو کې په پښتو ادبياتو کې د ماسترۍ او دوکتورا پروګرامونه پيل شوي، نو په کار ده چې دوی خپل تيزسونه پر همداسې ارزښتمنو مسايلو وليکي او خپل رسالت ادا کړي.

په پای کې رفيع کلتوري او مدني ټولنه وياړي چې د ساره سادات دغه اثر خپروي او نوموړې ته د لا زياتو برياليتوبونو هيله کوي.

په درنښت

رفيع کلتوري او مدني ټولنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرلیکونه

سرلیک.. مخونه

یادونه .... ا
د سر خبرې..د
سریزه.. ۱
د څېړنې هدف...۶
د پښتني سندرو مخينه یا شالید.............................۸
د فولکلور ټولولواهمیت..................................۱۱
د سندرو لومړي ټولوونکي....................................۱۴
د ښادۍ د بدلو ټولوونکي.....................................۱۶
په وردگوکې دښادۍ بدلو دټولولو لومړنۍ هڅې...........۲۱
د دې څېړنې ارزښت...۲۲
د ښادۍ د سندرو جوړښت.......................................۳۱
ددې لیکنې مېتود...۳۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو دښادۍ سندرې...۳۷
ناسته...۵۲
د نکریزو شپه او د توی ورځ...٦۸
درېیمه (تخت جمعي)..۱۷۵
نتیجه...۱۷۹
مناقشه...۱۸٤
پېشنهادونه..۱۸٦
لنډیز..۱۸۸
د مأخذونو فهرست..۱۹۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونه

د لوی او ښښونکي څښتن په نامه

له آدمه تر دې دمه د انسان د ژوند پایښت د کورنۍ په جوړولو اېښودل شوی دی، چې حضرت آدم (ع) له بي بي هوا سره د کورنۍ په جوړلو د بشر نسل پر ځمکه تلپاتې کړ، چې ننۍ انساني ټولنه یې جوړه کړې ده او مور یې هم یوه برخه یو. په ډېرو ادیانو کې د ټولنې شمزۍ د سالمې کورنۍ واحدونه شمېرل کېږي. په اسلام کې هم د یوې پیاوړې ټولنې اساسات یوه سالمه کورنۍ یادېږي، ځکه نو له شریعت سره برابره نکاح تړل کېږي او دوه انسانان د ښځې او مېړه په بڼه د یوې اسلامي کورنۍ بنسټ ږدي، چې محصول یې سالم اولاد دی او د اولادونو په ښوونه او روزنه سره د ملت رښکۍ پیاوړې کوي.

په ټولنیز ژوند کې د تاریخي، علمي او دیني مقدساتو تر څنګ د یوې ټولنې فرهنګي ارزښتونو ته هم پام کول او ځان پرې پوهول اړین ګڼل کېږي، ځکه د کلتوري هلو ځلو پر بنسټ هر ملت د خپل ژوند ځانګړي فلسفي ارزښتونه له یوه نسله بل ته ورلېږدوي، چې د هېواد د ملي او د ټولنې د ښادیو د ورځو، لکه: د اولاد زېږېدنه، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماشوم کلیزه او زموږ دیني ،تاریخي او مقدسو ورځو په اړه معلومات هم اړین دي، لکه څنګه مو چې یاده کړه، واده او بیا د کورنۍ جوړول، خو د ټولنې یو بنسټیز رُکن دی، چې ټولنه پرې جوړه ده، ځکه نو د واده په اړه معلومات زموږ ټولنه پیاوړې ساتي او خلک په متواتره بڼه زموږ د تېرو نسلونو کلتوري ارزښتونو ته متوجې کوي، ځکه نو د واده د دودونو او د واده د ښادیو په اړه سیستیماتیک معلومات هم د راتلونکي نسل لپاره ښوونیز او روزنیز ارزښت لري.

په دې کتاب کې چې، دوردګو دښادۍ سندرې د یوه علمي تیزس په بڼه راټولې او لیکل شوې دي، زموږ ځوان نسل ته او له سیمې لېرو پرتو هېوادوالو ته هغه اړین معلومات وړاندې کوي، چې د وردګو په سیمه کې د یوه واده سریشته په څه ډول نیول کېږي، کومې ځانګړتیاوې لري اوترواده مخکې کوم دودونه لري، د واده په ترڅ کې کومې ځانګړنې لري او ترواده وروسته اړینو پېښو ته نغوته شوې ده، خو په دې کتاب کې همدا ډول د سیمې سندرې، چې زیاتره د کلي د ښځو ترمنځ مروجې دي، په ډېره امانتدارۍ سره راټولې شوې دي، دې علمي اثر ته یې یو ځانګړی ارزښت ورکړی دی.

په سیمه کې د واده د دودونو، خوشالیو او ساعتېریو په اړه معلومات زموږ د افغان ملت د بېلابېلو ټبرونو د پوهې، دوستۍ او زغم وړ ګرځي او د افغاني هویت په پیاوړتیا کې رغنیز رول لوبولی شي، ځکه نو د سیدانو مرستندویې ټولنې دا پتېیلې ده، چې د «د وردګو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښادۍ سندرې» کتاب د خپرولو په برخه کې خپل ملي، ټولنيز او بشري مسؤليت تر سره کړي، تر څو افغان ولس د خپلو خلکو له دودونو خبر او د سيمې عنعنات د کتاب په ښه وساتل شي او همدا ډول دغه اړين معلومات په کره ښه بل نسل ته ولېږدولی شي.

د سيدانو مرستندويه ټولنه په دې وياړي، چې د دې علمي اثر په خپرولو سره به يې د افغان ولس ځوان نسل ته هغه اړين معلومات وررسولي وي، چې د خپل ملت په ملي او هويتي ارزښتونو سمبال اوله خپلو کلتوري ارزښتونو څخه الهام واخستلی شي. همدا ډول د کتاب له ليکوالې آغلې ساره سادات نه ډېره مننه کوو، چې دغه علمي اثر يې ليکلی دی او ټولنه يې د نورو ليکنو او علمي آثارو په تمه پاتې کېږي او په نورو پوهانو هم غږ کوي، چې خپله ټولنه د علمي آثارو په جوهر نوره هم پياوړې کړي.

و من الله التوفيق

د سيدانو مرستندويې ټولنه

کابل، د ۱۳۹۴ لېږديز لمريز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سر خبرې

دهغې مينې له مخې چې له فولکلوراو ولسي ادب سره يې لرم دسرمحقق استاد زلمي هېوادمل په مشوره مې دخپل تيزس دبشپړونې موضوع(دوردګو دښادۍ سندرې)انتخاب کړله.

داسندرې مې دوردګو ولايت دجغتو له ولسوالۍ نه لکه څنګه چې خلک يې وايي يا بولي په طبيعي ډول، دښځواو نجونو له خولې راټولې کړې دي، په ليکنه کې مې هڅه کړې، ټول هغه مطالب چې ولسي رنګ يې پياوړی اواوس هم په ژوندۍ توګه موجود دي د کارونې له مواردو سره يې ذکر کړم، تقريباً ټولې سندرې نوې دي. مخکې تر دې چې ددې موادو په را ټولولو پيل وکړم، په دې اړه مې هغه ليکل شوي کتابونه چې ما ته معلوم وو او هم هغه مأخذونه چې لارښود استاد يې د لوستلو توصيه راته کړې وه ټول وکتل او د راټولولو په وخت کې مې دتکراري سندرو له ليکلو ډډه وکړه اوهمدا ډول يوه نيمه داسې سندره چې دلږ ياډېرو الفاظو او توريو په بدلون سره په نورو کتابونو کې راغلې وې له دې سندرو سره په مقايسوي ډول په لمن ليکونو کې را اخيستي دي.

په دې سندرو کې مې بابولالې، سروکي د اتڼ نارې او... نور ځای کړي دي، يعنې د ښادۍ د بدلو ترڅنګ مې ځينې عام

(c) ketabton.com: The Digital Library

سروکي او داتې نارې چې په ودونو کې يې هم وايي راغونډې کړې دي، پردې سربېره ددې سندرو د قدامت او دراټولولو دشاليد دراوړلو په خاطر مې له ځينو مأخذونو څخه هم استفاده کړې ده.

دسندرو د حالاتو د بيانولو لپاره مې د وردګو د واده په دود هم څه ناڅه خبرې کړې دي او څومره چې کېداى شوى له اختصار نه مې کار اخيستى دى، مثلاً دپښه خلاصي، دسرواره دتګ اوداسې نورو چې سندرې نه پکې ويل کېږي له سره يادونه، نه ده کړې، ځکه چې دوردګو د واده د دود او دستور په اړه ښاغلي حبيب الله رفيع په خپل کتاب (پښتني ودونه) او احسان الله آرينزي په خپل کتاب (د وردګو د واده دود او بدلې) کې دا موضوعات په مفصل ډول ليکلي او معرفي کړي دي.

ددې سندرو د راټولونې په منظور مې په دوو ودونو کې هم ونډه واخيستله او هم مې له ښځو او نجونو نه دپوښتنې په ډول ثبت کړې اوله دې سره مې ځينې متلونه او دښې شپې فالونه هم راغونډ کړي دي او هيله منه يم چې په راتلونکي کې يې تر بشپړونې وروسته يوځاى د کتاب په بڼه چاپ او خپاره کړم.

يوه بله خبره چې بايد له تاسو سره يې شريکه کړم دا ده، چې ما د ځينو ستونزو او رسمي بوختياوو له امله ونه شواى کړاى چې په وردګو کې ډېر وخت تېر کړم، په کليو وګرځم او ډېر مواد راټول کړم، ځکه هغه ښځې چې له لرې پرتو کليو نه واده ته راغلې وې ويل يې که زموږ کلي ته راشې، هلته ډېرې بدل زنې (بدلې ويونکې) ښځې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شته چې زښته زياتې بدلې يې زده دي او آن د ناوې د بړستنې ګنډولو او پښه خلاصي پرمهال هم رنګ، رنګ بدلې وايي، خو زموږ يې ډېرې اوس هېرې شوې دي، كه په راټلونكي كې مې دغو كليو ته د تګ موقع ترلاسه كړه، نو خامخا به ورځم او هغه نا ليكلې بدلې به، چې د دغو ښځو په حافظو كې ذخيره او د هېرېدو په حال كې دي راټولوم.

د فولكلور په برخه كې زما دا لومړنی تحقيقي اثر به كېدای شي نيمګړتياوې هم ولري او ښايي د ځينو دودونو ليكل را څخه پاتې شوي وي، خو هيله منه يم چې لوستونكي به يې را په ګوته كړي.

داسندرې چې په كليو باندو كې خوله په خوله انتقال مومي ځينې يې تاريخي قدامت نه لري اوداسې نوي لغات، لكه طياره، مونی يا مونيان (فلانكوچ موټر) ټونيس او ... په كې ترسترګو كېږي.

د دغه اثر د ترتيب په لړ كې راسره زما ټولګيوالو هر يوه ښاغلي نورالله اورياخيل او سيدنظيم سيدي مرسته كړې او يو شمير كتابونه يې زما په اختيار كې راكړي وو چې ترې مننه كوم.

په درنښت

ساره سادات

(c) ketabton.com: The Digital Library

سريزه

انسان د دې کاینات هغه موجود دی چې د خلقت ټول عناصر يې په وجود کې راټول دي. همدا، انسان دی چې د کايناتو تربل هر موجود څخه زيات د دغه فطرت په اسرارو پوهېږي او يا غواړي ځان پرې پوه کړي، ځکه خو ورته د ځمکې د خلافت ستر رسالت ور په برخه شوی دی. د ټولنيز شعور له لوړېدو سره سم يې په ذهن کې ډېرې پوښتنې پيدا شي، د دې پوښتنو د ځواب موندلو په خاطر پلټنو ته مخه کړي او د ډېر تجسس له امله د طبيعت په ډېرو رازونو پوه شي، او د اوسنيو پر مخ تلليو او پراخو څېړنو او کشفونو اصلي سرچينه همدا ابتدايي تجربې او پلټنې دي.

انسان په لومړي سر کې کوښښ کوي د خپل محيط څرنګوالی وپيژني او کله چې يې د خپل چاپيريال په باب معلومات د تکامل مرحلې ته ورسيږي؛ نو بيا له خپله چاپيرياله بهر د فطرت په اسرارو پسې پلټنه پيل کړي، څرنګه چې د انسان د پيژندګلوۍ لپاره د هغه د کړو وړو، حرکاتو او سکناتو څېړنه مرسته کوي، په همدې ترتيب د يوې انساني ټولنې د پيژندنې يو غوره شاخص د هغې ټولنې د ژوندانه بېلابېل اړخونه دي چې بايد وپيژندل شي او دا اړخونه په لومړي ګام کې د يوې ټولنې له افکارو او څرګندونو څخه پيژندلی شو چې د ژبنۍ پانګې شناخت يې ډېره غوره وسيله ده، د يوې ټولنې ژبنۍ پانګه د هغې ټولنې فولکلور احتوا کوي او له يوه نسل څخه بل نسل ته انتقال مومي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

د بشري ټولنو ترمنځ پښتانه هم یو داسې قوم دی چې ډېر لرغونی تاریخ لري او د ژوندانه ډېر اړخونه یې د دیواني ادب پر ځای په فولکلوریک ادب کې خوندي دي. د پښتنو په ذهنونو او حافظو کې د فولکلور ډېر داسې توکي پراته دي، چې د خرافي جنبې تر څنګ پکې زیات ضروري او ګټور رازونه شته، چې د څېړونکو په نظر باید ورته ونه کتل شي، ځکه نو پوهېدل پرې حتمي دي.

په افغانستان کې د فولکلور په تېره بیا د کلیوالي یا ولسي او شفاهي ادبیاتو په برخه کې دومره کار نه دی شوی که شوی هم دی په نشت حساب دی.

د استاد حبیب الله رفیع د خبرې په تأیید مستشرقینو څه نا څه څېړنې او یادونې کړې دي خو هغوی زموږ له روحیاتو، ذهنیتونو او نفسیاتو سره دومره نه دي اشنا چې په هغه ډول چې په کار دي و یې څېړلای شي.

د دې لپاره چې دا قیمتي او ارزښتناکه شتمني له لاسه ورنه کړو لازمه ده، د هرې سیمې خلک چې له ادب او ادبیاتو سره اشنا وي او هم د فولکلور ټولونې لارې چارې ورمعلومې وي په دې برخه کې نه ستړې کېدونکې هلې ځلې وکړي.

ماکسیم ګورکي وایي: «خلکو په فولکلوري آثارو کې هغه هنري څېرې ښودلي دي چې په خلق کېدو کې یې له عقل، ابتکار، فکر او احساس څخه کاراخیستل شوی دی.» نوموړی زیاتوي «موږ هغه وخت د مبارزو انسانانو په تاریخ پوره پوهېدلی شو چې د فولکلور په باره کې یې جامع معلومات ولرو» (٦: ١١).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

عام ولس د دې شفاهي ادبياتو او ښکليو هنري تصويرونو اصلي مصورين دي. دا ښکلې پانګه زموږ د ولس او ملت د ټولنيز ژوند، ذوق او سليقې ښکارندويي کوي او د دوی د ژوند مسير تعقيبوي. بدلې يا سندرې هم لکه د فولکلور نورې برخې هغه اړين او په زړه پورې توکي دي چې ښځې يې تل په ښاديوکې د يوه ضرورت په اساس وايي او د نوموړيو د ژوند ټول کړه وړه، لوړې او ژورې، ښې او بدې، غمونه او خوښۍ، طرز تفکر، نړۍ ليد، عقايد، تجربې، غوښتنې او اړتياوې، مينه او نفرت، سيالۍ او هوسونه، غندنې او خوښونې، لويۍ او بېچاره ګۍ، نيستي او فقر، پټ او مبهم رنځونه، ښکاره ستونزې او داسې نور پکې منعکسوي. او همدارنګه د پښتو ژبې اصلي جوهر په شفاهي ادبياتو کې پروت دی په دې لړ کې، همدا سندرې د دوی د فطرت او روحياتو ترجماني کوي، د پښتنو تاريخ، کړه وړه، اصل او نسب ټول رانغاړي.

دخلکو اوصاف، مادي او معنوي تجربې، عاميانه اطلاعات چې د خلکو په حافظو کې ځای لري او يا په محيط او چاپېريال کې د دود او رسم په شان موجود وي ټول پکې خوندي دي او هم د ملتونو د ادبي پنځونو لومړنۍ نښې، خلاقيتونه او تجربې دي او له اوسني ادب سره لکه د ځنځير کړۍ پتليزدي، د اوسني (د بشپړتابه مرحلې ته رسېدلي ادب) سرچينه او بنسټ هم ګڼل کېږي.

پښتني ادب په تېره بيا د ښادۍ سندرې سره له دې چې زرنه مري؛ ځکه چې تل د حرکت په حال کې دي او زموږ له ژوند سره سمې پر مخ روانې دي او نسل په نسل، له يوه کلي نه بل کلي او له يوې خولې نه بلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خولې ته انتقالېږي، خو بیا هم ولسونو ته د مدنیت او نوې میډیا د ور دننه کېدلو له امله د دې ادبیاتو د ورکېدو او هېرېدو وېره شته.

په دې اړه د هېواد تکړه لیکوال او فولکلور څېړونکی ښاغلی حبیب الله رفیع خپل نظر داسې وړاندې کوي:

«کوم وخت چې د فولکلور او پخوانیو اساطیرو بېلا بېلې لارې چارې او ډولونه تر ژورې کتنې لاندې ونیسو نو په ښکاره ډول به ووینو چې دا اساطیر او روایات د لومړنیو توکمونو یوه قدنما هېنداره ده او د دوی فلسفي نظریات، طرز فکر او نور خصوصیات پکې په واضحه توګه لیدلای شو. څرنګه چې د فولکلور زیاته برخه افسانې او روایات تشکیلوي، نوځکه د تاریخ په اوږدو کې د بشر بېلو- بېلو ډلو، ټپلو او توکمونو د خپل ژوند او وخت له شرایطو سره سم د افسانو او روایاتو په جوړولو لاس پورې کړی او همدا د دوی امثال، روایات او افسانې دي چې اوس د دوی طرز تفکر، عقاید او نور خصوصیات موږ ته راښکاره کوي.

د بشر د تمدن د چټک پرمختګ او خصوصاً د عمومي فرهنګ د دایرې د پراخېدو او د اجباري لومړنیو زده کړو او د عوامو د باسواد کیدلو له کبله د دې زیاته وېره موجوده وه چې فولکلوري ذخایر محوه او له منځه ولاړ شي او ځای یې تاریخي روایات یا علمي محفوظات ونیسي نو له دې کبله لومړی په اروپا کې یو شمېر علماو، پوهانو او د فولکلور علاقمندانو د دې ملي ذخایرو په راغونډولو لاس پورې کړ چې نه یوازې د خپلو سیمو د فولکلور راټولولو بلکه د ختیځو هېوادونو د فولکلور راټولولو ته یې هم ملا وتړله او هم د ختیځو هېوادو پوهانو په دې کار لاس پورې کړ، خو څرنګه چې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخه کې يې زيات خنډونه او موانع موجود وو نو ځکه يې يا بېرته لاس ترې واخيست او يا يې شمېر ډېر محدود ؤ.

کومه ټولنه چې مخ ته تللې د هغې ټولنې فولکلور له منځه تللی او خپل ځای يې تمدن ته پرې ايښی دی خو په کومه ټولنه کې چې مدنيت اغيزه نه ده ښندلې او د ژوند سويه يې وروسته پاتې ده هغلته فولکلور په خپل شکل پاتې دی. پښتني ټولنه هم چې خپل روښانه کلتور او فولکلور لري د ژوند په ټولو چارو کې يې فولکلوري مظاهر ليدل کېږي چې مدني وسايل تر اوسه پورې متأسفانه نه دي ورته برابرشوي او خلک يې اته نوي په سلو کې (۹۸٪) بېسواده دي نو ځکه د دوی فولکلور ډېرغني دی او دا زموږ وظيفه ده چې د خپل فولکلور د راغونډولو لپاره لېچې وغړوو او په زياته حوصله او پوره متانت دارۍ سره خپل فولکلوري آثار راغونډکړو» (٦ : ۹-۱۰).

د ولسي فولکلوري ادبياتو په ايجادولو کې تر نارينه وو نه د ښځو ونډه زياته ده، په تېره بيا د ښادۍ د سندرو او لنډيو برخه هم دوی ډېره پياوړې کړې او کوي يې.

کله يې له ځان سره زمزمه کوي او کله يې هم د ښاديو په مراسمو کې لکه ودونه، د ماشوم د پيدا کيدو پر مهال، په اخترونو او داسې نورو غونډو کې وايي.

د برات ښه شپه هم په وردګو کې د ناوې جوړولو او فالونو په اچولو سره په ځانګړي ډول لمانځل کېږي او په دې وخت کې هم ښځې بدلې بولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څېړنې هدف

له دې څېړنې نه مې عمومي هدف د ماسټرۍ د تيزس ليکل او د فولکلور د يوه مهم او ارزښتناک جز (د ښادۍ د سندرو) راټولول او خوندي کول ؤ. او بل دا چې لوستونکي به په دې خبرشي چې په کليو او ولس کې ښځينه ادب په ډېره لوړه کچه خوندي او بکر پروت دی. سروکي، لنډۍ اود ښادۍ سندرې تر ډېره د مېرمنو مال دی او لا تر اوسه هم کليوالې پيغلې او نجونې د دې برخې په را منځ ته کولو کې لوی لاس لري، ځکه چې نارينه يا باسواده او يا هم په ټولنه او کورنۍ کې د بشپړ واک او اختيار خاوندان دي، هر څه يې چې په ذهن کې وګرځي د شعر يا نثر په کالب کې يې د کاغذ پر مخ ليکلی او ويلی شي او د خپل نامه د راوړلو په صورت کې هم له کومې ستونزې سره نه مخ کېږي، مګر پښتنې ښځې بيا دا کار نه شي کولای له ډېرو محدوديتونو او ناخوالو سره مخ دي او د دوی د عواطفو او احساساتو د بيانولو ډېره ښه وسيله هم د دغه ډول سندرو او يا ادبياتو لويه ذخيره ده چې په خپلو اذهانو کې يې ساتلې وي.

نو تر نارينه وو نه مېرمنې د دې ډول موادو په را ټولونه او ليکنه کې ښه کار کولای شي، او بل دا چې په کليو کې ښځې له نا محرمو نارينه وو نه ستر کوي، په ودونو او نورو لويو غونډو کې د ښځو په منځ کې د نارينه وو کېناستل شرم او عيب ګڼل کېږي، ځکه په داسې غونډو کې له نورو ځايونو نه راغلې ښځې له سړيو نه مخ پټوي او مېرمنې په آزادانه توګه په ښځينه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

مجلسونو کې په ګډون سره په ډېره ښه او طبيعي بڼه د دوی له خولې نه سندرې ليکلی يا ضبطولی (ثبتولی) شي.

که نارينه دا کار کوي له خپلو خپلوانو نه به د پوښتنې او ګروېږنې په صورت کې مواد راټولوي او هغه دومره طبيعي رنګ ځکه نه لري چې سمدلاسه ښځو ته دومره سندرې نه ورپه يادېږي؛ خو که په تاوده محفل کې ناستې وي په طبيعي ډول د دوی خولو ته بدلې راځي او هره صحنه په ډېر ښه انداز په سندرو کې ترسيموي، نو يو بل هدف هم په طبيعي توګه د دې سندرو راټولول او د دې برخې بډاينه وه، ما پرته له کوم قيد او شرط نه په ودونو کې ونډه اخيستې او هم مې سندرې ترې راټولې کړې، ليکلې اوحتی ريکارډ کړې دي. او هم مې غوښتل چې د نورو باسواده نجونو او مېرمنو پام دې برخې ته واوړي، چې د دې ناليکلي ادب په ليکنه او راټولونه کې زيار وباسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتني سندرو مخينه يا شاليد

سندرې يا بدلې په پښتو شفاهي ادب کې ډېره لرغونې سابقه لري او پوهانو يې د ډېرو پخوانيو ژبو - چې د پښتو په ګاونډکې يې ژوند کاوه - سره پرتله کړې او دا يې ثابته کړې چې پښتو ژبې لا ډېر پخوا بډای فولکلور او د سندرو ډول، ډول نمونې درلودې خو د زمان او مکان سره په ارتباط کې يې په شکل او مضمون کې بدلونونه رامنځ ته شوي دي. په دې هکله ښاغلي حبيب الله رفيع په خپل کتاب (د خلکو سندرې) کې ډېرې څرګندونې کړې چې دلته به يې ځينې د دې ادعا د ثبوت لپاره وړاندې کړم، نوموړی وايي:

«د موجوده پلټنو په رڼا کې د پښتنو د ولسي سندرو لاس ته راغلې نمونې له اسلام څخه راوروسته دي خو څرنګه چې پښتو يوه ډېره لرغونې ژبه ده نو دا لازمه ده چې پښتو به له اسلام نه د مخه هم هرومرو شعر او ادب درلود او دا ځکه چې هغه نورې آريايي ژبې چې د پښتو ژبې خويندې بللې کېږي، لکه اوستا، سانسکرت او ... د ډېرو خوندورو او زړه وړونکو اشعارو لرونکې دي او د ملي اشعارو نمونې يې لا تر اوسه هم پيدا کېږي، نو څرنګه چې تاريخي سندونه د پښتو وجود هم د اسلام نه زرګونه کاله تر مخ ثابتوي نو دا هم بايد ومنله شي چې پښتو به په هغه وخت کې هرومرو شعر، ادب او سندرې درلودې او پښتنو به د خپلو مذهبي، د ښاديو مراسمو او نورو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سندرې ویلې خو متأسفانه چې اوس ورکې دي او د ورکوالي سبب خو یې دا دی چې چا نه دي لیکلې او حتی تر اوسه لا هم د پښتو ولسي سندرې نه دي لیکلې شوې، یوازې د پښتو ټولنې له خوا یې یوه برخه په ځینو مقالو او هم ځانګړیو کتابو کې راټولې شوې او خپرې شوې دي، سره له دې هم ټولې نه دي خپرې او اکثره برخې یې یوازې او یوازې د پښتنو په خوله کې د میراث په توګه له یوه څخه بل او له بل څخه بل ته را پاتې شوې دي» (٦:٢۴).

بل ځای د سندرو په اړه داسې یادونه کوي:

«دا برخه د پښتو تر ټولو اشعارو او ادبیاتو پخوانۍ او لرغونې ده او ګومان کېږي هغه وخت چې پښتو د آریک ژبې څخه بېلېدله نو له هغه وخته را په دې خوا به د پښتو عمومي سندرې رواج شوې او پښتنو ویلې وي، ځکه چې د تاریخي روایاتو او شواهدو له مخې موږ ته دا ثابته شوې چې آریاییانو د واده مراسم، نورې مېلې، دودونه او دستورونه درلودل چې په دې ټولوکې به یې سندرې ویلې نو همدا راز پښتنو هم ښایي د دې دودونو او مراسمو لپاره خپل اشعار په کار اچولي وي او ځای په ځای او وخت په وخت یې سندرې ویلې وي.

د پښتو په عمومي سندرو کې د خوند خبره دا ده چې اکثره یې د ښځو له خوا ویلې شوې نو څرنګه چې د ښځې غږ مؤثر او اغېزناک دی همدا راز دا سندرې هم خوندورې، خوږې او لطیفې دي. په آریایي اقوامو کې ښځو له نارینه وو سره اوږه په اوږه په ټولو اجتماعي چارو کې برخه اخیسته او لوی مقام یې درلود، نو له دې سببه ؤ چې دوی د ادب په میدان کې هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

له نارینه وو سره اوږه په اوږه کار کړې او حتی کله کله ترې اوښتې هم دي، په پښتنوکې اوس هم ښځې د آریایي اصولو په بنا له نارینه وو سره اوږه په اوږه کار کوي او په اجتماعي چارو کې ستر رول لري چې له دې سره سره د ادب په برخه کې هم له نارینه وو څخه وروسته نه دي پاتې او ډېر خواږه او زړه وړونکي ادبیات لري.

زما په خیال په پښتنو سړیو کې شاعران یویو دی خو ښځې ټولې شاعرانې دي ځکه د واده په مراسمو او نورو دودونو کې ښځې فی البدیهه د حال له غوښتنې سره سمې سندرې جوړوي او بې له دې چې تأمل په کې وکړي وایي یې، مثلاً کوم وخت چې واده وي ډېرې داسې سندرې اورو چې بیخي نوې او د حال په غوښتنه برابرې وي همدا راز چې کوم مړی وي نو دوی د زړه له ډېره درده د حال سره برابرې منظومې ساندې وایي او د خپل ډېر درد او دوک تسکین پرې کوي ...» (٦: ۴۶-۴۷).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فولکلور ټولولو اهمیت

د شکل او محتوا له پلوه د فولکلوریکو نمونو راټول خورا ستر ارزښت لري، فولکلور د شکل له مخې د یوه ولس د هر اړخیزې پوهې ترجماني کوي، په دغو نمونو کې داسې قوي ژبني چوکاټونه تر سترګو کېږي، چې د مصنوعي (بدیعي او بیاني) هڅې پر بنسټ یې رامنځ ته کول ناممکن برېښي، د ساري په توګه؛ لنډۍ هغه ولسي فورم یا شکل دی چې په یوه واړه بیت کې ډېر ستر مفاهیم ځایوي او دې فورم ته په کوزه کې د سیند ځایولو مصداق هم ورکول شوی دی. په همدې ډول د محتوا له پلوه د یوه ولس د فولکلور پېژندنه د هغه ولس د مشخصاتو او ممیزاتو څرګندویه ده، په ولسي پانګه یعنې: سندرو، بدلو، بوللو، ټپو، سروکو، چاربیتو (څلوریزو) او نورو کې د یوه ولس کړه وړه، بریالیتوبونه، نیوکې، ناخوالې او د ژوندانه بېلابېل اړخونه په ګوته کېږي، د پښتنې ټولنې غړي چې زیاتره یې د بیسوادۍ له کبله له دیواني ادب څخه لرې پاتې دي د خپل ژوند احوال یې په ولسي پانګه کې خوندي کړي دي، د مثال په ډول؛ یوه میرمن چې د کلتوري قیود له کبله په عامه ژبه پر میړه نیوکه نه شي کولای په ټپه کې ورته هغه مهال چې میړه پرې ظلم کړی وایي:

پرځان د ګلو لښته نه اخلې – پر مادې تېرکړل د کوتکو ګذارونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا هغه مظلوم چې د عدل غوښتنې په موخه عدالت ته تللی او حاکم ورته د انصاف ورکولو پر ځای پر مخ څپېړه ورکړې په ډېره نرمه ژبه او ټراژېډي انداز په یوه ټپه کې داسې وايي:

تا چې څپېړې پرمخ راکړې – د اوښکو ډکې سترګې چاته واړومه

ښاغلي زلمي هېوادمل هم د پښتو ادبیاتو په تاریخ کې د شفاهي ادبیاتو ارزښتونه په ګوته کړي دي، نوموړی وايي: «تر اوسه چې د پښتو ژبې د شفاهي ادبیاتو کوم مواد موږ ته په لاس راغلي د هغو له مطالعې څخه ښکاري چې د پښتنو د اجتماعي، ملي، سیاسي، اقتصادي او فرهنګي ژوند ټولو خواوو د دې ادبیاتو په بېلابېلو ډولونو کې انعکاس موندلی دی، او د پښتنو د فرهنګ په څېړنه کې دقیقه استفاده ترې کولای شو، او هم راټول شوي توکي له تصنع نه خالي دي او ډېر طبیعي رنګ لري، ځکه نو د اجتماعي علومو څېړونکي کولای شي له دې ډول بیاناتو نه د اصلي او اساسي موادو په توګه کار واخلي.

په دې ادبیاتوکې په ډېر لوړ انداز د ښکلا او تصویرونو راوړل د کلیوالو خلکو د هنري ذوق او فکري ودې ښکارندویي کوي او دا ترې جوتېږي چې عام ولس د اجتماعي او محیطي مسایلو په باب خاص فکر درلود.»(۱۴:۲۱)

نو هغه وخت چې د خلکو د ژوند پېښو، د ژوند تېرولو د روشونو او طریقو، کړنو، دودونو او دستورونو، عقایدو، خلاقیتونو، ذوقونو او سلیقو د ثبت او لیکلو لپاره وسایل نه وو خلکو به دا پېښې خپلو حافظو او اذهانو ته سپارلې او د انتقال وسیله یې هم ژبه او روایات وو، چې د ایجاد له وخت نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر اوسه خوله په خوله رانقل شوي او د وختونو په تېرېدو سره يې په شکل او مضمون دواړو کې جوت تغيير راغلی دی، خو له دې اوښتنو او بدلونونو سره سره که په سمه توګه وڅېړل شي ډېر ضروري مواد او تاريخي حقايق او هم د ملتونو د ټولنيزژوند، قومي جوړښتونو، روحياتو، ذهنيتونو، عنعناتو او باورونو په اړه ډېرڅه ترې تر لاسه کېدای شي، چې د بشر پېژندنې، د تاريخي حقايقو د رابرسيره کولو او د يوې ژبې د تاريخي سير، پرمختګ او د تحولاتو له څېړنې سره پوره مرسته کولای شي.

پښتني فولکلور ډېرغني دی، د پښتنو ملي فرهنګ او کلتوري ميراث پکې ځای شوی دی. او همدا ډول د پخوانيو خلکو هنري ذوقونه، سليقې، پېژندګلوي، قبيلوي جوړښت، فکر، تاريخي ميراثونه، د ودونو، دودونو او نورو په اړه موږ ته معلومات راکوي، په دې ټولو پوهيدل او لاس ته راوړل يې د فولکلور ټولونې له لارې کېدای شي، نو بايد دا قيمتي خزانه د له منځه تللو نه وساتل شي اوله لاسه مو ونه وځي او په راټولونه او خوندي توب کې يې هر اړخيزې هلې ځلې وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سندرو لومړي ټولوونکي

پښتو ژبه د اسيايي ژبو ترمنځ هغه زړه ژبه ده چې تر ديواني ادب څخه يې ولسي پانګه په هر اړخيزه توګه غښتلې او پياوړې بريښي، لکه څرنګه چې لازمه ده د پښتو ژبې دغه غني برخه په هغه ډول نه ده څېړل شوې، خو لومړی ځل په ۱۳۱۸ هـ ل کال مرحوم استاد محمد ګل نوري د پښتو ژبې ببلابېلې سندرې لکه کاکړۍ غاړې، د واده بدلې، سروکي، ټپې او نور ... راټولې او په ۱۳۲۳ هـ ل کال د ملي سندرو په نامه ديوې مجموعې په بڼه د پښتو ټولنې له خوا خپره شوه، مګر استاد محمددين ژواک په همدې کتاب کې ځينې نورې لنډۍ ورزياتې کړې او د دويم ځل لپاره يې په ۱۳۳۴ هـ ل کال کې د پښتو ټولنې له خوا د پښتنې سندرو په نامه چاپ کړ.

تر دې وروسته ښاغلي ضميرساپي همدا لړۍ وغځوله او د دويم ټوک په توګه يې ځينې نور ولسي شعرونه، چاربيتې، بدلې، سروکي او نور... راټول او چاپ کړل.

تر ۱۳۴۵ کال را وروسته ښاغلي حبيب الله رفيع (دخلکو سندرې) په نامه ګڼ شمير داسې شعري نمونې چې پخوا پرې کار نه ؤشوی راټولې او په ۱۳۴۹ هـ ل کال يې د تاريخ ټولنې له خوا دا ټولګه خپره کړه. او پردې سربېره يې د (پښتنې ودونه) کتاب کې يو شمېر نورې د ښادۍ سندرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ثبت او خوندي کړې دي، چې په ۱۳۸۱ کال دافغانستان دمرستو مرکز (CCA) له خوا چاپ شوی دی.

په همدې ترتیب په ٦٠ مه لسیزه کې ښاغلي احسان الله آرینزي هم یولړ ولسي سندرې را ټولې او په دې وروستیو کې یې د (د وردگو د واده دود اوبدلې) نومي کتاب کې خپرې کړې او د پیښور پښتو اکاډمۍ هم په دوو سترو ټوکونو کې د (روهي سندرې) په نامه گڼ شمېر لنډۍ د آغلې سلما شاهین تر څارنې لاندې راټولې او چاپ کړې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښادۍ د بدلو ټولوونکي

د ښادۍ بدلې پخوا هم راټولې شوې دي، چې ښاغلي زلمي هيوادمل د (غرنۍ سندرې) په سريزه کې د دې سندرو سوابق داسې وړاندې کړي دي:

۱- ټولې هغه بدلې چې مرحوم غلام جيلاني جلالي د (پښتو ځانتنی ادب او موسيقي) په مقاله کې د خرڅبانو بدلې، د پليو ورابانو بدلې، د سپرو ورابانو بدلې، د ناوې د را ايستو بدلې، او د ناوې د سپرېدو بدلې ترکوچنيو عناوينو لاندې راوړي او شرح کړي، ټولې د ښادۍ بدلې دي (۹۲).

۲- هغه ۱۱۲بدلې چې مرحوم نوري په ملی سندرې (۹۳) کې د بابولالې په نامه راوړي، اوبيا د پښتني سندرې د لومړي ټوک (۹۴) ټولونکو له هغه کتابه را اخيستې او په همدې نامه يې خوندي کړي، ټولې دښادۍ په بدلو کې شمارل کېږي.

۳- هغه بدلې چې په (پښتني دودونه) نومي کتاب کې ښاغلي واسعي د کندهار دودونه په مقاله کې (ص ۵۱، ٥٦) ښاغلي اتمان د پکتيا دودونه په مقاله (ص ۱۷۳ ، ۱۷۵ ، ۱۸۳ ، ۱۸۷۵،۱۸٦) (د ۱۳۳٦ ش کال د پښتو ټولنې چاپ) کې راوړي ټولې دښادۍ بدلې دي.

۴- هغه بدلې چې ښاغلي محمد ابراهيم عطايي د «هلمند د کلتور په ساحه کې» نومي اثر (ص ۴۹ – ۱۳۴۱ ش کال د لشکرګاه چاپ) او هلمند نومي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتاب (ص ٦٦ – ٦٧ – د ۱۳۴۴ کال چاپ – کابل) کې ضبط کړې دي، ټولې د ښادۍ په بدلو کې حسابېږي.

۵- د هغو سندرو نمونې چې ښاغلي عبدالقدوس نجیب د کندهار مجلې د ۱۳۴۹ ش کال په نهمه ګڼه، ۲۲ مخ کې د «بابولاله» تر سرلیک لاندې، او بیا هم د کندهار د سیمو هغه سندرې چې ښاغلي محمد ولي ځلمي په «کندهار» نومي اثر ص ۲۵۷، ۲۵۳ د ۱۳۵۱ ش کال چاپ کې راوړې دي، ټولې د ښادۍ په بدلو کې شمارل کېږي.

٦- عبدالقدوس پوپل د ۱۹٦۸ ع کال د ولس مجلې د کال ګڼې په ۱۰۴ مخ کې د کوټې د سیمو په پښتنو کې د موجودو دغه ډول بدلو نمونې راوړې دي، چې د ښادۍ د بدلو د څېړنې په مهال کې یې نه شوهیرولای.

۷- هغه بدلې چې ښاغلي حبیب الله رفیع «د وردګو دودونه» (۹۵) نومي اثر او په «د خلکو سندرې» کې د بابولالې تر سرلیک لاندې خوندي کړې دي ټولې د ښادۍ په بدلو کې راځي، دغه بابولالې نوموړي رفیع د آریانا مجلې د ۲٦ کال په پنځمه ګڼه ص ۵۷- ۵۹ او شپږمه ګڼه ص ۴۴- ۵۵ کې هم خوندي کړې دي.

۸- هغه بدلې چې پروفیسور محمد نوازخان طایر «د ټپې معاشرتي تجزیه» نومي رساله کې د «خوابښې نږور» تر سرلیک لاندې راوړې دي، د ښادۍ بدلې دي (۹۷) نوموړي پروفیسور په روهي ادب ج ۱ ص ۲٦۸ - ۲٦۹کې هم د ښادۍ د بدلو څو نمونې راوړې دي.

۹- هغه بدلې چې پروفیسور سیال کاکړ په پښتني فولکلور نومي اثر کې «د ګونډۍ سندرې» تر عنوان لاندې راوړې د ښادۍ بدلې دي (۹۸) همدارنګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښاغلي سیال کاکړ په ترینو، نومي رساله ص ۳۵-۳٦ کې «دالله مورې» تر سرلیک لاندې د ترینانو د ښادۍ ځینې بدلې هم ضبط کړې دي.
۱۰- ښاغلي محمدعلي منګل په فولکلوري ګېډۍ کې«د واده په دود کې د ښځو سندرې» (۹۹) تر سرلیک لاندې او په ولسي پوهه کې د «د واده دود» (۱۰۰) د اوږده بحث په بېلابېلو برخو کې سندرې خوندي کړې دي. نوموړي منګل د زېري جریدې د ۱۹۵۹ کال په ۴۰ ، ۴۱- ۴۲ ، ۴۴ – ۴۵ ، ګڼوکې د واده په وخت (د خېښو پامونه) تر سرلیک لاندې څلور مقالې خپرې کړې دي، چې په دغو مقالو کې د ښادۍ د بدلو ډېرې نمونې هم راوړل شوې دي. دا چې دغه سندرې څومره نوې او څومره د ده له نورو لیکنو سره تکرار لري، ځانته بېله خبره او بېل بحث دی، خو یوه بله موضوع چې دلته پرې ګړېږم دا ده، چې نوموړي ګران ورور د ښادۍ بدلو ته د خېښو پامونه وايي. پامونه ده په خپلو آثارو او مقالو کې د سروکو په معنی پېژندلي دي (کابل مجله، د ۱۳۵۹ کال نهمه ګڼه ۸۵ مخ، ۱۰ ګڼه ۵۳ مخ) او د خېښو سندرې یا بدلې خو د ښادۍ بدلې، او زموږ د فولکلور جلا صنف دی.
۱۱- مرحوم غلام محمد ترکي (۱۳۵۷ ش مړ) د پښتنو دودونه نومي اثر د کوژدې او واده د دودونو (۱۰۱) د څېړلو په ترڅ کې او محمد اسلم قربان خېل په فولکلور (۱۰۲) نومي رساله کې چې د اندړو په دودونو خبرې کړې، د واده د دود د تشریح په لړ کې یې د دغو سندرو ډېرې نمونې هم خوندي کړې دي.
۱۲- ځوان فولکلور پوهاند ښاغلي عبدالکریم پتنګ په خپل یوه نوي اثر (د غرونو څوکې) (۱۰۳) په (۱۳- ۲۰مخونه) (د ۱۳۵۹کال چاپ – د فلالوژۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهنځي خپرونه) کې د دغو سندرو ځینې نمونې چې – یې د خوست له مرکزي سیمو راټولې کړي – خوندي کړې دي.

۱۳- د فولکلور مجلې تفاریقو د دغو سندرو نمونې او د دغو سندرو په باب نور تشریحات په خپلو پاڼو کې چاپ کړې دي (۱۰۴) .

۱۴- د ښادۍ د بدلو یوه مغتنمه مجموعه پروفیسور ولي محمد سیال کاکړ په کوټه کې خپره کړې ده (۱۰۵). دغه مجموعه ۲۰۰ بدلې لري، نوم یې «فولکلوري جواهر» دی، دغه مجموعه ډېرې ښې ګڼې او نوې خبرې لري، خو د دې تر څنګه ځینې د یادونې وړ ټکي هم پکې پیدا کېږي، چې دلې پرې بحث موضوع اوړدوي.

۱۵- ښاغلي بسم الله حقمل په خپل ناچاپ اثر «د تنېو د کلتور او فولکلور څېړنه» کې د ښادۍ د سندرو ځینې نمونې خوندي کړي، او هغه مقالې چې یې د ۱۳۵۹ کال د کابل مجلې په ځینو ګڼوکې خپرې شوي هم د دغه ډول سندروځینې نمونې لري (۱۰٦).

۱٦- په (غرنۍ سندرو) کې د عارف غروال دغه راټولې کړې بدلې زموږ د دغه ډول بدلو یوه ورکه کړۍ ده، چې د نورو کړیو په بشپړېدو سره به یې زموږ ددغو سندرو لړۍ ښه پسې بشپړه شي. غروال چې کومې سندرې په دې برخه کې راوړي ځینې یې د ښادۍ بدلې دي، خو د دغسې بدلو ترڅنګه یې ځینې عام سروکي هم په دې سندرو کې خوندي کړي دي (۱۲:۱۱۰) .

۱۷- په همدې ترتیب په (پښتني دودونه کتاب چې په ۱۳۳٦ لمریزکال کې دپښتو ټولنې له خوا په دولتي مطبعه کې چاپ شوی دی) کې غلام محمد تره کي په ۵۱ مخ کې د کندهار د ښادۍ سندرې راوړې، په ۵٦ پاڼه کې یې بابولالې راوړې، او په ۱۷۳ مخ کې یې د ناوې د سر اړولو په اړه سندرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوندي کړې دي. همدارنګه په ۱۷۵-۱۸۵-۱۸۶-۱۹۱ مخونو کې د خوړې باندې کولوسندرې، ناوې ته د ملګرو له خوا ویل کیدونکې سندرې او همدا ډول د واده د نورو مراسمو او مواردو په هکله سندرې را ټولې شوې دي چې ټولې د ښادۍ سندرې ګڼل کیږي.

۱۸- (افغاني موسیقي) نومی کتاب چې ښاغلي محمد دین ژواک لیکلی او په ۱۳۷۰ کال کې د افغانستان دهنرمندانو دټولنو د اتحادیې له خوا په آریانا مطبعه کې چاپ شوی په ۳۲،۳۳،۳۶،۳۸، ۴۷،۵۳،۵۴،۵۷او له ۱۰۱- ۱۰۷ پورې پاڼو کې یې د موسیقۍ له ریدم سره د واده سندرې را غلې دي چې دا هم د ښادۍ په بدلو کې شمیرل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په وردګو کې د ښادۍ بدلو د ټولولو لومړنۍ هڅې

د وردګ د کليمې شاليد په ډېرو زړو تاريخي متنونو کې پر همدې حال ذکر شوی او د پښتني قبيلې دغه پرګنۍ ډېرې داسې ژبنۍ نمونې لري چې خورا اوږد بحث پرې کيدای شي، داسيمه هم د نورو پښتنو سيمو په شان ګڼ شمير شريکې او ځانګړې بدلې، سروکي، ټپې، چاربيتۍ (ځلوريزې) او نورې شعري نمونې لري چې ښايي د تحقيق او پلټنې لپاره هميشه زيات موارد ولري، خو په لومړي سرکې ښاغلي حبيب الله رفيع چې پخپله هم د وردګو د سيدآباد سيمې اوسيدونکی دی، دغې موضوع ته ځير شوی او د وردګو د سيمې مشخصو بدلو، سروکيو، ټپو او نورو ټولولو ته يې ملاتړلې ده.

نوموړي تر ۱۳۴۵ کال را وروسته (دخلکو سندرې) په نامه ګڼ شمېر داسې شعري نمونې چې پخوا پرې کار نه وشوی راټولې او په ۱۳۴۹ هـ ل کال کې يې د تاريخ ټولنې له خوا دا ټولګه خپره کړه. او پر دې سر بېره يې د (پښتني ودونه) کتاب کې يو شمېر نورې د ښادۍ سندرې ثبت او خوندي کړې دي چې په ۱۳۸۱ کال کې د افغانستان د مرستو مرکز (CCA) له خوا چاپ شوی دی.

په همدې ترتيب په ٦٠ لسيزه کې ښاغلي احسان الله آرينزي هم يو لړ ولسي سندرې راټولې او په دې وروستيو کې يې د (د وردګو د واده دود او بدلې) نومې کتاب کې خپرې کړې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې ځيرنې ارزښت

که څه هم پښتو ژبې د زمانې د ډېرو حوادثو پر وړاندې خپل ګڼ شمېر ديواني اثار له لاسه ورکړي خو له نيکه مرغه دا ژبه يو داسې غني فولکلور لري، چې په هره برخه کې کولای شي د نړۍ له نورو ژونديو ژبو سره سيالي وکړي. د پښتو ژبې د فولکلوريکو فورمونو اغيز د پښتو ژبې پر ديواني اثارو کې څرګند دی او که چيرې دهر صاحب ديوان پښتانه شاعر ديواني شاعري مطالعه کړئ د فولکلوريکو فورمونو له اغيز څخه به خالي نه وي، مګر تر اوسه پورې د اړتيا وړ داسې ځيرنې نه دي ترسره شوې چې پښتانه د خپل فولکلور پرڅرنګوالي، اهميت، موقعيت او کميت وپوهوي. له همدې امله ورځ تربلې د پښتنو په محفلونو کې د فولکلور ځای د پرديو ژبو نوښتونو ته خالي کېږي او پښتانه هنرمندان چې په طبيعي ډول د پښتني فولکلور د ترويج او ترغيب هڅوونکي دي کوښښ کوي، چې خپلو اوريدونکيو ته د نورو ژبو اثار وړاندې کړي. د دې لپاره چې د پښتني فولکلوريکو فورمونو په اړه هر اړخيزې او نوې څېړنې پيل شي کوښښ مې وکړ چې د ناليکلي ادب دا څو سندرې راټولې او له لوستونکيو سره يې شريکې کړم.

کومې سندرې چې ما راټولې کړې ټولې نوې دي او هم مې د ويلو له حالاتو سره د واده له لومړۍ پرېکړې نه د واده تر پايه په ترتيب سره راوړې دي او لکه مخکې مې چې يادونه کړې ده د وردګو د واده د دود او دستور

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تشریح او توضیح په برخه کې مې له اختصار نه کار اخیستی، ځکه چې ښاغلي استاد حبیب الله رفیع او ښاغلي احسان الله آرینزي په مکمل ډول معرفي کړي دي، خو بیا هم هغه څه چې د دوی له قلم نه پاتې شوي او یا هم د دوی په ځای یا اړونده سیمه کې چې نومړیو یې دود لیکلی په ځینې ځایونو یا برخو کې د جغتو له سیمې سره توپیر لري ما یاد کړي دي او هغه باید تکرار ونه ګڼل شي.

په همدې توګه د ښاغلي آرینزي د کتاب تر لوستلو وروسته ځینې داسې ټکي زما مخې ته راغلل چې د وردګو د جغتو ولسوالۍ په هغه سیمه کې چې ما یې څو سندرې راټولې کړې او هم شاوخوا کلیو سره یې د واده په دود کې توپیر شته، نو لازمه ده چې دلته یې لنډه یاودنه وکړم. مثلاً نومړي دخپل کتاب په۷۷ مخ کې د نجونو د خوښونې، ښایست او ودوزن په برخه کې ویلي: «هغه نجونې چې ډېرې ښایسته نه وي هم ودېږي یا یې کوم مشر سړی په نکاح اخلي، یا په کوچیانو او نورو قومونو واده کېږي او یا یې کوم عیبجن ځوان غواړي».

خو په جغتو کې – په هغو څو کلیوکې چې ما بدلې ترې راټولې کړې - ما په دې اړه پوښتنه وکړه، نومړیو ویل چې موږ هیڅکله پرته له وردګونه له بل چا سره خپښي نه کوو او کوچیانو ته خو لومړی موږ ښځه نه ورکوو او په بل قدم کې خپله کوچیان نه غواړي له جایي والو نه ښځه وکړي، ځکه دوی وایي چې جایي والې نه اوښ (خې) کولای شي، نه کېږدۍ درولی شي او نه هم نورهغه درانه کارونه کولای شي، چې یوه کوچۍ ښځه یې کوي. دوی وایي، چې موږ په داسې یوه ښځه څه وکړو، ځکه په موږ کې دا دود دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

چې ښځې باید کېږدۍ ودروي، اوبه راوړي، اوښ څملوي یا یې خې کړي، د رمې پالنه وکړي، یعنې د شیدو لوشل او تر غوړیو یې کاله کول، د کېږدۍ پاکول او ډوډۍ پخول، بوټي راوړل او داسې نور ټول باید همدوی وکړي.

په جغتو سیمه کې سیدان هم شته چې دوی خو آن له ځایي خلکو (وردګو) سره هم خپښی نه کوي.

ښاغلي آرینزي د خپل کتاب په ۹۳ مخ کې د استاد رفیع له خولې نه ویلي: چې کله ښځې د پېغلې کتلو ته ورشي که یې په چل او ول ونه ګوري او د خپښې نیت پوخ وي؛ نو د پیغلې له کورنۍ څخه غواړي چې هغه پرې وګوري، د منلو په صورت کې پیغله پټ مخ راځي، بیایې مور یا مشره خور یا کومه بله مشره ښځه په ځانګړیو ادابو سره پلو لرې کوي ...

دا دود هم په هغه سیمه او هم زموږ په سیمه (چک) کې نه شته او که پېغله بې خبره وي راځي او دوی یې ګوري او که نه غیر له هغو نه په پټ مخ نه راوستل کېږي او نه یې هم د کورنۍ له خوا ورښودل کېږي.

بل ځای د کتاب په ۹۷ مخ کې وایي د پېغلې کورنۍ معمولاً دا ښه بولي چې ځوان ډېر ورونه او خویندې ونه لري چې د دوی لور د هغوی په چوپړ کې ډېره سترې شي، وردګ یکه (یوه زري) ځوان ته ترجیح ورکوي.

دا دود هم په هغه ځای کې چې ما یې بدلې راټولې کړې نه ؤ او برعکس دوی ویل موږ داسې زلمي ته چې ډېر ورونه ولري ترجیح ځکه ورکوو چې که دا ځوان یووزری وي نو تربرونه یې نارواوې ورسره کوي، او دی یې په یوازې توګه له عهدې نه شي وتلی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل ځای (۱۰۴ مخ) وايي چې د ولواره اخيستلو په هکله د سيمې سپين ږيري دوه- درې لامله يادوي، يو لامل چې يو پلار ولور اخلي دا دی چې خپل زوی ته واده پرې کوي او دويم دا چې که نيستمن وي خپل پوروڼه پرې خلاص کړي او يا يې درې – څلور کاله لاس وچلېږي او د کور د خرڅ وس ومومي او په پای کې غټ لامل دا دی چې که څوک خپله لور بې ولوره واده کړي او يا لږ ولور پرې واخلي، نو کليوال او نور خلک تبصرې کوي چې دا پيغله ناروغه وه، عمر يې زيات شوی ؤ کومه (خو) يا عيب يې درلوده او داسې نور؛ ځکه يې وړيا يا په ارزانه ورکړه چې بيا به بل ميړه ورته پيدا نه شي.

خو دا دلايل هم د هغې سيمې خلکو نه منل دوی ويل موږ ځکه ولور اخلو چې يوې ناوې ته کور پرې واخلو او بل چې زموږ خور او لور ته خسرګنۍ په ټيټه سترګه ونه ګوري چې پلار يې له کوره لوڅه او بې قدره وايسته (بې د کور له سامان نه) او دا اصطلاح هم هلته شته چې د خور او لور په ولواره څوک نه مړېږي.

په همدې توګه په ۱۱۸ مخ کې وايي: په ناسته کې راغلي مېلمانه د خپلو ټوپکو او نورو وسلو په ساتنه او ځارنه مکلف دي او کوربانه دا حق لري چې کومه وسله، په يوه مناسب وخت کې د دوی له سترګو الونيه يا پټه او ګوښه کړي.

خو په اړونده سيمه کې دا رواج نه ؤ اوکه دچا څه ورک شي لوی عيب او شرم ګڼل کېږي. د خېښانو وسلې او داسې نور وسايل په يوه امن او

(c) ketabton.com: The Digital Library

مناسب ځای کې اېښودل کېږي او کوربه یا د کور خلک د دوی د څیزونو په ساتنه مکلف دي.

د کتاب په ۱۴۱ مخ کې راغلي چې لومړی ښځې جوړښت ته ځي، خو هلته دا دود هم نه شته او یوازې نارینه د جوړښت لپاره ځي.

او بل ځای (۱۴۵مخ) کې ذکر شوي چې که زوم خیل د واده پیسې په حسنه قرض پیدا نه کړي له کوچیانو نه یې په سود اخلي. دا کار هم په نومړې سیمه او شا او خوا کلیو کې نه ؤ.

د همدې کتاب په ۱٦۳ مخ کې وایي چې، وردګ د شوروا پخولو لپاره غوښه، اوبه او مالګه کټوو ته اچوي او له پیازو او مسالو څخه کار نه اخلي. په هغه کلي (د جغتو ولسوالۍ په هغه سیمه کې چې بدلې ترې ثبت شوي) وایي چې مور له ډېر پخوا نه د پیازو او مسالو څخه کاراخیسته؛ خو په اوسني ډول چې ډېر ډولونه لري نه وه، یوازې یو ډول ساده مساله به دیګ ته اچول کېدله، یوازې د لاندي له غوښې مو چې شوروا پخوله له مسالو مو کار نه اخیست.

په ۱۷۲ مخ کې یې ویلې چې زوم خیلو به په واده کې سربېره پر ډمانو ځینو کورنیو به بیا سازیان او سندرغاړي له کابل او لوګر څخه راوستل چې ډېر ځوانان به ورته راټولیدل له داسې سندرو سره به هلکان هم نڅېدل.

دا دود هم هلته نه شته، یوازې د کلي او کلي ته نژدې اوسېدونکي ځایي ډمان چې ساز او آواز یې زده وي، د واده په شپه د سیل جوړولو لپاره راوستل کېږي او د واده په ورځ بیا هغه چې ډول وهل یې زده وي راغوښتل کېږي او بس.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

په ۱۷۷ مخ کې وايي چې د نکريزو په شپه واده کېدونکې پيغله معمولاً دخپل ډېر نژدې خپل لکه ورور، تره يا د هغې ترورمېلمنه وي چې په همدې کلي کې واده وي.

دا دود هم په نومونړې سيمه کې نشته، بلکې تر واده نه يوه يا دوې اوونۍ مخکې (کله چې جوړښت وشي) مېلمستياوې پيل کېږي او په کلي او کور کې د ناوې نژدې خپلوان ناوې ته مېلمستيا کوي او په دې شپه بايد ناوې په خپل کور کې وي.

د کتاب په ۲۲۳ مخ کې ويل شوي چې په وردګو کې هغه کسان مخصوصاً ښځې چې د پوښ (جوړې،جامې) ننداړې ته راځي، له ځانونو سره سوغاتونه لکه د اوبو څښلو لوښي، د چاى لوښي، دبخار ديګ، چايجوشونه، دسينګار سامان، ټوټې يا نغدې پيسې چې معمولاً دناوې مورته سپارل کېږي ورسره راوړي.

مګرپه هغې بله سيمه کې ويل کېدل چې ناوې ته ښځې په اچونه کې د کور د سامان لوښي راوړي خو نغدې پيسې او د سينګار سامان نه راوړل کېږي او د زوم کره چې ښځې بيا د پوښ کتلو ته راځي ناوې ته جامې يا يوازې د کميس ټوټه او يا ټکرى راوړي دا د خلکو په وس پورې اړه لري که په وس کې ښه وي بسته جوړه ورته راوړي او که وس ونه لري بيا يو توک لکه خت، ټکرى... راوړي.

په همدې توګه د کتاب په ۲۲۸مخ کې راغلي چې (... د ناوې د پاڅولو لپاره د دې پلار يا ورور راشي، ناوې نه پاڅيږي، دوى يې دلاسا کوي، يو موټى پيسې ورکوي، تر لاس يې نيسي او له ځايه يې راپاڅوي. ناوې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

راپاڅېدو کې په ټوپک تکیه کوي، ټوپک د غیرتي زامنو د زېږون شګون دی، همدا وخت قرآن عظیم الشان هم د ناوې په سرنیول شوی وي چې د لوی خدای (ج) مرسته ورسره مل شي ناوې له لږ درېدلو څخه وروسته د ټوپک کنداغ درې ځلې په زوره – زوره په زمکه وهي او بیا نو په شمېرلو قدمونو روانه شي او د پلار له کوره په وتلو پیل وکړي.)

دا دود هم په جغتو کې نشته ـ د ټولو کلیو نه یې نه یم خبره خو په کومو کلیو کې چې زه ګرځیدلې یم – یوازې پلار یا ورور او یا بل مشر راځي او تر شال اچولو وروسته ناوې د پلار له کورنه وباسي.

د کتاب په ۱۹۱مخ کې د ناوې د سر اوبدنې په برخه کې وایي: له دهیو او خالونو څخه وروسته، د ناوې دنګښیو تر منځ د وېښتو په لاره سوندر پورې کېږي.

په جغتو کې اوس دا دود له منځه تللی او څوک اجازه نه لري چې د ناوې په سر سوندر ووهي او له دې دود سره کلک مخالفت کېږي. ښایي دا مخالفت په دې خاطر وي چې دا ډول رسمونه په هندي اعتقاداتو پورې اړه لري او مسلمانان یې ګناه بولي.

د خسر کورته د ناوې د را رسیدو په اړه داسې وایي: (... ناوې په دې لنډه دمه او کیناستلو کې د جام په پاکو او رڼو اوبو کې سترګې غړوي او یو ښکلی وړوکی ماشوم (هلک) په غېږ کې نیسي... ۲۵۴مخ) . دا دود هم په اړونده سیمه کې نشته.

همدا ډول په ۲۵۸ مخ کې وایي چې د ناوې د راوړلو پر لومړۍ یا دوهمه شپه (حتی دربیمه یا اوومه) د نکاح دود په ځای کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

په جغتو کې د پلار په کور کې يعنې د نکريزو په شپه د ناوې نکاح تړل کېږي، ځکه دوی وايي چې شاهدان يې بايد ناوې ته محرم کسان وي.

بل ځای (۲۶۰ مخ کې) وايي کله نا کله شاهدان له ځانه سره د غوندي ستن وړي چې ناوې پرې وڅوخوي؛ خو هغه لا هم غلې ناسته وي او غږ نه باسي.

دا رواج هم په جغتو کې نشته، شاهدان ځورول کېږي او ملنډې ورپورې جوړېږي، خو له ناوې سره څوک کار نه لري.

په (۲۶۲-۲۶۳) مخونوکې څرګندوي چې: (خلک وايي په ټوله هغه موده کې چې نارينه د نکاح په تړلو بوخت وي، زوم او ناوې بايد په پټه بياتيګانې (قيچي) وکړېوي چې دڅا سحر او جادو اغيزه پرې ونه کړي. کله چې دواړو خواوو د نکاح خبره ومنله، د مبارکيو چيغې ټوله کوټه ډکه کړي، ګوړ اوبی (د ګوړې شربت) ميوې او ريمالونه يا نور سوغاتونه ووېشل شي او مېلمانه رخصت وغواړي.

په نومورې سيمه کې يوازې ناوې ته – هغه هم حتمي نه ده – کله نا کله بياتي ورکول کېږي، خو زوم ته يې نه ورکوي او لکه مخکې مې چې يادونه وکړه هلته د ناوې نکاح د پلار په کور کې تړل کېږي او تر نکاح وروسته، دستمالونه، ملاصيب ته لونګۍ او نور سوغاتونه، او خلکو ته ميوه او د بورې شربت ورکول کېږي.

بل ځای(۲۶۶ مخ) وايي چې په وردګو کې ناوې دوه – درې ورځې وروسته کارته ولاړېږي. په دې ورځ د ناوې خوابنې يا کومه بله نژدې مشره ناوې لومړی د اوړو کندو او د غوړيو کټوې ته بيايي. دا لږ اوړه او غوړي بيل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي بیا نو ورته کیني ... له دې اوړو څخه غونډارۍ (نننۍ کلچې) او بوسراغې پخوي.

په جغتو کې ناوې په دربیمه ورځ د لاس خلاصولو لپاره بیایي، اوړه اوغوړي پرې را اخلي او حلوا ترې پخوي او هغه هم یوازې د حلوا دیګ دوه درې ځلې لړي او یوازې یې د یوه دود په توګه چې ناوې تر دې وروسته د کور په کار کې ونډه اخیستی شي دا کار کوي او اکثراً تریوې میاشتې یا تردې لړیا ډېره وخته پورې په ناوې کار نه کوي یوازې د بلدتیا لپاره کله - کله د کور له ښځو سره پخلنځي ته ځي.

د کتاب په ۲٦۷ مخ کې راوړي: د ناوېدود په لومړۍ یا دویمه اوونۍ کې زوم د خپلو خسر خیلو احترام ته ورځي... زوم همدا راز خپل خسر ته بلنه ورکوي چې له لسو- شلو کسانو سره د دوی کور ته په مېلمستیا ورشي.

خو په جغتو کې اکثراً د واده په سبا ورځ زوم د خسر کره ځي او دې ته شاه سلامي وایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښادۍ د سندرو جوړښت

د ښادۍ سندرې د پښتو ولسي سندرو یو ځانګړی ډول دی، چې بېلابېل فورمونه لري. او دا سندرې د پښتنو د ولسي سندرو د نورو ټولګیو په څېر د پښتون قوم د ټولو کړو وړو انځورونه وړاندې کوي او د خلکو د ملي، ټولنیزو او رواني ځانګړنو ښکارندویي په کې شوې ده.

د پښتو د ګړني ادب دغه سندرې لکه چې له نامه څخه یې جوتېږي د ښادیو په محفلونو کې ویل کېږي او ځینې یې په لنډیو سره بشپړېږي، مثلا د سروکیو بشپړونکې لنډۍ دي او بې له هغو سروکیو څخه چې د سوال او ځواب او په ځینو مراسمو کې د پیغورونو او ستاینو په توګه، ویل کېږي نورې ټولې پرته له لنډیو په ځانګړي ډول نه کارول کېږي. له سروکیو سره هر ډول لنډۍ ویل کېږي خو که هغه لنډۍ چې د سروکي له موضوع سره اړه ولري ورسره وویله شي خوند یې لا ډېرېږي، د سروکیو په منځ کې لنډۍ وار په وار بدلیږي، رابدلیږي مګر سروکی د هرې لنډۍ په پای کې تر پایه پورې په مکرر ډول راځي، خو د ښادۍ نورې بدلې لکه بابولالې او ځینې د اتڼ نارې په مستقله توګه هم ویل کېږي.

د ډول له مخې ښاغلي حبیب الله رفیع ټولې پښتو سندرې په دوو برخو وېشلې دي چې لومړۍ برخې ته یې عمومي سندرې یا نامعلوم نظم ویلی دی چې شاعر او ویونکی یې ښکاره او په نامه نه وي معلوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویمه برخه یې خصوصي سندرې یا معلوم نظم دی چې شاعر او ویونکی یې معلوم او یوه مشخص ولسي شخص ته منسوبې وي، چې بیا هره ډله بېل، بېل ډولونه لري.

په عمومي سندرو کې یې د میندو سندرې، د ماشومانو سندرې، د وړو مشاعرې، کیسۍ، د لویانو سندرې، محلي پارچې، د اتڼ نارې، بابولالې، د هوتکو نارې، د کاکړو غاړې، فالونه، لنډۍ، سروکي، متلونه او ساندې راوړي دي.

او په خصوصي سندروکې یې غړونه، دمروتو کسرونه، مقامونه، چاربیتې، بدلې، بګتۍ، لوبې، کیسې، داستانونه او مشاعرې ښودلي دي. (٦:۴۴)

ښاغلي آرینزي په خپل کتاب کې د ښادۍ د بدلو د څو ځانګړیو ډولونو لکه (بابولالې، دوه – دوه تاره اخلئ، ښه ورا، خورښادي، الا خورې چیغې – انګۍ) نمونو له راوړلو سره یادونه کړې ده او د ټولو پښتنو ګډه ولسي پانګه یې بللې ده. (۴۰:۱-۴۱-۴۲-۴٦،۴۳)

د فورم په لحاظ دا سندرې مختلفې دي او لکه لنډۍ چې د خج، سیلاب او آهنګ له پلوه یو ډول دي او د محتوا په لحاظ د پښتنو د ژوندانه د ترجمانۍ ترڅنګ ډیر لوړ بشري پیغامونه له یوې پیړۍ څخه بلې او له یوه نسل څخه بل ته په ډیره امانتدارۍ انتقالوي، د ښادۍ بدلې د فورم، خج، موقعیت، جوړښت او سیلاب له پلوه متنوع دي او داسې ممیزات نه لري لکه لنډۍ چې تر اوسه پورې ساتلي دي، او د اوږدوالي او یا لنډوالي له پلوه بالکل اختیاري بڼه لري او له شرایطو سره سمې لنډې یا اوږدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ويلې کېږي. دا سندرې په يوه سيمه پورې ځانګړې پاتې کيدلای شي او کله هم د اشخاصو په واسطه د انتقال او ويلو په وخت کې کمی او زياتی پکې راځی او هم د خلکو او ځايونو نومونه پکې بدليږي رابدليږي او ډير ځله چې خلک د ښاديو په محفلونو کې ولسي سندرې وايي په دې توپيرنه پوهيږي چې دا بيلابيل فورمونه څرنګه يوله بله بيل دي او څرنګه رامنځ ته کېږي. مګر زما په اند که چېرې د پښتو فولکلور بېلابېل فورمونه په تخنيکي لحاظ وپېژندل شي هغه مهال به زموږ د ژبنۍ پانګې ځولۍ نوره هم له رنګا رنګۍ او رنګينۍ ډکه شي.

بدل زنې د دې سندرو د نظم او آهنګ جوړونې په خاطر د سندرو په سر، منځ يا پای کې اضافي توکي، لکه: (ووی، هوی، وی، واه واه، ها ها، لې لې، هی هی، نی نی، ها هو هو، الله، جاريا جر، ګله يا ګلې، ما ويل) هم ورزياتوي.

د (غرنۍ سندرې) کتاب په سريزه کې ښاغلی زلمی هيوادمل وايي: «ويونکي د خپل مجلس د شور، خوند او رنګ د ښه کولو لپاره د وينګ په مهال ځينې آوازونه، لکه (و، اوه، مال، وی، يا، والله، ځار، ګله، د، هی او....) د سروکو په مختلفو پاړکو کې ورزياتوي،...» (۱۲: ۹٦) .

نو له دې امله ويلی شو چې دا سندرې کوم مشخص فورم نه لري او نه هم تر کوم ځانګړي قانون لاندې راتلای شي، بلکې دا سندرې هم د ولسي خلکو ادبي تنده ماتوي، په وزګار وخت د بوختيا يوه په زړه پورې برخه ده او هم د خوښيو د لمانځلو زمينه سازي کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

د ښادۍ د بدلو د ایجاد د وخت په اړه هم مطلق حکم نه شو کولای، ښاغلي حبیب الله رفیع په دې اړه خپل نظر داسې څرګند کړی دی: «د بابولالو د پیدا کېدو وخت یقیني نه دی ښکاره، خو داسې بریښي چې خورا لرغونې سندرې دي او پښتنو د خپلو ودو او ښادیو په وخت کې ویلي او وایي یې.

همدا رنګه ددې سندرو له ژورې کتنې څخه دا راښکاري چې بابولالې په هم لکه لنډۍ او د اتڼ نارې غوندې لومړی په کندهار او شاوخوا کې یې ویلې شوې او بیا وروسته به یې په نورو پښتنو کې رواج موندلی وي.» (۱۲: ۷٦)

ښاغلی احسان الله آرینزی په دې عقیده دی چې په دې سندرو کې د پښتنو ښځو هغه آوازونه نغښتي دي چې له آریایي دورې نه بیا تر اوسه د ښځو د ټولنیز دریځ په هکله ژور او دقیق معلومات راکوي او اوس هم په دې سندرو کې د ډېرو لرغونو او تاریخي دودونو نښې لیدل کېږي، نو خامخا به د دې دودونو لپاره ډېرې ښکلې او په زړه پورې بدلې وي؛ خو د دودونو په بدلېدو سره دا بدلې هم بدلې او نوی شکل یې غوره کړی دی. (۲۳:۱۳او۳۳)

خو له دې ټولو سره، سره زه ویلی شم چې هره سیمه ځانته مخصوصې سندرې هم لري، چې په خپله دهماغې سیمې لغتونه او اصطلاحات پکې راغلي دي او له دې نه یې د ایجاد وخت او سیمه له ورایه ښکاري، د بېلګې په توګه زه چې ماشومه وم مور مې چې کومې سندرې راته ویلې اوس هم زما په یاد دي هغه وخت یې په معنی او کیفیت سمه نه پوهېدم مګر اوس

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردگو د ښادۍ سندرې

چې ورته ځېره شم د خپلې سیمې سوچه لغتونه پکې وینم، لکه دا یوه سندره چې مورمې ډېره راته ویله:

لور خو لور ده، وړی د آنگور ده، مړه (منه) د خوجونگور ده،

په ټولو ځلورگون ده

دلته د خوجونگور(خواجه انگور) کلمه راغلې ده چې د وردگو په چک ولسوالۍ کې په دې نامه یوه سیمه ده چې ډېرې ښې او خوږې منې لري.

او یا دا سندره چې ما مې له مورنه ډېره اورېدلې ده:

ډی،ډی،ډی – وربش لو – غنم گېډی یې، فلانی په کې ریي (راهي) ده تور کمیس سپینې پنډی یې

له دې نه هم ښکاري چې دا د وردگو د یوې سیمې خاصه د میندو سندره ده، ځکه چې زما د مور په لهجه کې متوته دپنډی کلمه هم کارول کېږي په داسې حال کې چې نور پښتانه پنډی د پښې یوې برخې (د لنگي ځټ یا د لنگي غړي) ته وایي.

یا دا سندره

لیلی په سرو منگلو ختې ورکوینه

پاس په لوړ- لوړ کلا وهینه – پاس په لوړ

دلته هم د وردگو د کلا جوړونې ته اشاره ده، ځکه وردگ نارینه د پسخې یا پخسې په وهلو کې ځانگړی مهارت لري، په وردگو کې چې زما د نیکه د وخت کومه نسبتاً نړیدلې کلا ولاړه ده، دهري پسخې بریا عرض یې تقریباً دوه یا دوه نیم متره دی، چې ډېري کلکې او پخې ښکاري، دیوالونه او پیشتول(چت) یې په ښکلیو هنري نقشونو رغېدلي دي. او په وردگو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوښښ کېږي چې کلاوې په لوړځای کې جوړې کړي څکه هلته یخني ډېره ده او هم په ژمي کې واورې ډېرې وي.

د دې لیکنې میتود

زما څېړنه یوه ساحه یي یا سیمه ییزه څېړنه ده. په دې برخه کې مې هم له خلکو نه په پوښتنه مواد راټول کړي دي او د سندرو د راغونډولو لپاره مې د ټایپ او د آوازونو د ضبط یا ثبت له آلاتونه کار اخیستی او هم مې په محفل کې د ښځو له خولو نه لیکلي دي او د سروې له میتود سره سم مې دا مواد ترتیب او تنظیم کړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

د وردګو ولایت په جغتو سیمه یا ولسوالۍ کې د واده دود داسې دی کله چې په یوه کورنۍ کې هلک زلمی شي او یا هم خپلې زده کړې پای ته ورسوي، نو کورنۍ یې د نوموړي لپاره د واده کولو (کوژدې) په فکر کې شي کله چې د واده کولو هوډ وکړي بیا نوپه یوه وړ نجلۍ پسې ګرځي، نجلۍ د څو ارزښتنو له مخې د کوژدې کولو لپاره ټاکل کېږي، یا چې د ښې کورنۍ څخه وي، نوم او نښان ولري، ښایسته وي، ښه اخلاق ولري، نیک خویه او یا کاریګره وي یعنې په کورنیو کارونو، اخلي پخلي او خیاطۍ یا لاسي ګنډولو کې ماهره او چابېره وي (مهارت او برلاسی) ولري.

په کلیو کې معمولاً پېغلې نجونې له کوره بهر د کار کولو لپاره نه وځي او له نا محرمو نارینه وو نه مخ پټوي او په ځینې سیمو کې لکه د وردګو د جغتو د سیدانو په کلي کې خو پېغلې آن له کلي نه وتلې واده کې ګډون نه کوي، هلته پیغلو ته حتی د خپلې عمه، خاله او نورو نږدې خپلوانو کره چې له کلي نه وتلې وي په غمونو او ښادیو کې د ګډون حق نه ورکول کېږي، نو د نجلۍ د ښودلو او لیدلو چانس ډېر لږ دی، یوازې زړې او پخې ښځې چې یو له بل سره تګ راتګ کوي د نجونو په خوښولو کې مهم رول لوبوي، که د ځینو لرې کلیو او ترېرو کره د تربګنۍ له امله نه ځي دوی د خپلو بزګرانو او یا مزدورکارانو له ښځو نه د بل کلي د نجونو د اوصافو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښایست پوښتنه کوي ځکه دا طبقه په آزاده توګه د ولس ټولو کورونو ته د تګ راتګ اجازه لري. د واده په کولو یا خوښولو کې نجلۍ او هلک نه پوښتل کېږي، یو نیم ځای کیدای شي چې د هلک نه پوښتنه وشي او یا د هلک په خوښه نجلۍ ورته کوژده شي، نجلۍ خو له سره په دې برخه کې څوک نه پوښتي.

یوه بله مهمه خبره هم د یادولو وړ ده او هغه دا چې پخوا به د عاشورا په ورځ د کلي او ولس ښځې او نجونې په یوه زیارت کې سره را ټولیدلې. له کورنه به یې رنګ رنګ خواږه لکه وریجې، حلوا، شیر برنج او ... ورسره وړل او بیا به یې په هماغه زیارت کې چې پخوا به یې تر څنګ تنور جوړکړی ؤ اور بلاوه او غوړې به یې پکې پخولې او پر ماشومانو او لارویانو باندې به یې وېشلې په دې توګه به هم خیرات وشو او هم به په دې ورځ د یوه او بل کلي او ولس د ښځو او نجونو له یو بله سره لیده کاته وشول. په همدې وخت کې به د هلک مور، خور، ترور یا کومه بله خپله هلک ته په کوژدنې پسې څارو شوه. یوه د خپلې خوښې وړ نجلۍ به یې تر سترګو کړه او په کور کې تر سلا مشورې وروسته به بیا هغې کورنۍ ته په مرکه ورغلل؛ خو له تېرو څو کلونو راهیسې چې په افغانستان کې امنیتي شرایط ډېر خراب شوي زیارت او جرګې (هدیرې) ته د ښځو پر تګ او راتګ باندې هم بندیز لګول شوی او یا دا چې ښځې خپله هم نه غواړي داسې ځایونو ته ولاړې شي. د شوروي پر وړاندې د افغان جهاد په وخت کې د لومړي ځل لپاره دا تګ راتګ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

لرې پرتو کليواو څوارده [1] په سطحه ځکه بند شو چې په داسې ټوليو به د وخت د يرغلګر نظام لخوا بمباري کېدله. خو بيا هم دا دود د نېږدې پرتو کليو او کورونو ترمنځ پالل کېده، مګر د طالبانو تر واکمنېدو وروسته دا دود په مطلق ډول بند شو او اوس په دې سيمه کې ښځې زيارت ته د تګ اجازه نه لري او همدا ډول د ځينې نورو ستونزو له امله د کورنيو تر منځ هم تګ راتګ لږ شوی او اکثره يوازې د نورو له خولې د يوې نجلۍ د صفتونو په اورېدلو بسنه کوي.

کله چې يوه کورنۍ دهلک لپاره دنجلۍ په خوښولو سلا شول؛ نو دلته دوه ډوله مرکه (رويباري يا طلبګاري) دود ده اوهغه داسې چې که يې په خپل کلي او کور کې له نېږدې خپلوانو څخه نجلۍ خوښه کړې وي، لومړی د کور سپين سرې ښځې د رويبارۍ لپاره د نجلۍ د پلار کور ته ورځي، دا کارځو ځلې کله په ډېر او کله هم په لږ تګ راتګ د هو يا نه په ويلو سره تکراريږي، که چېرې د دواړو کورنيو تر منځ خبره پخه شوه او د نجلۍ کورنۍ هم په خپلو کې د نجلۍ په ورکړې (کوژده) کې سره سلا شوه، نو د ننښې اخيستلو لپاره څو سپين ږيري او مشران نارينه د نجلۍ کره لېږل کېږي، دلته نو د نارينه وو دنده ده چې د نجلۍ په ولواره او د واده په نورو لګښتونو باندې سره خبرې وکړي ـ که څه هم په ولس کې د واده د مصارفو او ولواره نرخ معلوم وي او د ورځې له نرخ سره سم معامله کېږي، خو ځينې کورنۍ د ولواره په اېښودلو او نورو مصارفو کې زيادت يا کموالی راولي لکه په وردګو

---

[1]- په وردګو کې چارده د کلي شاواوخوا څلور پرتو نيږدې کليو ته ويل کېږي، او د غره په لمنو کې پرتو کليو ته کولاونه ويل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

کې پراته سیدان [۱] چې د عامو خلکو په پرتله لږ ولور اخلي او د واده نور لګښتونه یې هم لږوي ـ په دې وخت کې د نجلۍ پلار یا په کورنۍ کې بل واکدار سړی د هلک له کوره راغلیو مرکچیانو ته یو لیست وړاندې کوي، د کلي له نرخ سره سم په دې لیست کې اکثراً دا شیان شامل وي: (ولورچې دوخت په تېرېدو سره تغییر پکې راځي لکه پخوا به یو لک ؤ او اوس آن تر لسو لکو پورې رسېدلی دی، شل یا دېرش منه اوړه چې د کلي د خلکو د ډېربنت او یا لږوالي په تناسب سره اېښودل کېږي، شل یا دېرش منه غوښه چې بیا د همدې غوښې په اندازه لوی غویی وروستل کېږي، یو دوه منی پیپ غوړي، لس یا اته منه وریجې، یو پسه (پخوا به څوپسونه غوښتل کېدل، ځکه چې د غوایه غوښه به خامه پرکلي وېشله کېدله او پسونه به د نکریزو شپې او واده د ورځې لپاره شوروا پخول کېدل، خو اوس دا دود له منځه تللی یوازې یو پسه د نکاح د شپې (نکریزو د شپې) لپاره چې له وریجو سره پخېږي په لیست کې شامل وي او د غوایه غوښه د وداه په ورځ شوروا کېږي)، شل یا دېرش منه وچه میوه لکه: (نخود، ممیز، نقل، چاکلیټ

---

[۱] - په وردګو کې پراته سیدان خپله خور او لور نورو عامو خلکو ته نه ورکوي، یوازې په خپلو کې خېښي کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا شرینی) شل یا دېرش متره څېره [۱]، دوه منه نکریزې[۲] خلعتي یا خلتي (خلعت، ختې) [۳]، یو یا دوه منه نقل او چاکلیټ یا شیرینۍ د نکاح لپاره، بوره، چای، نور چاکلیټ یا شیرینۍ او ځینې د سون مواد، لکه لرګي خو اکثراً دا لرګي پخلپه د نجلۍ کورنۍ برابروي او له زوم خیلو نه یې نه غواړي. او د سیدانو په کلي کې اکثراً چې په خپلو کې خېښي وکړي بوره، چای، چاکلیټ، شیرینۍ او لرګي د هلک له کورنۍ څخه نه غوښتل کېږي دا مصرف پخپله د نجلۍ کورنۍ کوي.)

---

[۱]- څېره هغې ټوټې یا ټکې ته ویل کېږي چې ډېره قیمتي نه وي او یاده شوې مېوه هر کور ته پکې لېږل کېږي او هغه داسې چې له دې ټکې نه به یې د یوې لوېښتې په اندازه ځیروله د کور د ښځو د شمېر په اندازه د هرې یوې لپاره یوه، یوه پیاله مېوه پکې اچول کېده یا په عامه اصطلاح ګنډه او په کورونو باندې وېشل کېدله، خو داسې رواج هم ؤ چې مېوه به په یوه بل ټوکر یا څادر کې د هر کور د ښځو په سر اچول کېدله او د څېرې ټکه به درې یا څلور ګوتې غوځه او له مېوې سره به په همدې څادر کې ایښودل کېده او له هرې اندازې به یې تار تاو کړ (ونغښت) تر څو ټاکلې برخې سره ګډې نه شي خو اوس د څېرې دود له منځه تللی دی او د مېوې وېشلو لپاره مخصوص پاکټونه او یا هم نور عصري وسایل اخیستل کېږي او مېوه پکې ویشي.

[۲] - پخوا به نکریزې هم له مېوې سره کلي ته وېشلې کېدلې، خو اوس مهال د نکریزو اندازه لږ شوې اونه وېشل کېږي، یوازې د واده په شپه د ټنګورو او نجونو لاس پرې ورسره کوي او ښځې چې خپلو کورونو ته ځي وچې یا خیشتې یې ورکوي چې لاسونه پرې سره کړي.

[۳] - خلعتي یا ختې ښځینه رختونه یا ختونه، ټکري، پټوان، ځینې وخت لونګۍ، مردانه رختونه (ټکې) چې شمېر یې معلوم یا ټاکلی نه دی کله لږ او کله هم آن تر ۳۰ یا پنځوسو ختونو او نورو رختونو او یادو شویو شیانو پورې رسېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو که چېرې د هلک د کورنۍ له لخوا د راغلیو کسانو په دې لیست باندې موافقه وشوه چې ډېر شیان یې د کلي له نرخ سره سم وي یوازې که ولور له نرخ نه ډېر اېښودل شوی وي لږ او ډېرې خبرې اترې پرې کېږي او کله کله دا معامله رد کېږي هم؛ ځکه ځینې وخت چې ولور ډېر لوړوي او د هلک کورنۍ د دې درانه پېټي زغم ونه لري بیا له نجلۍ نه صرف نظر وکړي او که بیا په وس کې ښه وي نو مني یې، له همدې کبله د ولواره نرخ ورځ تربلې توپیر کوي.

په ولواره او نورو شیانو سره د جوړېدلو په صورت کې خطبه ویل کېږي او لاسونه پورته کېږي تر دعا وروسته د نجلۍ پلار یا ورور یا بل مشر وایي چې فلانۍ لور یا خور مې ستا فلاني زوی یا ورور ته درکړه. د نجلۍ کورنۍ یو وربښمین دستمال، یوه ټوټه رنځه مالګه[1] یو پاکټ چاکلیټ یا شیریني مقابل لوري ته ورکوي، چې دې ته لومړنۍ نښه وایي - پخوا به د نښې په توګه د هلک کورنۍ ته یوازې یو ځونډی یا وړه ستن[2] ورکول کېدله - او په رویبارۍ راغلیو کسانو ته یو، یو په لاس جوړ شوی یا ګوتو ګنډل شوی دستمال له مېوې سره ورکوي.

د رویبارۍ یا طلبګارۍ ټولې چارې نارینه پرمخ بیایي. کله چې نارینه نښه واخلي بیا نو کور ته راځي پخوا چې امنیتي شرایط ښه ؤ تر دعا وروسته

[1]- هغه مالګه چې سلامته وي اومیچن شوې یا میده شوې نه وي.

[2]- وړه ستن د سپینو زرو یا آیینو او مریو څخه جوړه وي چې ډېره وړه وي، یوه ستنه هم ترې را ځړېږي او دا ستنه له سرو یا سپینو زرو وي چې اوس ډېره کمه پیدا کېږي او د ستنې نوم هم د همدې وړې یا د ګنډلو ستنې له مخې پرې اېښودل شوی دی. د ستنې نور تفصیلات د متن په نوره برخه کې په بشپړه توګه ذکر شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

به تلليو کسانو همالته د نجلۍ له کور سره د ټوپکو ډزې هم کولې او کور ته تر رسېدلو وروسته به يې هم ډزې کولې او په عامه وردګي اصطلاح به خلکو ويل چې وارونه وشول يا به يې چاته واده کړی وي او يا به هم د چا زوی شوی وي او د احوال اخيستلو لپاره به يې يو کس هلته ورولېږه په دې توګه به خلک خبر شول چې د فلاني لور يې د فلاني زوی ته ورکړه (کوژده يا نامزاده کړله).

کله چې نومورې کسان له ښېې سره کور ته راشي، کوروالې يا کوربنۍ (د کور ښځې) د دوی مخې ته وچه مېوه يا نقل او چاکليټ شني او دلته هم له ښېې سره راغلي کسان ډزې کوي ترڅو د دې کلي خلک هم پرواده خبر شي له دې سره سم دښځو ترمنځ د بدلو بللو بهير پيل کېږي، د کور مشره دستمال اخلي له کوټې راوځي او د سراى (انګړ) په منځ کې داسې ناره کوي:

کليه زېرى مې دربانديې ، کليه زېرى مې دربانديې
چې ميراث زړګی مې ښه شو، د فلاني جان په واده بانديې

يا: چې خوږ من زړګی مې ښه شو د فلاني جان په پيغله بانديې

يا:چې ناښاد زړګی مې ښاد شو د فلاني جان په دستمال بانديې

تردې وروسته د کلي او کور خلک ډلې، ډلې د هلک کره مبارکۍ ته راځي او د هلک نېږدې خپل او خپلوان چې راځي هغوی هم په وار سره ډزې کوي او د هلک کورنۍ دوی ته ګډه وچه مېوه او دستمالونه ورکوي هغه چا چې ډزې کړې وي هغه ته تر ټولو ښکلی دستمال ورکول کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مېرمنې چې مبارکۍ ته راځي غونډارۍ، بوسراغې (بوسراق یا روغن جوشۍ)، چاکلیټ او داسې نور په خوینې یا خونې (سوغات) کې راوړي - پخوا به په خونې کې نینې چې وچه مېوه، نقل او چاکلیټ پرې ګډ وو هم را وړل کېدل- او بیا د خوینې په دستمال کې د هلک د کور له خوا ېېرته ختونه (د کمیسونو ټکې) یا ټکري (پوړنې یا څادرونه) او د ورو نجونو لپاره د سینګار رنګ، رنګ توکي، لکه (بنګړي، لښتۍ، شانې، ګوتیې...)ورکول کېږي.

هلته د نجلۍ کره د دستمال او ستنې جوړولو لپاره ښځې راټولېږي او په جوړولو یې پیل کوي، خو اوس تیارې ستنې هم خرڅېږي ځینې ښځې یې جوړې کړي او بیا یې خرڅوي او یا یې فرمایشي جوړوي، دا خوښې ښځې په دې الفاظو سره لمانځي:

د پیغلې دستمال جوړ شو څلور تاره
فلانۍ یا فلانکۍ ورته ولاړ ټوپک په غاړه

یا:

څه میده باران دی د ګل خلک ټولوي
تور توپ یې چاپې کا (کړ) فلانکۍ به یې واروي

څه موده وروسته د هلک د کورنۍ مشران د ناستې یا ستنې وړلو د ورځې د ټاکلو لپاره د خېښانو کره ورځي، په دې ورځ تر ناستې وروسته زوم ته د خسر کره د خپلې کوژدنې د لیدلو د تګ د اجازې یانه اجازې په اړه هم خبرې اترې کېږي، که چېرې د زوم د پرېښودلو لپاره خېښان هو وکړي؛ نو د لویې ناستې ترتیبات نیول کېږي او لګښت یې هم د زوم کورنۍ په غاړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخلي او که زوم ته کورته دننه تګ اجازه ورنه کړل شي نو مېلمستیا هم وړه وي او لګښت یې د نجلۍ کورنۍ پر ځان مني؛ خو که چېرې د زوم خیلو اقتصادي وضع ښه وي نو په دې پسې نه ګرځي چې زوم ته د تګ راتګ اجازه شته او که نه، دوی هم ناسته کوي او هم ستن وړي او د دواړو لګښت پرغاړه اخلي، خو که زوم ته د خسر د کور اجازه ورکړل شي بیا نو هرومرو که د زوم اقتصاد ښه وي یا هم ښه نه وي باید ناسته وکړي ځکه د نه کړلو په صورت کې که زوم د خسرګنۍ کره ورشي او د کلي ځوانان پرې خبر شي زوم ته لاره څاري او چې په لاس ورشي مخ یې ورتوروي اوبیا یې په شپاله (غوجله) کې د څو دقیقو لپاره بندي کوي او په دې توګه جزا ورکوي او که په هماغه وخت کې خبرنه شي وروسته بیا د کور او کلي خلک پیغور ورکوي چې زوم پرته له ناستې د خسر کره راغلی دی او دا خبره په کلي کې بده ګڼل کېږي.

که چېرې د دواړو خواوو پرېکړه یوازې د ستنې په وړلو وشوه، نو د کور او کلي څو مشران او نېږدې خپلوان د خېښانو کره ورځي او ستن راوړي.

د ستنې تر وړلو دوې یا درې ورځې وروسته، د هلک د کور څو ښځې او نارینه نجلۍ ته پوښ وروړي. د پوښ اخیستلو پر مهال هم ښځې په کور کې رنګ - رنګ بدلې بولي، لکه:

مرغۍ په ډنډر ناسته ډنډر ښوري

فلانکۍ په بازار ګرځي بخمل ګوري [1]

---

[1] - دا بدله ښاغلي آرینزي په خپل کتاب کې په دې ډول راوړې ده
مرغۍ په ډنډر ناسته ډنډر ښوري - (پلانۍ) شپاله ته ځي بدلې بولي (۱: ۴۰۲).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

پوښ د هلک د کورنۍ په خوښه اخیستل کېږي، خدای او وس که زوم په وس کې ښه وي نو ډېرې جوړې او جامې، بوټان، دستکولونه د سینګار له اړینو توکیو سره نجلۍ ته اخیستل کېږي؛ خو که په وس کې یې نه وي نو بیا درې یا څلور جوړه جامې د سینګار له اړوندو توکیو سره اخیستل کېږي، خو یو څه چې په پوښ کې ضروري دي هغه د ناوې د بوخڅې (بوغچه)[2] لپاره لږ یا ډېره تکه (ټوکر) له هونو یا سونډو (هون، وون، یاهوند، سونډیا سُند هغه تار چې لاسي دوختونه پرې کېږي یا د وردګو په لهجه په ګوتو شیان پرې ګنډل کېږي.) سره ده چې باید په پوښ کې ناوې ته وروړل شي، تر څو د پېغلدود پر مهال تر ودوزنه پورې رنګ-رنګ توکي، لکه: (دستمالونه، پردې، بوخڅې، دېریشي پوښونه، ریش کلۍ، پشتۍ یا د بالښتونو پوښونه، د ماشومانو لپاره جامې، دلګیرکونه، د کمیسونو غاړې او نور وګنډي.) که څه هم په وردګو کې چې څنګه نجلۍ لږ لویه شي او د دې وړتیا پیدا کړي چې یو څه زده کولای شي، نو مور، خور یا کومه بله خپله یې د ګوتو کار(دست دوزي) ورښیي او له هماغه مهاله نجلۍ ورو، ورو خپله بوخڅه پوره کړي او د بوخڅې اړین توکي لکه (سرمیزي، پشتۍ، دېرشي پوښونه، پردې، د ټایپ او تلویزیون د سر لپاره دستمالونه، دسترخوانونه، د هلک یا خپل خاوند لپاره ګریوان، غاړه یا یخن (ټټر)، د

---

[2]- بوخڅه هغه په لاس ګنډل شوې ټوټې لکه: دستمالونه، پردې، بوخڅې، دېریشي پوښونه، ریش کلۍ، پشتۍ یا د بالښتونو پوښونه، د ماشومانو لپاره جامې، دلګیرکونه، د کمیسونو غاړې او ... چې تر واده وروسته پر خلکو وېشل کېږي او ښې ټوټې د زوم نژدې خپلو او یا هغو کسانو ته ورکول کېږي چې مخ دیدني (نغدې) پیسې او جوړه ناوې ته وروړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماشومانو لپاره غاړې، دلګیرکونه، د لېورو لپاره غاړې، د سپین ږیرو، خواښې او خسر لپاره جای نمازونه او داسې نور) په لاس (ګوتو) ګنډي او ډول- ډول دوختونه، لکه خامک، څریکښ (د وردګو خاص دوخت چې وردګ دوزي هم ورته وایي)، پخته دوزي، تارشمار، ګراف، ګرې دوزي، آیینه دوزي، زولنه، جووک یا ښځۍ، زنجیرک یاول، چوبک دوزي او داسې نور پکې کوي، چې د وېشلو طریقه به یې وروسته په خپل ځای کې تشریح شي. د بېلګې په توګه د پوښ ښکارولو پر مهال د دې ټوکر په اړوند داسې بدله هم شته:

ناوې جوړ کړه د زربفو دستمالونه

د فلاني همزولي ډېر دي را به شینه

په پوښ کې سربېره پرناوې د نجلۍ د کورنۍ نورو غړیو ته هم جوړې جامې وروړل کېږي او له پوښ سره دوه یا درې نارینه او له لسو نه تر شلو پورې ښځې ځي او د همدې ټنګورو او خېښانو په اندازه ډوډۍ چې ډول، ډول خواړه پکې وي د نجلۍ کره وروړي، خو پخوا داسې نه وه که چا ناسته نه کوله یوازې ستن یې وړله پوښ د یوه نارینه او یوه یا دوو ورړو هلکانو او یا هم د مزدور په لاس د ناوې کورته لېږل کېده. او د پوښ لیدلو ته هم د هلک کره ښځې راټولیدلې او همدلته به یې ډوډۍ خوړله او که ښځې ورتللې هم دوې یا درې ښځې به وې او د پوښ د ټکلې په نامه څه نه ؤ که ؤهم یوازې په ځینو کورونیو او هغو خلکو کې چې د سیمې له خانانو څخه به وو دود وه، اوس، اوس دې دود پراختیا موندلې او ډېرې کورنۍ له پوښ سره ډوډۍ هم وړي، چې ډېر خواړه پکې وي او د پوښ د ټکلې په نامه یې یادوي. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

پوښ وړلو پر مهال د پوښ له کور نه نیولې د خېښانو تر کوره بدلې بلل کېږي ،لکه:

سور سالو مې کور دی زه سر توره باغ ته ځمه

د فلاني کره مې ګل دی ننداړو یا نندارې ته یې ورځمه[1]

د خېښانو کره د ټنګورو[2] له رسېدلو سره سم د خېښانو د کور مزدوره یا دهقانه[3] د ټنګورو مخې ته بدراو یا بدرو (بادبرک) دودوي او ټنګورې بیا دې ښځې ته پیسې ورکوي او د کور مېرمنې پر ټنګورو وچه مېوه، نقل او چاکلیټ او مخې ته یې اوبه شیندي، په دې توګه ټنګورو ته هرکلی او ښه راغلاست وايي، ټنګورې خپلو بدلو ته دوام ورکوي او رنګ-رنګ ستاینې، نارې، سروکي او بدلې وايي، لکه:

---

[1] - دا سندره ښاغلي علي محمد سوبمن په خپلو کتابونو کې په دې ډول راوړې ده:

سور سالو مې کور دی زه سرتوره باغ ته ځمه

واده د فلانکي جان دی زه یې سیل ته ورځمه (۱۰ : ۱۸۵)

سره څنۍ مې کور ده زه سرتوره بوغ (باغ) ته ځمه (ځمه)

واده ددوست محمد دی زه یې سیل ته ورځمه (۱۱: ۳۲)

[2] - ټنګورو ته خېښې هم وايي. دا هغه ښځې دي چې د هلک یا نجلۍ د خپلوانو له خوا ټاکل کېږي او له پوښ یا ناوې سره ځي، دوی ته خېښان په ډېره درنه سترګه ګوري او ډېر عزت یې کوي خو که د خېښانو تر منځ زړه بداوی رامنځ ته شي هم دوی په ډېرو بدو الفاظو یادوي او پېغورونه ورکول کېږي او دوی ته ښه ختونه هم ورکول کېږي.

[3]- د وردګو د جغتو په سیمه په تېره بیا د سیدانو په کلي کې کابو ټولو کورونو مزدوران او دهقانان درلودل، ځکه هلته د هزاره ګانو ډېرې کورنۍ اوسېدلې، چې د خلکو دهقانۍ به یې کولې، خو تر وچکالۍ وروسته د دوی ډېرې کورنۍ له دې ځایه وکوچېدلې اوس یو نیم کور شته چې خپلې هماغه پخوانۍ دندې پر مخ بيايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

د پاسه اوښان راغلل پر شاه يې سرې ډولۍ راوړې

فلانۍ ته ويه (ووايه) راووځه کلي ته ښاپېرۍ راغلې [۴]

لومړی ټنګورو ته چای له کُلچو، بوسراغو، غونډاريو (غوړه ډوډۍ يا کُلچې) شريني باب، وچې ګډې مېوې سره ورکول کېږي، په همدې توګه اتڼونه، ګډاوې او بدلې دوام پيدا کوي، ترڅو د ډوډۍ وخت راورسېږي، تر ډوډۍ وروسته خپښانې (ټنګورې) د بدلو په ويلو سره د نجلۍ په کور کې راغونډو شويو ښځو ته چې د نجلۍ د کورنۍ له خوا راغوښتل شوي وي پوښ ښکاره کوي، پر دې مهال داسې ستاينې او سندرې وايي، لکه:

يخدان خلاص کړئ منځ يې کورئ

که اصيل شال پکې نه ؤ فلانی جان ژنی رابولی

يا:

موږه پوښ راوړی په جيپانو کې

زر، زر يې ورخلاص کړئ په سيالانو کې

زر، زر يې ورخلاص کړئ په سيالانو کې

---

[۴] - دا بدله د خلکو سندرې په ۷۹ مخ کې او په لږ بدلون سره د پښتني ودونه په ۴۴ مخ کې په لاندې ډول خوندي ده.

د پاسه اوبه راغلې په سر يې شنې او بړۍ راوړې

(پلانکي) ته ويه (وايه) راووزه کلا ته شاهزادګۍ راغلې (٦: ٧٩)

او احسان الله آرينزي هم په خپل کتاب کې راوړې ده:

د پاسه اوبه راغلې په سر يې شنې اوبړۍ راوړې

(... خان) ته ويه راووزه ، کلي ته دې شازادګۍ راغلې(١: ١٩٧)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا:

خلاص کړئ يخدانونه پوښ يې وګورئ
که طلايي ګوتيې يې نه وي فلانۍ دوسکی وبولی

د پوښ تر ښکارولو وروسته ټنګورې د نجلۍ د کتلو غوښتنه کوي، ناوې مخکې له مخکې د همزولو لخوا سينګار شوې وي او د کور مېرمنې د نجلۍ د تيارۍ خبر راوړي بيا نو څو ټنګورې ورپاڅېږي او ناوې له درېيې (دايرې، چمبې) او بدلو سره له يوې کوټې نه تر بلې پورې بدرګه کوي. د نجلۍ مخ په شال کې پټ وي، ورو-ورو ځي او د يوې همزولې لخوا يې قرآن شريف هم پرسر نيول شوی وي او دلته بيا د ناوې د بدرګې دا خاصه بدله ويل کېږي:

بلبلې ورو ځه ليلا ورو ځه
باد دې د زلفو بوی راوړي پرې تازه يمه - بلبلې ورو ځه [1]

یا:

ميرزايي قدم را واخله په خيالي قدم راځه
فلانۍ درته راغلې خورې شکور(شکر) وباسه

ناوې چې کوټې ته راوستل شوه بيا ښځو او ټنګورو ته ورښودل کېږي مخکې له هغې يې ټنګوروته نه ښيي ځکه د عاميانه ذهنيتونو له مخې که مخکې له مخکې ټنګورې ناوې ووينې نو د ناوې د مخ نورځي يا بې نوره

---

[1] - دې ته ورته سندره ښاغلي محمد عارف غروال په خپل کتاب کې په لاندې ډول راوړې ده:
په بلۍ ورو ځه ليلا ورو ځه★باد دې د زلفو بوی راوړي پرې تازه يمه★په بلۍ وروځه
(۱۳: ۷۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

کېږي د ناوې د ښودلو طریقه داسې ده، چې ناوې د مخ دستمالونه په دواړو لاسونو کې مخ ته نیولي وي او بیا یې یوه نږدې خپله یا همزولې لاسونه له مخ نه لرې کوي او په داسې حال کې چې ناوې سترګې پټې نیولې وي ښځو او ټنګورو ته یې ور ښیي او دا جمله ورسره تکراروي چې (دغه ده وګورئ دغه ده) ټنګورې په دې وخت کې خپله ناوې په داسې الفاظو کې ستایي:

ناوې ولاړه ده وګورئ عالمه
زیړه یې غاړه ده وګورئ عالمه
یا: نرۍ یې غاړه ده وګورئ عالمه[۲]
یا: لرې کړه پلو له مخې چې زه دې ننداره کړم
اوس به دې د غاړې لونګین دانې دانې کړم

د دې مراسمو تر ادا کېدنې وروسته ټنګورې بېرته خپلو کورونو ته ستنېږي، د ستنېدو په وخت کې دوی ته دنجلۍ دکورنۍ لخوا د نوموړیو د درناوي په منظور ختونه او د بوخڅې ټوټې له چاکلیټو او یا شیرینیو سره ورکول کېږي او نارینه وو ته پټووان یا لونګۍ ورکول کېږي.

---

۲ - دا بدله په ځینې ځایونو کې داسې هم ویله کېږي:
په بام ولاړه ده وګورئ عالمه
زیړه یې غاړه ده وګورئ عالمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناسته

د ناستې او ستنې د لمانځلو د دودونو تر منځ څه نا څه توپير شته دی، که چېرې د خېښانو تر منځ د ناستې ترون وشي نو د ناستې لګښت د زوم خيلو په غاړه وي تر ټولو د مخه له ناستې څخه يوه ورځ مخکې د هلک کورنۍ خپلو خېښانو ته يو پسه، څو منه وريجې، غوړي او نور ضروري خوراکي توکي وروړي، د ناستې په ورځ دوې يا درې ښځې له پوښ سره په ټنګورولۍ ځي، خو د نارينه وو شمېر ډېر وي له کور او کلي نه ډېرکسان غوښتل کېږي دوی ټول د زوم په ګډون له خېښانو کره ځي، بيا هم بدلې، اتڼونه او ډولونه وهل کېږي، لکه:

سور سالو مې کور دی زه سر توره باغ ته ځمه
د فلانۍ کره مې ګل دی ننداړو ته يې ورځمه

يا: جوړ کړئ ،جوړ کړئ رومال جوړ کړئ ګل به موږ راسره وړو
دا د فلانې د کوټې ګله ګل به موږ راسره وړو

يا: د غره په (پر) سر سپوږمۍ ده زه په ړنګ بازار کې څم (ځم)
د فلانکې کره مې ګل دی ګل به واخلم ستې (زياتې) به ځم (ځم)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

د پوښ او ناوې ښکارولو مراسم هم د ستنې د مراسمو په شان ادا کېږي، یوازې په دې توپیر سره چې په ناسته کې د ښځو شمېر لږ او د نارینه وو ډېر وي، او په ځینې ځایونوکې د ناستې پر ورځ د نجلۍ کورنۍ د ګهیځ (سهار) د چای لپاره هم تیاري نیسي او ډول، ډول خواړه لکه، رش (پېروی)، ایږدک یا ایګدګ(پنیر)، پوځه (خام پنیر)، بوسراغې، غوړې، شودې، جوش کړې هګۍ، کوچ، حلوا او نور خواړه خواړه برابروي، خو دا دود د وردګو په ټولو کلیو کې نه شته یوازې ځینې کورنۍ دا دود پالي.

بیا هم د ډوډۍ تر وخته ښځینه په کورکې او نارینه له کورنه بهر په حجرو او آزاده فضا کې اتڼونه کوي او بدلې بولي خو تر نارینه وو نه د ښځو مجلس ډېر تود وي او ډول، ډول ستاینې، بدلې، نڅاوې او اتڼونه پکې ترسره کېږي، لکه: دا سروکي چې ښځې یې د ناستې په حالت کې وايي:

بېرون، بېرون

بېرون وځه چلمه، واړه خانان دې سیلاني راغلي دینه

بیرون

یا: سردار بیا وتلی دی

مخ یې ګرد نیولی دی

یا: چیري یې وړې سالو مې راوړه

دومره دومره شې سالو مې راوړه

ټوټه، ټوټه شې سالو مې راوړه

یا: ګل په بام اوبه کومه- اوبه مې نه کا

هلکانو ولیدمه - ګل راوړه جانانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا: په غره کې څه نرۍ د صبر ونه ده

خدایه خور تې (ترې) جر (جار یا ځار) کړې فلانۍ جانه پې (پرې) مینه ده

یا: تور ټوپک دې اېښی برېښی

فلانکی جانه زه دې جر(جار)شم نن دې بیا په اوږه اېښی [1]

یا: د کېیه (له کښته) باد لګېږي د لوړ پاڼې ښوروي

ښادي مې د وروړک ده عالمونه خبروي

یا هم اتڼ کوي، د اتڼ لپاره بیا ځانګړې نارې او یا سروکي شته دي چې په لنډیو سره بشپړېږي، لکه:

سر په لنډۍ کې:

په آخرت خوار شې ریباره

د شنو ونو وی څه عجب بوی دی د زیړو ګلو

په ایرو پټ اور دې لیده زه دې پرې سومه

د شنو ونو وی څه عجب بوی دی د زیړو ګلو

یا:

سر په لنډۍ کې

جانانه راشه چې پخلا شو- مازدیګر

پورته وړئ لاسونه مازدیګر ، مازدیګر دی

---

[1]- دا بدله په پښتني سندرې نومي کتاب کې په دې ډول راغلې ده:

چه ټوپک یې پر پښې ایښی

تر داسې غیرت جار شم ★ زما جان دی سر پر ایښی (۹: ۱۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

عمر د ژمي مازديګر دی تېر به شينه - مازديګر
پورته ورېځ لاسونه مازديګر ، مازديګر دی

د ډوډۍ تر خوړلو وروسته په لومړي سر کې د کلي د ملا لخوا د نجلۍ او هلک تر منځ د ايجاب او قبول ديني مناسک پر ځای کېږي او د دې مراسمو په پای کې ملا ته لونګۍ او يو پاکټ چاکليټ له وچې مېوې سره ورکول کېږي.

که چېرې زوم د خسرکره د شپې تېرولو په نيت راغلی وي، نو هغه وخت د زوم ګوته په نکريزونه سره کېږي، خو که له خپلې کورنۍ سره د بېرته تګ اټکل وکړي د کلي يو ځوان راځي د زوم د کيڼ لاس غچه يا غچۍ ګوته په نکريزو سره کوي او په يوه ښکلي خينه پيچ چې ډېر رنګين جوړشوی وي تړي يې، له ده سره دتلليو همزولو ګوتې او يا هم ورغوي (کف دست) هم په نکريزو ورسره کوي. دننه په کور هم د پوښ ښکارولو او ناوې کتلو مراسم ترسره کېږي. دا ټول چې پای ته ورسېږي، د ستنې ښودلو او وړلو وار رارسېږي، لومړی په کور کې ستن ښځو ته ورښودل کېږي او ښځې يې په ډېرو ستاينو کتنه کوي، لکه:

راغی دستمال راغی ـ دستمال پټ دی په قبو
فلانی يې ته (تر) مخ راغی لکه لمر په ګړنګو[1]

---

[1] - د دې ډول بدلو الفاظ د لېږد او بدلون په حال کې دي دا بدله رفيع صاحب په خپلو کتابونو کې دا ډول راوړې ده:

راغی رومال راغی – رومال پټ دی په قبو کې
د (پلانکي) په سر کې ايښی سر يې لوړ دی په تربرو کې(٦: ٧٨)
راغی رومال راغی – رومال پټ دی په قبو کښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځې بهر ته په بېره د ستنې وړلو لپاره داسې ستاینې وایي:

راوباسی دستمال چې ګرمي کېږي (هوی) ګرمي کېږي
فلانی تر ګل نازک دی خولې کېږي (هوی) خولې کېږي

بیا نو ستن بهر حجرې یا جومات[2] ته تر وړلو وروسته د ملا مخې ته اېښودل کېږي، ملا د دواړو (هلک او نجلۍ) د راتلونکي ژوند د ښه والي لپاره د خیر دعا کوي او بیا دا ستن د زوم د کورنۍ مشر ته وړاندې کوي او ټول یو او بل ته د ستنې مبارکي وایي. د هلک لخوا مشر سړی د ولواره د پیسو یوه برخه د ستنې په پتناسه کې ږدي او ستن اخلي خپل کور ته د تګ لپاره ځانونه چمتو کوي. د هلک کره هم ښځې د ستنې انتظار وباسي او سندرې وايي، لکه:

په (پر) غرو باران دی ګلان به راوړي
فلانی جان مې تللی سور ګل به راوړي

دلته ضرور دي چې د ستنې د ډول او جوړښت په اړه هم لږ څه خبرې وکړم. ستن له مریو او آیینو (هېندارو) څخه جوړ شوی شکل دی چې لاندې ترې د مریو او هونو ځوندې ځوړند وي، په سر کې یې د ګنډلو یوه ستنه چې پخوا به د سرو یا سپینو زرو وه خو اوس عادي ستنه پکې بنده وي. دا ستنه په یوه دستمال ټینګه وي چې دا دستمال هم ډول، ډول ښې لري،

د تورګل په سر کښې ایښی سر یې لوړ دی په تربرو کښې (۷: ۳٦)

[2]- په وردګو کې پخوا ښلې حجرې نه وې د جومات په خواکې به یې یوه کوټه یا هم دوې کوټې جوړې کړې چې د لمانځه د کوټې ور به هم ورته راختلی ؤ او دلته به یې مېلمانه کینول او ځینې خلکو به ګلخانې هم ورسره جوړې کړې وې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخوا به دا دستمال له وربښمین ټوکر څخه په ګوتو په وربښمو ګنډل شوی ؤ او له ګنډلو نه به یې د پیغلې د لاسي ګنډلو مهارت څرګندېده، خو اوس دا دستمال اکثراً د زري ټوکر یا هم د خال لرونکي او یا هم بنارسي ټوټې نه جوړیږي، په یو نیم ځای که به په پخواني شکل هم پاتې وي خو زما تر سترګو نه دی شوی.

دستمال د څلورو کونجونو (چهار کنجه) لرونکی مربع شکل وي، تر ټولو څلورو څنډو نه یې یوه ښکلې فیته ایستل شوې وي او دستمال ته استر هم ورکول کیږي او په څلورو کنجونو پورې یې پخوا د زرو او اوس عادي کوبۍ (قبه) او رنګارنګ ځوندې چې په تېرو وختونو کې به له مریو او هونو څخه جوړ ؤ او اوس اکثراً له یو ډول مریو څخه جوړ شوي پرې پورې وي، په منځ کې یې د سپینو زرو کلمه (آیت الکرسي یا د الله نوم) هم بنده یا ټینګه یعنې ټومبل شوې وي اوس د سرو زرو کلمې هم لږ لږ دود موندلی دی او دا دستمال په داسې بڼه کت (قات) کوي یا غبرګوي چې د مثلث بڼه غوره کړي او د غبرګ شوي دستمال په پاسنۍ برخه کې هغه له مریو جوړه شوې ستنه هم ننښلوي او دستنې په څنګ پورې یا په خوا کې یو بل ووړ (کوچنی) ځوندې ته ورته تار ټومبل شوی وي چې په هغه کې لونګ، غنم، رنه مالګه، چاکلیټ، پچه او وربشې پېیل شوي وي او کوښښ کیږي چې غنم هم څو ډوله رنګ کړي ترڅو د ستنې ښکلا لا ډېره کړي.

پر دستمال باندې د ډول، ډول څیزونو ننښلول د ولسي خلکو د ذوقونو او سلیقو یو ښکلی مظهر وړاندې کوي او ځانته یوه ځانګړې کلیوالي فلسفه لري؛ د عامه ذهنیتونو او عقایدو پر بنسټ لونګ د ناوې او زوم یا هلک او

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

نجلۍ راتلونکي ژوند ته د خوشبویۍ د سمبول لپاره کارول کېږي، مالګه د دې لپاره چې ژوند یې مالګین (نمکي) وي او خواږه د دې لپاره چې دواړه خوږ ژوند ولري، د غنمو او وربشو پېیل دا معنی چې د پراخې روزۍ څښتنان وي، پچه د مالدارۍ لپاره سمبول ګڼل کېږي، رنګه ځونډې د ژوند د رنګینۍ لپاره او آیینه یا هېنداره د دوی د ژوند د رڼایۍ او رښتینولۍ لپاره سمبول دی.

پر دستمال باندې د ستنې بندول هم څو ډوله تفسیر او فلسفه لري، یو خو ستن د ښځې له ژوند سره پتلیز ده ځکه د جامو ګنډل، د لاسي ځیزونو جوړول په ستنې سره د ښځو کار وي او بل دا چې کله چې دستمال د هلک کورنۍ یوسي نو پر دیوال ځړول کېږي او دا ستنه چې پکې ټینګه ده، هره مېرمن چې مبارکۍ ته ورځي د همدې ستنې په وسیله پر دستمال باندې د مبارکې او دستمال لیدلو پیسې ګنډي.

کله چې خېښانو ستن ترلاسه کړه دستنې د دستمال پاسنۍ برخه یا یو کنج د هلک د ورور، د تره د زوی، همزولي او یا بل نږدې خپل په لونګۍ دځټ (شاه) لخوا د کلپي ستنې (پنګ) په واسطه داسې ټینګیږي چې دوې پیځکې (کنجونه) یې په دواړو اوږو او یوه پیځکه یې ځټ یا شاه ته خوره شي او بیا تر کوره پورې ورسره راځي. ښځې دا نظاره په ډېر هنري انداز داسې بیانوي:

په نریو سرو اور دی لګېدلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

د فلاني تر لونګۍ نوی ګل ختلی [1]

خو دا سندره داسې هم ویل کېږي:

په نریو سرو [1] اور دی لګېدلی

د ناوۍ تر نګېښي نوی ګل ختلی

یا:د دوو ډولو درزی شو شینکی رود وبهېدا (وبهېده)

فلانکی یې تر مخ راغی لکه ستوری ځلېدا (ځلیده)

یا: شنې کوترې راغلې د کاریز سپرغۍ یې ونیولې

سور دستمال یې راووړ د ماما مته‌ې یې ونیولې

د یوې بلې خبرې یادول هم ضروري برېښي او هغه دا چې اوس مهال د کلي او ښارونو تر منځ د تګ راتګ له امله ښاري دود او فرهنګ کلیو ته هم لاره پیدا کړې ده، په دې تېرو څو کلونو کې د ستنې پر دستمال سربېره د خنچې جوړول او خېښانو ته یې ورکول هم یو مود ګرځېدلی دی.

---

[1] - دا سندره احسان الله آرینزي هم په خپل کتاب کې د توریو په لړ بدلون او د سرو یا سریو په معنوي توپیر سره دا ډول راوړې ده:

په نریو سریو ۲ اور دی لګېدلی   د(...) ته دستار نوی ګل ختلی(۱: ۱۲۴)

ښاغلي آرین زي ۲ شمېره یعنی د سریو کلمه داسې تشریح کړې ده: (سرۍ- یو ډول ګڼه ټیټه ونه چې سرې ورې – وړې مېوې کوي.)

دا کلمه زموږ په لهجه کې هم د (سرۍ) په شکل شته او همدا معنی چې ښاغلي آرینزي یې تشریح کړې، افاده کوي. خو سره چې جمع یې سرې او د جمع مغییره بڼه یې سرو ده، بیله کلمه ده او بیله معنی لري، چې ما یې لاندې د ۱ شمیرې په لیکلو سره بشپړ مفهوم تشریح او توضیع کړی.

[1] - سره د (غوشایو) په معنی یعنې په شپاله کې د مال یا څارویو (ژویو) تر پښو لاندې چې غوشایه کلک یا سخت شي او بیا یې په کلنګ (زاغ نول) د شپاله له غولي نه رابېل کړي دا بېلې شوې لویې ټوټې، لکه چپکه (څپیکه) ډېر دوامداره اور لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

خېښان کور ته د ستنېدو په وخت کې د نجلۍ له کور نه نيولي تر کوره پورې پر لاره بدلې بولي، کور ته چې نيږدې شي ډزې کوي، دلته داسې بدله بلل کېږي:

اوس به دپلپل ونه مړې (منېږي) وکا (وکړي)
اوس به د فلانکي ټوپک شغلې وکا (وکړي) [1]

اوس مهال د امنيت د خرابېدلو له امله څوک ډزې هم نه کوي. دلته د اتڼ، ډولونو، دايرو او بدلو ميدان لا ډېر تود شي. دا منظره په دې سندرې سره انځوروي:

له پاسه ورګډه شوم نارنج مې راوړ
د فلاني په کور ورګډه شوم سور ګل مې راووړ[2]
يا: پورې سر دستمال ووړکيو غرځه ويشتلې
په ماما به زورى(زېرى) څوک کا(کړي)موږ سور ګل راوړى
يا: سور سالو مې کور دى زه سر توره باغ ته ځمه
د فلاني کره مې ګل دى ننداړو ته يې ورځمه

---

[1] - دا بدله ښاغلي آرينزي په خپل کتاب کې په دې ډول راوړې ده:

اوس به د پلپل پاڼې مړې وکا
اوس به د(...)ټوپک شغلې وکا (۱:۱۱۲)

او په ۱۱ مخ کې په لاندې ډول راغلې ده:

اوس به د شاتوت ونه دانې وکي اوس به د فاروق ټوپک ډزې وکي (۱۱: ۵۷)

[2] - دا بدله هم آرينزي صاحب په لاندې ډول راوړې ده:

کوزه په باغ ګډه شوم نارنج مې راوړ
او کليه منې بې چې سور ګل مې راوړ (۱: ۲۳۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

د هلک مور، خور او د کور نورو غړیو ته ټول مبارکۍ وایي، او ښځې په منظومو الفاظو کې خپله مبارکي داسې ورته وړاندې کوي:

دستمال یې راوړ ځونډي پې (پرې) پورې
مبارکه دې شه د هلک مورې
یا: پې (پرې) بوره مه شې دهلک مورې [1]
یا: تاسې د کالینو (قالینو) غوړول ګورئ
تاسې د ماما په کور کې ګل ګورئ
یا: سور سالو مې کور دی زه سرتوره باغ ته ځم
ماما مې ګل راوړی اوس یې سیل ته ورځم

ځینې چې د خېښانو له کوره خپه راغلي وي او یا هم د ملنډو او د خلکو خندونې په خاطر دا بدله په دې ډول وایي:

دستمال یې راوړ سوټي پې (پرې) پورې
له کوره وزه(وځه) د هلک مورې

ستن پر دېوال وځړول شي، خلک پیسې پرې ګنډي دا لړۍ دوې، درې یا څو ورځې دوام کوي او که هلک نیږدې خپل او خپلوان ولري لکه، تره، عمه... هغوی هم په نوبت مېلمستیاوې کوي او د ده د کوژدې سوبتونه (صحبتونه) کوي. زیاتره د شپې له خوا په کورونو او حجرو کې سیلونه

---

[1]- دا سندره (دغرونو څوکې) لیکوال په دې ډول راوړې ده:
دستمال یې راوړ ځونډي پرې پورې
پرې بوره مه شې د فلاني مورې (۲: ۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړېږي، اوس به د هغو سندرو او سرکیو څو نمونې وړاندې کړم چې په لنډۍ سره پیل کېږي او یا هم په منځ کې لنډۍ وراچول کېږي او بشپړېږي. سرپه لنډۍ کې:

باران که اوري ودې اوري

باران ورو، ورو ورېده ولاړه ومه

سور سالوګی مې لمدیده ولاړه ومه

واورې دې نه اوري چې لارې بندوينه

باران ورو، ورو ورېده ولاړه ومه

سور سالوګی مې لمدیده ولاړه ومه

یا سر په لنډۍ کې:

ګل دې ګلاب به خدای رانه کا

انارګله، دما (زما) ړنګه وربله (اوربله) دما (زما) (وی)

د نوروګلو مې باغچې ولاړې دینه

انارګله، دما (زما) ړنګه وربله (اوربله) دما (زما) (وی)

یا: لیلی د کوز کلي کفتره، لاونګینه، لیلی یې یووړه

په وزر چا ویشتلې ده چې تیټه ځینه

لاونګینه (وه) لیلی یې یووړه

یا: په زیړو ګلو کې راتلم ورک مې پېزوان دی

وی ارمان دی زیړو ګلو وی ارمان دی

یا: مورې کوچیانو ته مې ورکړه

کابلې بلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې تور پېکی مې د هلمند شمال وهينه
کېږدۍ ولاړې دينه
کوچيان راغلي دينه

يا سر په لنډۍ کې:

په باغ کې مه ګرځه دلبره - بلبل مه وله
مه وله باغبانه بلبل مه وله
ګلان شرمېږي مخ په پاټو پټوينه
بلبل مه وله
مه وله باغبانه بلبل مه وله
يا: غونډو ټولې به ځو
نن چې يو دلې ته (دلته)
سبا به ځو مېلې ته
يا: ننواتې دې وړې، وړې
ټينګ نيسه مړوند
زړه په تاپسې زرې ورې
راغلې مابوبې (محبوبې)
يا: ښکلې مابوبا (محبوبه) په بام ولاړه
سپينه يې اوږې زيړه يې غاړه
جانانه[1]

---

[1] - دا بدله په غرنۍ سندرې نومي کتاب کې په لاندې بدلون سره ثبت ده:
ښکلې محبوبا په بام ولاړه سپينه يې خولګۍ جګه يې غاړه جانانه (۱۳ : ۱۷۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا سر په لنډۍ کې:

د بنګړي والې یاري مه کړه
(وی)بنګړي، بنګړي نارې وهي او تا يادوينه
ولاړې بنګړيوالې

یا سر په لنډۍ کې:

بلبل به خدای په ګلو موړکړي
بلبل مه، مه شړه له باغه باغوانه (باغبانه)
باغوانه ستا نیمګړی نیت مې ژړوينه
بلبل مه ، مه شړه له باغه باغوانه (باغبانه)
یا: د مازدیګر اوبو ته کله ځمه(ځمه)
د ورور تر مخ لکه طاووس لکه بلبله ځمه(ځمه)
زيړ مازدیګر دی
یا: ساز ته ځمه څه په نخرو
جامن مې ګوره ډک له ستارو

یا سر په لنډۍ کې:

په آخرت به اجر غواړم
پیره ستا مریده یم
په دې فاني دنیا مې تېر کړل زحمتونه
پیره ستا مریده یم
په باغچو در ګډه شومه
پیره ستا مریده یمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګله لاس راکړه درځم
په سر شالونه سموم

کله هم راټولې شوې ښځې اتڼ واچوي او په اتڼ کې ډول، ډول سروکي او د اتڼ نارې وايي دا سروکي وګورئ چې په لنډۍ سره بشپړيږي:
سر په لنډۍ کې:

پېزوان په لوړه پوزه خوند کا
غورځومه دې نه
(اوه) زما د سرو شونډو پېزوانه، پېزوانه
لکه په لوړ چينار(چنار) کې واچوي ټالونه
غورځومه دې نه
(اوه) زما د سرو شونډو پېزوانه، پېزوانه
يا: يار مې جوړ کړی د کابل په لوی بازار دی
سورټيک مې ځنځير دار ځنځيردار دی
زما په زړه خبره خدايه
سورټيک مې ځنځير دار ځنځيردار دی
ته پرې خبر يې نور به نه پرې خبرومه
سورټيک مې ځنځير دار ځنځيردار دی
يار مې جوړ کړی د کابل په لوی بازار دی
سورټيک مې ځنځير دار ځنځيردار دی

اتڼ چې اخر شي بيا دا يوه ناره وکړي چې د اتڼ اړخ واوړي يعنې درې اړخه شي، په کليو کې زيات وختونه ښځې ساده درې اړخه اتڼ کوي، ځکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځه تر نارینه په فزیکي لحاظ باندې کمزورې ده تردې ډېر تاوېدل یا تېز تاوېدل لکه نارینه چې څو اړخه تاویږي او داسې په تېزۍ سره پښې ږدي چې سترګې یې سمې نه شي تشخیصولای چې کومه خوا ګرځي د دوی په وس او قدرت نه دي پوره، هغه ناره دا ده:

واړوئ، واړوئ لاسونه راواړوئ

او په دې ناره کې هم ډول، ډول لنډۍ وایي. لکه:

کاشکي زما دورور واده وی

واړوئ، واړوئ لاسونه راواړوئ

تر ټولو نجونو به ما پورته وړل لاسونه

واړوئ، واړوئ لاسونه راواړوئ

که نجلۍ تر ډېرې مودې پورې پیغله کیني، اخترونه او براتۍ په منځ کې راشي، نو د هلک کورنۍ نجلۍ ته اختري (عیدي) او براتي یا د اختر پوښ هم وروړي. د اختر په پوښ کې یو یا دوه منه وچه مېوه له دوو یا درېیو جوړو جامو او د سینګار له توکیو سره نجلۍ ته استول کېږي، کله نا کله یوه یا دوې ښځې هم ورسره ځي، خو ډېر ځله د یو چا په لاس ورلېږل کېږي. که د برات[1] د میاشتې پنځلسم راشي ناوې ته په براتۍ کې یو جوړ جامې او که یې خیرات کړی وي یا یې په کور کې څه پاخه کړي وي هم وړل کېږي.

[1] - د شعبان د میا شتې پر پنځلسمه نېټه چې عام خلک یې د برات ښه شپه بولي او دا شپه لمانځي خیراتونه پکې کوي، ښځې یې رڼه یا رڼا کوي، یعنې په دې شپه فالونه اچوي او بدلې بولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

او همدا ډول که ژمی په منځ کې راشي ناوې ته زمستانه یا ژمنۍ جامې، جاکټ او بوټان استول کېږي.

د نوي کال یا نوروزۍ دود پخوا په وردګو کې نه پالل کېده خو اوس د نوروزۍ وړلو هم په ډېرو کلیو کې رواج موندلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نکریزو شپه او د توی (واده) ورځ

په وردګو کې زیاتره ودونه په مني کې ترسره کېږي ځکه چې ژمنی هوا یې ډېره سړه وي د خلکو د ناستي لپاره ځای کم وي، د کلیو په ودونو کې ډېر خلک ګډون کوي، که کلاوې هر څومره لویې هم وي د نارینه وو د ناستې پاستې لپاره ځای محدود دی، یوازې بهر یوه یا دوې حجرې (مهمانخانې) وي چې د دومره لویو کلیو او چارده (چهار ده)[1] د خلکو ګنجایش نه لري، په څوړموني (پسرلي) کې اوربښتونه ډېر وي او همدارنګه د کښت او کرنې موسم وي او خلک پکې مصروف وي، په اوړي کې خو د لوونو، څېرونو او درمند اخیستلو دوران وي او خلک ډېر بوخت وي، منی چې حاصلات راټول شي او د زراعتي محصولاتو پیسې هم خلکو ته په لاس ورشي نو د توی (واده) لپاره تر ټولو ښه موقع همدا موسم وي.

کله چې د هلک کورنۍ د نجلۍ د ودولو تابیا وکړي له واده نه یوه یا دوې میاشتې مخکې د نجلۍ کورنۍ ته دوه یا درې سپین ږیري د

[1] - چهار ده یا چار ده له کلي چاپیرو څلورو کلیو ته وایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

جوړښت[۲] لپاره ورځې او د ولواره پیسې هم وروړي تر څو د نجلۍ کورنۍ د واده لپاره تیاري ونیسي او کور[۳] ورته واخلي.

تر جوړښت وروسته نو د هلک او نجلۍ کورونه د واده لپاره ځانونه چمتو کوي، د هلک له لوري چې په پوښ پسې سړي ولاړ شي– پوښ اکثره نارینه اخلي ځکه په کلیو کې بازار نشته دوی د غزني یا کابل په ښارونو کې پوښ اخلي او که د ښځو د تګ امکان وي ښځې هم پسې ځي- په کور کې ښځې داسې سندرې بولي:

شین لښتی وای زیړي ګلونه
فلانی په پوښ پسې تللی، پلټي راوړي ختونه
یا: ناوې یې که شال غواړې اوس دې وار دی
پلانکی مې په دوکان درته ولاړ دی

د ناوې په کور کې د واده لپاره ډېره تیاري نیول کېږي ځکه، چې باید ناوې او زوم ته جامې وګنډل شي، د کور ضروري لوښي او نور سامانونه واخیستل شي، بستره جوړه شي، د بسترې د جوړولو په برخه کې تر ټولو مهمه د بړستنې ګنډل دي، ځکه په وردګو کې د ژمني هوا ډېره سړه وي؛ نو د بړستنې ګنډل حتمي دي. او دا کار د یوې ښځې په وس کې نه وي باید له کلي او کور نه هغه ښځې چې د بړستنې ګنډلو په برخه کې ځانګړې

---

[2] - جوړښت هغه ورځ ده چې د هلک کورنۍ خپښانو ته د ولواره د وروړلو او بیا هم پر دوی د اېښودل شویو شیانو او د واده د ورځې د تعیین لپاره ورځي او دا ځانته معلوموي چې خپښان لا تر اوسه په هماغه ایښودل شوي ولواره قانع دي او که بابېړی کوي او ولور نور هم لوړوي.

[۳] - دلته له کور نه منظور ځمکه او کوټې نه دي، کور په دې معنی چې په کورکې کار آمد څیزونه او د ورځني ژوند د چارو د پرمخ بولو لپاره لوښي او نور سامانونه واخیستل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مهارت ولري راوغوښتلې شي، چې د ناوې بړستنه باید تر ټولو ښه او په ښکلیو نقشونو جوړه شي.

کله چې د بړستنې توکي برابر شي او ښځې یې ګنډلو ته راوبللې شي، بیا نو تر ګنډلو مخکې پر ماشومانو وچه ګډه مېوه وېشله کېږي او یوه سپین سرې مشره ښځه د دوی د راتلونکي نیکمرغه ژوند لپاره تر دعا وروسته د بړستنې پر ګنډولو پیل کوي، ځینې مېرمنې د ناوې د نیکبختۍ په منظور بدلې هم ورسره وایي. د بړستنې په څنډو کې شاخ ګوز[1]او منځ کې یې رخچین ګلی[1] ګنډي، د بړستنې شېت (پوښ)، د بالښت پوښ او ځینې وخت روی جایي هم په ګوتو ګنډي او لاسي دوختونه پکې کوي، په دې توګه د ناوې بسته بستره لکه دوشکه، بالښت، بړستن، روی جایي، بوغبندپیچ (رخت خواب) ټول آماده کوي.

د بړستنې ګنډلو پر مهال داسې بدلې بلل کېږي:

د بړستنې څلور خواوو کې په نګیندو ګلان ګنډیه
څنډې یې رنګینې په منځ کې یې رخچین ګولی (ګلی) وګنډیه

کله چې د جوړښت په ورځ ټاکلې موده پوره شي د هلک له کوره بیا هم یوکس له خېښانو نه د تیارۍ د احوال راوړلو لپاره د نجلۍ کره ورځي، که چېرې د خېښانو کارونه سرته رسېدلي وي او د واده لپاره آماده وي، د واده ورځ هم ټاکل کېږي. په دې مرحله کې د نجلۍ او هلک کورنۍ خپلې لرې واده شوې خورلڼې راغونډوي او له توی نه یوه یا دوې ورځې مخکې خېښانو

---

[1] - شاخ ګوز او ریخچین ګلی د بړستنې ګنډولو لپاره یو ځانګړی ډول دوخت دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

ته خوږه[1] وږل کېږي په دې وخت کې د هلک په کور کې د بدلو لړۍ بیا پیل شي،لکه:

پورې پټې ترې دي اوبه غواړي
ماما چې سترګې تورې کا واده غواړي
* * *
د ورور واده ته مې کړې دواړې سترګې تورې
سالو مې راوړه،
ادکې مورې ،سالو مې راوړه
* * *
دا پورې غر د پښتنو شور د بلبلو دی
دا واده د فلاني جان خوشحال پې (پرې)کلی دی
(هوی) خوشحال پې (پرې) کلی دی
* * *
دا پورې غر د پښتنو که د بلبلو دی
دا نن ښادي د فلانکي جان کلی خوشاله (خوشحاله) دی

[1] - خوږه د واده د شپې او ورځې خوراکي موادو وږلو ته وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

خېښانو ته له خوړې سره د غوښې پر ځای غوېی وروستل کېږي او د غوایه په غاړه کې یې په رنګارنګ ځونډیو جوړ شوی غړوندی[1] وراچولی وي او په تندي یې ښه ښایسته تاوتک[2] ځړېدلی وي.

پخوا چې په کلیو کې موټرونه نه وو یا هم لږ وو، پوښ به پر خره باندې وړل کېده، د ناوې کورنۍ به د خرې غاړې ته پټاره[3] او د آسپې غاړې ته ګردنۍ جوړوله او د خرې او یا آسپې د ښېرته لېږلو پر مهال به یې په غاړه کې وروا چوله.

د نجلۍ کورنۍ وروستل شوی غوېی او پسه یوه ورځ مخکې له واده نه حلالوي، چې د سبا شپې (د واده د شپې) لپاره غوښه تیاره وي، او د حلالولو لپاره یې له کلي او کور نه مشران راغوښتل کېږي او ورته وایي چې د پوښ مال حلالوو د دعا لپاره راشئ.

دا وخت په کور کې مېرمنې داسې بدلې بولي:

تور غوېی حلال کړئ لکۍ یې پرېږدئ
لکۍ یې د فلاني یا دفلانۍ په لکۍ کېږدئ[4]

---

[1]- غړوندی په ځونډیواوهونو جوړشوی یو ټوکر دی چې لکه غاړکۍ د څارویو یا مال په غاړه کې اچول کېږي.

[2] - تاوتک هم یوه مثلث شکله ښایسته جوړه شوې ټوټه ده چې دغوایه دښه ښکاره کېدو په منظورېې پر تندي ورځړوي یا ښښلوي.

[3] - پټاره لکه غړوندی د خرې د غاړې لپاره جوړه شوې تکه وي.

[4] - مګر دا بدله رفیع صاحب په دې ډول را اخیستې ده:

غوېی چې للوئ (حلالوئ) لکۍ یې پرېږدئ (دوه ځل) لکۍ یې د (پلانکي) په نګښې کېږدئ! (٦: ٧٩) دا بدله احسان الله ارینزي هم د خپل کتاب د وردګو د واده دود او بدلې په ١٥٦ مخ کې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقابل لوری هم غوییی حلالوي او د سبا لپاره آماده ګي نیسي.

په دې ورځ د کلي هر یوه کورته یو-یو من اوړه (سپېره) د پاستیو (مکي) پخولو لپاره وېشل کېږي او بیا د سبا ورځې د ورا د ټکلې (ډوډۍ) لپاره هم په کلي اوړه وېشي، ځکه هلته د نانواییو د نشتون له کبله یو کور د واده د ګڼو خلکو لپاره دومره ډېره ډوډۍ په یو ځل سره نه شي پخولای.

د نکاح د شپې[1] پر ورځ باندې زوم خېل د واده د پوښ ښکاره کولو لپاره ماسپیښین یوې بجې ته یا د غرمې ډوډۍ ته د کلي ښځې راټولوي، راغلې ښځې د واده خونی هم ورسره راوړي، په خوني کې د ټکري، د کمیسونو رختونه یا ختونه، جامې، شیریني یا چاکلیټ، بوسراغې او غونډارۍ راوړل کېږي، د زوم نبږدې خپلې په پوښ کې ناوې ته جامې ږدي او نورې ښځې یوازې ختونه (دکمیسونو تکې) راوړي.

د ښځو تر راغونډېدو وروسته پوښ ښودل کېږي، د زوم کره د پوښ ښکارولو پر مهال پر وړو او ماشومانو باندې وچه مېوه وېشل کېږي، تر پوښ کتنې وروسته له پوښ سره ځو ښځې په ټنګورولۍ او ځو نارینه د نکاح لپاره د خېښانو د کور خوا ته رهي کېږي، او داسې بدلې زمزمه کېږي:

شکور(شکر) شنې کفترې باغدادي (بغدادي) شولې
شکور(شکر) دفلاني ټنګورې ریي (رهي یاراهي) شولې

همدې بڼه او د پښتني ودونه لیکوال د خپل کتاب په ۵۱ مخ کې د توریو په لړ بدلون سره ثبت کړې ده.

[1]- د وردګو په جغتو ولسوالۍ کې د نکریزو شپې ته د نکاح شپه ځکه وایي چې په دې شپه د ناوې او زوم نکاح هم ترل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا: شین طوطي وی غږ یې د ببر

فلاني جان ته ویه (وایه) رووځه (راووځه) نن دې بیا ښادي په دور

هلته د نجلۍ په کور کې هم ښځې راټولې شوې ناوې ته یې اچونه[٢] راوړي وي او د پوښ انتظار وباسي، واړه هلکان د ټنګورو لاره څاري د دوی له ښکاره کېدو سره سم هلکان نارې کړي چې ټنګورې راغلې، سمدلاسه ځو نجونې راولاړېږي او ناوې د کور بام ته خېژوي؛ ناوې ته په لاس کې یوه چاړه چې یو متوسط پیاز پکې ټومبلی وي، ورکول کېږي، سرای (انګړ) ته د ټنګورو له ننوتو سره سم ناوې دا پیاز د چاړې په حرکت سره د ټنګورو لور ته ورګذاروي نورې مېرمنې پر ټنګورو نقل او چاکلیټ او اوبه شیندي او په دې توګه د دوی هرکلی کوي.

ټنګورې په دایرو او بدلو کور ته دننه راځي د خېښانو لخوا د دوی لپاره مخکې له مخکې د ښه غوړ چي (چای) تیاري نیول شوې وي، خو که خواړه ورسره نه وي ټنګورې خېښانو ته داسې بدله بولي:

موږه تریخ چی(چای) نه چښو(څښو) نازولې یو

موږه د فلاني ټنګورې رغلې (راغلې) یو

یا: موږه شین چی نه چښو (څښو) نازولې یو

موږه د فلانکي ټنګورې رغلې (راغلې) یو[٢]

---

[2] - اچونه د کورني ژوند لپاره لوښي او سامان ته وایي چې ښځې یې د ناوې د نوي کور لپاره په سوغات کې راوړي.

[٢] – (د وردګو د واده دود او بدلې) نومي کتاب کې دا بدله په لاندې ډول ثبت شوې ده:

موږ شین چی نه خورو نازولې یو   موږ د (...) په واده رغلې یو (۱: ۴۰۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر چي (چای) وروسته هغه مېوه چې مخکې مې يې د واده په ليست کې يادونه کړې ده چې د هلک د کورنۍ لخوا له خوړې سره راوړل شوې وي، په يوه لوی ټوکر يا ځادر تشه (واچول شي) او له ځيره سره پر کلي وېشل کېږي او هر کور ته چې مېوه وروړل شي له هغه لوري نه يو دستمال يا د بوخځې د ټوټې په نامه په ګوتو جوړ شوی ټوکر د ناوې کورته لېږل کېږي. اوسمهال دا مېوه په هماغه ورځ چې له خوړې سره يې راوړې يعنې له واده نه يوه ورځ مخکې وېشل کېږي. ځېښې خپلې بدلې بولي، لکه:

ناوکې نن کرايي خالونه کېږده

سبا دې په لېورو نومونه کېږده[1]

يا: لوړې خورې لوړې اوبه وړې ته دې ژورې

فلانی د تا لېور دی بختورې

يا: فلانی د تا مېړه دی ځښېورې

يا: د مازديګر اوبو ته کله ځمه

د يار ته (تر) مخ لکه طاووس لکه بلبله ځمه - زيړ مازديګر دی

ټنګورې هم تر چای ځښلو وروسته ناوې ته راوړی پوښ ښځو ته ورښيي او دا ستاينې وايي:

شين بادرنګ اوبو راوړی

موره داسې پوښ راوړی چا په خوب نه دی ليدلی[2]

[1] - ښاغلي آرينزي او محمد عارف غروال دا بدله په خپلو کتابونو کې په دې ډول راوړې ده:

ناوې لاسونه پاس په تندي کېږده   ناوې په لېورو ښه نومونه کېږده   (۱: ۱۷۹)

ناوې سره خالونه کېږده د پلاني کره چې ورسې پرلېورونومونه کېږده   (۱۳: ۲۷)

[2] - دا بابولاله رفيع صاحب په لږ بدلون سره داسې ليکلې ده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا: مورہ پوښ راوړی په مونیانو[1] کې
فلانۍ خو یې ورښیي په سیالانو کې
یا: ځای جارو کویه ګرد یې مه پورته کویه
مورہ داسې پوښ راوړی ګل یې مه خرابویه [2]
یا: مور د لویو غرو کجیر نیولی دی
مور د غزني ټول بازار راوړی دی

بیا نو مخکې تر دې چې لمر ولویږي (ډوب شي) ناوې د ښځو منځ ته راوستل کیږي تر څو سر یې خلاص کړي، کله چې ناوې د ښځو منځ ته راوستل شوه دیوه واړه هلک یا ماشوم لکه ورور، د تره زوی یا کوم بل خپل په واسطه یې د وېښتانو څوڼډی سپړل کیږي چې دې ته د سر خلاصول وايي او ټنګورې دا سندره ورسره زمزمه کوي:

زیړی مازدیګر ولوېدا (ولوېده) ماښام شو
د فلاني د خور وربل (اوربل) ولې بېران شو

یا:

چې تور اوربل دې جوړاوا (جوړوه) په خیال میینه وې
(هوی) په خیال میینه وې

شین بادرنګ اوبو راوړی(دوه ځل) - مورہ داسې پوښ راوړی چا یې ګل - ګل نه دی لیدلی (٦: ٧٩) (٧: ۴۴)

[1]- مونیان (فلانکوچونه) او مفرده بڼه یې مونی دی (فلانکوچ موټر).

[2]- دا بدله په (د وردګو د واده دود او بدلې) نومي اثر کې په لاندې ډول خوندي ده:

کوټې جورو کړئ ګرد یې مه پورته کوئ مورہ داسې پوښ روړی ګل یې مه خرابوئ (١: ٣٧۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

چې فلانکی جان يې ورانوي اوس يې واک نه لرې[1]
(هوی)اوس يې واک نه لرې
يا: پېکی دې په وړو خالو جوړ کړی دی
فلانی يې ورانولو ته راغلی دی
يا: د مازديګر سيرې (سيوري) کږې شوې
ناوې ژاړه په نارو
فلانی درپسې راغی
سبا دې اړوي تر غرو
ناوې ژاړه په نارو
يا: شکور چې په تور پېکي دې منی شو
شکور د فلانکي سره دې ژمی شو
يا: سم د مازديګره بلبل ووېشته کفتره
فلانۍ په بام ولاړه شال يې ولوېدا (ولوېده) له سره

ناوې بېرته د سر مينځلو لپاره بيايي خو ټنګورې په کرار نه وي ناستې او خپلې بدلې بولي. د بېلګې په توګه که کوم يو نارينه ډېر تګ راتګ وکړي داسې ورته وايي:

[1] – (د خلکو سندرې)، (د وردګو د واده دود او بدلې) او (پښتني ودونه) کې دا بدله په لاندې ډول راغلې ده:

دا تور وربل دې چې اوبدو په خيال مينه وې (هوی) په خيال مينه وې
چې (پلانکی) خان يې ورانوي اوس ګيله منه يې (هوی) اوس ګيله منه يې
(٦ : ٨٠) (١: ٣٧٩) (٧: ٥٣)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

فلانکی په وره کې وڅي ننوځي
سبا يې خيالي خور له کوره وځي

د زوم کره هم د بدلو، ډولونو، اتڼونو او دايرو ځوږ لګي، هلته هم ځوانان راټول شوي او سوبتونه (صحبتونه) کوي.

دغه لاندې سندرې ما پخپله د ځوانانو له خولې اورېدلې دي، څکه کله چې دوی زموږ د يوه خپل د واده په شپه د نوموړيو په بېرون کوټه (حجره) کې سيل جوړ کړی ؤ موږ څو تنې د بام پر سر چې يوه په پخواني ډېزاين جوړه شوې کوټه وه او يوه وړه ورسۍ (کړکۍ) يې د بام خوا ته ختلې وه ورته پټې شوو، چې د دوی بدلې واورو، د نوموړيو دا څو بدلې تر اوسه زما په غوږونو کې انګازې کوي، لکه:

توره باران خانه نوابه
څنيې دې غوړې کړه چې باد يې رپوينه
نوابه ګل [1]

يا:

[1] - دا بدله په (د پښتو شفاهي ادبيات شکل او مضمون) او (پښتني سندرې) نومي کتاب کې په لاندې ډول ثبت ده:

نواب يې مړ کړ په ځنګله کې نوابه ګل   وينې يې راغلې په راده کې نوابه ګل
د نواب سترګې غټې غټې نوابه   په هر ميدان يې اړوي لکه سکروټې نوابه ګل
نواب وې پټ مې تېرويه نوابه   دلته مې خور ده او وروڼه مه را خبروئ نوابه ګل (۵ :۵۱-۵۲)

خاني دې ستا وي برو خانه، نوابه، نه دې بل خان شي نه دې واخلي ماجبونه، نوابه، خانه برو خانه نوابه، که ته راځې وربل مې ښه جوړومه نوابه .... (۱۲: ۲۳۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

شهباز دې اوبدلی دی خارو
سور ګل دې پکې ټومبلی دی خارو
دا علامه د پسرلي ده
شهباز دې اوبدلی دی خارو
نجونو ټومبلي په وربل کې زېړ ګلونه
سور ګل دې پکې ټومبلی دی خارو
شهباز دې اوبدلی دی خارو
سور ګل دې پکې ټومبلی دی خارو

دا پورته سندرې يې له څو نورو سره چې اوس زما په ذهن کې نشته بيا په منځ کې د ډېرو ښکليو لنډيو په تکرارولو سره ترنيمو شپو پورې ويلې او په اتڼ کې يې دا سندره ويله:

د شاه ليلا په لاس کې دروی د بادام دی
نری پشم د باران، د باران دی
بارانه ورو، ورو راورېږه
نری پشم د باران د باران دی
ليلا سالو لرې کوي لمده به شينه
نری پشم د باران د باران دی
د شاه ليلا په لاس کې دروی د بادام دی
نری پشم د باران، دباران دی

دغه سندره هم نارينه وايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

پـه بایسکیل بـه درته سور شم
بګۍ اور
اوس ځوان یم بیا بـه زوړ شم
بګۍ اور

دغه لاندې سندره مې هم له دې لنډیو سره د یوه نارینه له خولې په یوه ویډیو ټیپ کې چې زموږ د یوه خپل د واده په شپه یې ویلې وه، واوریده:

ما خودې ښې ننداري وکړې

د ټکري پیښکې دې لنډې کړه باران دی
چې شنه منګي ته دې اړم کړل زنګنونه
د ټکري پیښکې دې لنډې کړه ماښام دی
راځه راځه یار دې راغلی په ماښام دی
د ټکري پیښکې دې ټولې کړه باران دی
د شهدانو لویه خدایه
د ټکري پیښکې دې ټولې کړه باران دی
په وینو رنګ شول د وردګو سپېره غرونه
د ټکري پیښکې دې ټولې کړه باران دی
راځه راځه یار دې راغلی په ماښام دی
د ټکري پیښکې دې ټولې کړه باران دی

ښځې هم په خپل وار په کور کې بدلې بولي، ګډاوې او اتڼونه کوي، لکه دا لاندې بدلې چې له لنډیو سره یې وایې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بر کلي طالبه
ماته تاويز د سردردۍ وکړه ميينه
يا: د هجرې ګۍ طالبه خدای درکړې يمه
د هجرې طالب جانه - د هجرې
يا سر په لنډۍ کې:
خاونده بيا دې پسرلی کړ
له سپېرو دښتو د لونګو بوی راځينه
کېږدۍ ولاړې دينه - کوچيان راغلي دينه
يار مې کوچی ؤ کوچ يې وکړ
مايې خيالي دربار ته وکړل سلامونه
کېږدۍ ولاړې دينه - کوچيان راغلي دينه
يا: دا د مقر په غرو باران دی
جانان به سپينې رمې چېرته پنډوينه
نارې دي لاونګينه (لونګينه)
يا: زه په جاله کې نه سورېږم او لاليه
جاله مې کارته(کښته) غرقوي ماهيان مې خورينه يا(اوبه مې وړينه)
دسيند غاړه جاله واله
يا: چار ګل مې شرنګ له پوزې ولوېد
په ما راپسې هلکه غواړم تاوانونه
چارګل مې بايلود
يا: سيلمانخيلې شين خالی شلګر ته ولوېدې غدی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

پاڼې، پاڼې لتړوم د بنګو پاڼې [1]
یا: په ګل بوټو دې پرېوتل ګردونه
سبا به د غزني کوي مزلونه
یا د سر پیل په لنډۍ سره:
خوب تصور دواړه مې خوښ دي
مه راوړه ساړه، ساړه لاسونه له خوبه یمه
زه د خواږه جانان دیدن پکې کومه
مه راوړه ساړه، ساړه لاسونه له خوبه یمه [1]

[1] - دې ته ورته بدله (د غرونو ځوکې) نومي کتاب کې هم راغلې ده:
پاڼې لتړوم
دبنګو پاڼې لتړوم
چارګل د نجلۍ ورک دی
ډېوه بله ګرځوم
پاڼې لتړوم (۲: ۸۴)
[1]- (د غزنۍ سندرې) او (اولسي پوهې) لیکوالو دا سندره په لاندې ډول را اخیستې ده:
مه راوړه ساړه لاسونه خوب مې زنګوینه
مه راوړه ساړه لاسونه ډېر ساړه مې شینه
سور سالو مې ورو ورو جګوه له خوبه یمه
ټینګه خوبولې یاره تا بیداره کړمه (۱۳: ۱۳٦)
زما دکټ نري برځونه (برجونه) له خوبه یمه★یاره مه راوړه
لاسونه له خوبه یمه
یاره مه راوړه لاسونه له خوبه یمه (۱۱: ۳۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا:

کاشکي د لوړ چینار منه وای
چې ورور مې راسره وای
یوازې نه وای
یا: کاشکی سورکی لعل په آمیله کې وی (وای)
کاشکي فلانکی جان په نن واده کې وی (وای)

یا سر په لنډۍ کې:

بارانه مه ووره (اوره) ودرېږه
باران ورېږي
هله بابولالې نری باران دی
په مسافر اشنا مې نشته دالانونه
باران ورېږي
هله بابولالې نری باران دی
یا: غنمرنګه یاره څنګ ورکړه پیکي ته راځه جانانه
څه چې څو غزني ته راځه جانانه
د زړه مراد به یوسو شاه مست ګړندي ته راځه جانانه
ځه چې ځو غزني ته راځه جانانه
یا: زړګیه صبر ستا به څه غم ورسره وي
اوس به ړنګ بنګ ویده وي
اوس به ړنګ بنګ
زما په زړه خبره خدایه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس به ړنگ بنگ ویده وي
اوس به ړنگ بنگ
ته پرې خبر یې نور به نه پرې خبرومه
اوس به ړنگ بنگ ویده وي
اوس به ړنگ بنگ
یا: چې خماري سترگې لرې موږ ته اور رالگوې
د فلاني په کور میینې لاس په زور لگوې، لاس په زور لگوې
یا: تورې سترگې سره لاسونه تېر به شي وختونه
راوړه دیدنونه، راوړه دیدنونه
یا: مرم چکنه مرمه
د تا ارمان به خاورو ته زه وړمه
ولې به یې وړمه
چکن په بازار ډېردي ډېر دي راوبه یې وړمه
یا: څڼې دې گېډۍ، وۍ گېډۍ په گوتو راغلې
لاس راکړه جانانه، جانانه کډې ولاړې
راوړه یو لاونگ (لونگ) زما خال پې (پرې) تازه کړه
ملغلرې په پیزوان زما تور د راهي راوړه
یا: ما ستا لپاره چاوکلۍ په تار پېیلې دي
ماشاء الله، نام خدا ډېر مې په ارمان ارمان درته ژړلي دي
یا: سیند راغی چپې چپې یو یې وړل بندونه
سور انار دانې دانې

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا: تر خولې وینې یولې (ویالې) یولې (ویالې) چا بنګ راکړي
اوه مستې لیلې(لې لې لې)
ویاره ماشوم د زمانې
یا: د زیړو ګلو څانګې مه نیسه ماتېږي
باغ مې د لاونګو(لونګو) دی
زړه مې پې (پرې) بدېګي (بدېږي)
شین بوټی د بنګو دی [1]
په اتڼ کې دا لاندې سروکي وایي:
جر (جار) شه لېونۍ (وۍ وۍ)
ما ویل نه ووري (اوري) باران دی - باران دی
یا: د شنو ونو، د شنو ونو سرونه
(وۍ) څه عجب بوی دی د زیړو ګلو
یا: شنې کفترې باغدادي (بغدادي) - لوی آمیل تر غاړه
لیلا له سیله ولاړه
یا: شاه زرګره- شاه زرګره ټیک مې لرزان دی
یار مې نادان دی- نادان دی
یا: نیمه شپه شوه، نیمه شپه شوه
(اوه) خیالي نور جانې یخ شمال لګیږي

---

[1] – (د غرنۍ سندرې) لیکوال دا سروکی په دې ډول راوړی دی:
د زیړو ګلو څانګې مه نیسه ماتیږي
زړه مې په بدیږي(۱۳: ۱۵۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

دېر مراسم په نجلۍ پورې مربوط وي او په دې شپه د ناوې په کور کې هم سیل او ساتیري زیاته وي، او هم د ناوې نکاح تړل کېږي، مخکې تر دې چې د ناوې سر خلاص کړي، ناوې ته د نژدې خپلو کسانو څخه دوه تنه د شاهدۍ لپاره راځي، دلته له دواړو لوریو نه ښځې ناوې ته داسې بدله بولي:

د نکاح شپې ته وکیل ونیسه
د نکاح شپې ته وکیل ونیسه
پرې به دې نه ږدم د پلار کور ته وکیل ونیسه
د نکاح شپې ته وکیل نیسمه
د سر پړونی غورځوم خپلې ادې ته -وکیل نیسمه
نجلۍ د سرو زرو غوټې ده وکیل ونیسه
واک یې د پلار دی خرڅوینه وکیل ونیسه
یا: شاهد مې شاهنین ولې تاوېږي
فلانکی په شاهدۍ کله پوهېږي
یا: زموږ ناوکۍ مه ژاړه مانښام دی
فلانی مې په میدان درته ولاړ دی

شاهدان راځي او ناوې پوښتي چې د خپلې نکاح پلار څوک نیسي یا تعیینوي او کله کله تر پوښتنې د مخه د ناوې مخ هم ګوري، ځکه شاهدان د کور د خپلوانو ښځو لخوا د شوخۍ، مسخرو او ملنډو لپاره ځورول کېږي او د ناوې پر ځای کومه بله پیغله تر شال لاندې کیني او شاهدانو ته یا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځواب نه وايي يا يې سکونډي، يا يې په تګ راتګ ستړي کړي او داسې نورې پېرې او نخرې پرې کوي.

ناوې په دومره آسانۍ سره خبرې نه کوي شاهدان[1] بايد څو ځلې بهر ووځي او بيا راشي خو درې ځلې يې له کوټې نه وتل حتمي دي، تر څو ناوې ځواب ورته ووايي، د ناوې همزولې د ناوې د لمسولو لپاره داسې ورته وايي:

زيړی لمر ليه (لا) په (پر) غرو شته دی چې ونه وييې (ونه وايې)

شاهدان دې شيطانان دي چې ونه ييې (ونه وايې)

ناوې درې ځلې په مکرر ډول د خپل ټاکلي نکاح پلار چې مخکې يې يوه مشره ښځه ورته چې څوک د نکاح د پلار په توګه ومني لاربښوونه کوي، نوم واخلي. شاهدانو چې له ناوې نه د نکاح د پلار (وکيل) نوم واورېده او درې ځله يې پرې تکرار کړ، مخ په حجره د شاهدۍ ويلو لپاره روانيږي، دلته بيا هم شاهدانو ته محرمې مېرمنې د ملنډو او ساعتېرۍ په منظور په شاهدانو پورې څړی ګنډي[1] شاهدان که پرې خبر شي له ځانه يې لرې کړي او که نه نو له همدې څړي، يوه پټناسه وچې مېوې، نقلو او چاکليټو سره حجرې ته ورځي، او هلته خلک د څيړي په ليدلو سره خنداګانې پرې کوي او ملنډې ورپورې جوړوي، شاهدان ملا ته خپله شاهدي ووايي او د مهر تر ټاکلو وروسته نکاح وتړل شي. تر نکاح تړلو وروسته ملاته لونګۍ

[1]- شاهدان بايد ناوې ته له خپلو نه وټاکل شي يعنې چې محرم وي.

[1] - څړی هغه ټوټه چې تنور پرې پاکوي يا نورو زړو او خيرنو ټوټو ته څړی وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

ورکول کېږي، مېوه، نقل، چاکلیټ او دستمالونه پر خلکو وېشل کېږي، په دې توګه د نکاح مراسم پای ته رسیږي.

که خېښان سره خپه وي او یا هم له خېښانو سره د ټوکې په منظور مخکې تر ډوډۍ داسې بدله بلل کېږي:

سپینې وریژې(وریجې)راځي، زیړغوړي پې (پرې) باندې
فلانیه وړیه زېرې مې درباندې

د شپې تر ډوډۍ وروسته بیا هم ناوې د سر جوړولو لپاره د ښځو منځ ته راوستله کېږي، د راوستلو پر مهال یې همزولې د نوموړې د بدرګه کولو لپاره سندرې ورسره وایي او ټنګورې یې هم مخې ته بدلې بولي، لکه:

بلبلې ورو ځه- لیلا ورو ځه
باد دې د زلفو بوی راوړي پرې تازه یمه
بلبلې ورو ځه

ناوې ته د کوټې په منځ کې ځای جوړېږي، چې پرې کېنوله شي دا ځای داسې وي چې یوه سور رنګه بړستنه څلور کته کړي او په خوا کې یې د تکیې لپاره ټوله شوې یا نغښتل شوې بستره شاه ته کېږدي او ناوې پر بړستنه داسې کینوي چې مخ یې د قبلې په لوري وي، مګر په دې وروستیو وختونو کې د تخت د دوشکې په نامه د نجلۍد کور ښځې مخکې یوه وړه دوشکه جوړوي چې بیا ناوې پرې کېنول شي.

کله چې ناوې ځای پرځای شوه یوه ټنګور چې اکثره د زوم خوروي د ناوې موټې خلاصوي[1] ناوې د ښي لاس په موټي کې چاکلیټ اېښی وي او

[1]- په ښارونو او ځینې کلیو کې د ناوې موټې زوم خلاصوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر سر یې نیولی وي، او هڅه کوي؛ خپل موټی دومره کلک یا ټینګ ونیسي چې ټنګورې یې په خلاصولو کې پاتې راشي، د دې لپاره چې ټنګور یې په آسانۍ سره لاس خلاص نه شي کړای همزولې یې لاس ښه ورغوړ کړي، په عامه اصطلاح یا د کلیوالو ښځو د عقایدو او باورونو له مخې دوی وایي چې له ناوې سره ملایکې ملګرې وي، ځکه یې څوک لاس زر نه شي خلاصولای، تر ډېرې زور آزمایۍ وروسته یا په زور او یا هم د نورو په وینا ناوې خپل موټی پرانیزي، ټنګور چاکلیټ ترې واخلي او پرځای یې د سرو یا سپینو زرو ګوتیې او یا هم کومه بله ګاڼه کېږدي، او بیا اووه پیغلې راشي د ناوې په لاس کې نکریزې ږدي. تر دې وروسته د سر اخیستلو نوبت رارسېږي، د سر اخیستلو لپاره یوښه نیک عمله سړی راغوښتل کېږي، څو د قرآني آیتونو په ویلو سره د ناوې سر واخلي، سر یې باید په یوه د سرو یا سپینو زرو څخه جوړه شوې کلمه داره باندې واخیستل شي، او هغه داسې چې د ناوې ویښتان مخې ته را ړمنځ کړي او نوموړی کس یې په منځ کې سره بېل کړي[٢]، سر اخیستونکي په خوله کې بوره نیولې وي او تر سر اخیستلو وروسته یې د ناوې په سر کې ور پوف کړي، دلته نو ټنګورې داسې بدله ورته بولي:

---

[٢] - تر واده مخکې نجلۍ وېښتان په منځ کې نه نیموي یعنې یوه خوا اوبله خوا یې نه اړوي په ساده الفاظو که ووایو په منځ کې یې لیکه یا چاک نه وباسي بلکې په څنګ کې لیکه پکې وباسي او ترهمدې سراخیستلو وروسته ناوې شوې ښځه تل ویښتان په منځ کې نیموي، او دواده او نا واده شوې نجلۍ یو توپیر همدا د وېښتانو جوړول دي.
په کوچیانو کې بیا نجلۍ تر څو چې کوژده ونه کړي پیکی بیاتي کوي او چې نامزاده شي بیا نو پیکی پرېږدي، چې اوږد شي او د واده په ورځ واوبدل شي، که کومه پیغله په کوژده کېدنه خوښه نه وي او یا یې هغه کس چې ورته کوژده ده نه خوښېږي، د واده په شپو کې له قصده خپل پیکی بیاتي کړي او په دې توګه یې نارضایتي ښکاره شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

پـه تور پیکي دې ونیسه لاسونه
نامرادې بیا به وکړې ارمانونه
یا: وروره راشه سر یې واخله
که طلا درسره نه وي دهوسۍ په ښکر یې واخله [1]

تر دې رسم وروسته ښځې د ناوې د سر جوړولو هوډ کوي، دوې ښې ماهرې او بیدارې ښځې چې د سر جوړول یې ښه زده وي د ناوې یوه او بل څنګ (خوا) ته کیني او په سر پورې یې وړو نجونو ته هغه بل شوي شمعونه نیولي وي، چې زوم خپلو په پوښ کې راوړي وي تر څو سر جوړونکیو ته رڼا ډېره شي او په سر جوړولو کې خرابوالی را نه شي، همدارنګه له شمعونو سره ږمنځې (ږمنځ) هم راوړل کېږي ترڅو سرجوړونکې د ناوې د سر جوړولو په وخت کې کار ترې واخلې او نورې پاتې ږمنځې پر شمع نیوونکیو نجونو باندې وېشل کېږي. د ناوې سر جوړول ډېر وخت نیسي په دې جریان کې ټنګورې بیا هم بدلې ورته بولي، لکه:

پرون دې نرۍ لښتې ماتولې
نن مې کلا بنده کینولې
یا: پیغلې چې پرون دا وخت دې غورې کړې

---

[1] – په (دوردګو د واده دود او بدلې) کې دا بدله د (یې) د کمزوري ضمیر پر ځای د (مې) د کمزوري ضمیر په راوړلو سره ثبت ده:
وروره راشه سر مې واخله
که طلا درسره نه وي د هوسۍ په ښکر یې واخله
(۱ :۳۸٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

اوس به سره ګلان له پېکي لرې کړې [1]

یا: پرون دې نرۍ لښتې ماتولې

نن مې کلا بنده کینولې [2]

یا: پرون دا وخت د سیند مېلې ته تللې وې

نن مې نظر بنده کېنولې يې

یا: ناوې چې سر دې جوړاوا (جوړوه) دپیکي ول ونیسه

چې فلانی جان يې ورانیوي مخ ته بخمل ونیسه [1]

یا: پېکی دې د لوجروملې په شان ونغاړه

همزولې درته ناستې په ناورین ژاړه [1]

---

[1] - (د وردګو د واده دود او بدلې) لیکوال دا بدله په لاندې ډولونو خوندي کړې ده:

پیغلې چې پرون ده وخت دې غورې کړې   نن به ګیراګان د پیکي لیرې کړې(۱: ۳۷۹)

ناوې چې پرون ده وخت دې غورې کړې   نن به سپین پرتوګ له پښو نه لیرې کړې(۱: ۱۸۵)

[2] - (د وردګو د واده دود او بدلې) کتاب کې دا سندره داسې راغلې ده:

ناوې چې پرون ده وخت دې لښتې ماتولې   نن مې نظر بنده کېنولې(۱: ۲۴۸)

ناوې چې پرون ده وخت دې کړې غورې   نن مې خنګه دکلا بنده کېنولې (۱: ۱۶۵)

[1] - دا بدله په(د وردګو د واده دود او بدلې) ، (دغرونو ثوکې) او (غرنۍ سندرې) نومیو کتابونو کې په دې ډول ثبت ده:

ناوې چې سر دې خلاصوي کوڅۍ دې ول نیسه

همځولې تولې درته ناستې، مخ ته پلو نیسه(۱: ۱۶۵)

د کوڅۍ ول ونیسه، د کوڅۍ ول ونیسه   دا پلانی درته ولاړ دی   سپروي به دې(۲ :۱۵)

د ناوې سر چې جوړوئ د کوڅۍ ول نیسئ د کوڅۍ ول نیسئ

چې دا ترلې يې جوړوي خولې ته پلو نیسئ خولې ته پلو نیسئ(۱۳: ۱۹۷)

[1]- دا سندره په لاندې ډول (د خلکو سندرې) کې راغلې ده او احسان الله آرینزي هم په خپل کتاب کې کټ مټ د خلکو سندرې په شان ثبت کړې ده:

دا تور وربل دې د لوجروملې په دود ونغاړه – (هوی) ونغاړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا: دوه دوه تاره اخله سر یې ورو ورو جوړویه
زموږ ناوې ښایسته ده په نخرو یې جوړویه [2]

یا: سر بافې سر یې ورو،ورو جوړویه
که یې نه شي جوړولی نور یې مه پې (پرې) شکویه

یا: سترګې یې تورې کړئ
سبا به یې ډولۍ راشي
همزولو شال یې دورې کړئ

یا: پېکی یې د لوجروملې په شان ونغاړه
همزولې دې درغونډې په ناز وژاړه

یا: په تور پیکي دې ډېرې منډې وکړې
ابه دې غورې کړې خلاصه یې نه کړې

یا: د ناوې سر په غوړو غوړ کړئ نور یې مه ووځ
چې د فلاني جان د ټوپک غږ شي بیا یې ښه ووځ

د ناوې سر چې جوړ شي بیا یې نو د لاس سره کولو لپاره ښځې داسې رابولي:

چې (پلانکی) یې ورانوي اوس په ناورین ژاړه (هوی) په ناورین ژاړه (٦ :٨٠)

[2] دا بدله په (د خلکو سندرې) نومي کتاب کې هم په لږ څه توپیر سره راغلې ده:

دوه دوه تاره اخلئ ګیسو ورو – ورو یې بېلویه
ناوکۍ مو ده ناندانه تر غرمې یې – مې یې ځنډویه
ناوکۍ مو ده نندانه تر غرمې یې ځنډویه (٦: ٩٥)

همدا بدلې د لوګر او ننګرهار پښتنې داسې وایي:

دوه – دوه تاره اخلی سر یې ورو – ورو جوړوئ   زموږ ناوې نندانه تر غرمې یې جوړوئ(١: ٤٢)

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورې شنه غونډۍ سر يې رېبلی دی

راشه فلانۍ سر يې جوړ شوی دی

سر جوړونکيو او شمع نيوونکيو ته د کار په پای کې پيسې ورکول کېږي او ناوې بلې خونې (کوټې) ته چې نومړې بايد پکې ويده شي يا ويده کېږي، د لاسونو او پښو سرو کولو لپاره بووول کېږي، په اوسنيو وختونو کې چې د موټرونو آسانتياوې رامنځ ته شوې پرته له ټنګورو تر ډوډۍ خوړلو وروسته د زوم له کوره نورې ښځې هم د سر جوړولو او ناوې ته د نکريزو راوړلو په منظور د ناوې خيلو کره راځي. دې ښځو نومړې نکريزې په يوه يا څو ښکليو لوښيو کې خيشتې کړې وې، په منځ کې يې شمعونه بل کړي او د ډيزاين لپاره يې نقل او چاکليټ هم پکې ټومبلي وي، دا نکريزې هم په بدلو او دايرې وهلو سره د ناوې کوټې ته وروړل کېږي. لکه:

ناوې په (پر) بام ولاړه ريدي ګل اوبه کېوي (کوي)

له ادې نه رخصت اخلي لاس او پښې يې سرې کوي

يا: سمې نيمې شپې شوې مرکې په خوب ويدې شوې

په نجونو کې نارې شوې د فلانۍ منګولې سرې شوې

يا: نکريزې مې خوشتې کړې

دغه څه بلا پرې پرېوته

نوره بلا نه وه

دا د چا بلا پرې پرېوته

يوه طالع منه ښځه د ناوې لاس او پښې ورسره کوي. ولسي خلک طالع منه ښځه داسې چا ته وايي چې د ډېرو زامنو مور وي او شته ولري. او په

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

هغو خينه پيچونو کې چې مخکې يې کورنۍ له يوه ښه زرين ټوکر څخه جوړکړي وي نغاړي يا تړي يې.

ټنګورې تر نيمو شپو پورې سندرې وايي، اتڼونه کوي، دوګانه بدلې وايي او ګډا ګانې (نڅاوې) ورسره کوي. لکه:

سمې نيمې شپې شوې پړشمی دی ليلې

ته (تر) خدای مې جر(جار) کړې د فلاني د آس شرنګی دی ليلې[1]

يا: سمې نيمې شپې شوې خدايه اوس به سبا شينه

د خور او د ورور مينه خدايه اوس به جلا شينه

يا: مړوند مې سر ته کېږده

کراره شپه ده ليلی

خوب مې زنګوينه دولس بجې دي

يا: اوس به ګلابي ګلان غوړيږي

سبا به رنګارنګ نجونې ژړيږي

يا: سبا به د ناوې خويندې ژړيږي

يا: مور نه دلې (دلته) يو نه دلې(دلته) اوسو

سبا به څښيوره ناوې يوسو

په اتڼ کې داسې سندره وايي:

سور ټيک مې ځنځير دار دی

[1] - د (د وردګو د واده دود او بدلې) کې په دې ډول راغلې ده:

سمې نيمې شپې شوې پړشمی دی ليلې   د(پلانې) کوډی مې په وره کې سوروی دی ليلې (۱: ۳۷۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

ورور مې جوړ کړی د کابل په لوی بازار دی
سور ټیک مې ځنځیر دار ځنځیردار دی

د خوب وخت چې رالنډ شي په کلي کې د نېږدې کورونو مېرمنې خپلو کورونو ته روانېږي، د ناوې د کور یوه ښځه یا واکداره مشره هرې یوې ته د تګ پر مهال وچې یا لمدې نکریزې ورکوي چې خپل لاسونه پرې سره کړي.

ټنګورو ته هم تر ځایونو هموارولو او یا ځای جوړولو وروسته نکریزې راوړي او لاسونه یې ورسره کوي، ځینې ښځې خو لا مخکې تر دې چې په ټنګورولۍ راشي د ټنګور توب لپاره لاسونه په کور کې یا د زوم کره سره کوي.

په دې منځ کې هم ټنګورې بدلې بولي او که د ټنګورو لاسونه خپښان ورسره نه کړي په ستاینو او پیغورونو کې یې پام دې ته اړوي چې د دوی لاسونه باید سره شي، لکه:

سور شو کلی سور شو موږه سپین لاسونه ځو
داسرې (داځلې) یې راسره کړئ بیا به نه درته راځو

سهار وخته تر لمانځه وروسته بیا ټنګورې بدلو ته زور ورته کړي او د سهار سبا بدلې وایي لکه:

د سهار سترګه راوخته ملکه ده
فلانۍ په ځای کې لاس وهي لور یې تې (ترې) ورکه ده
یا: سهار سبا ملا اذان کا،
بلبلې ورونه
او خلاصبوي (خلاصوي) طوطیان تې (ترې) ځینه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

سهار سبا دی
سهار سبا دی وظيفې کړې
په ياد دې زه وم؛ او که دې نور کړل درخواستونه
سهار سبا دی
يا: د چا په غولي لمر دی
د فلاني په غولي لمر دی
پاستي يې پخېږي
تبخی يې د لاجبر(لاجورد) دی
يا: سهار چرګو نارې کړې چې(وی وی) له خوبه يمه
لورکۍ يې په ژړا شوه چې (وی‌وی) ورکه دې کړمه
يا: سهر چې سبا کېږي اوس پرې واچوه لونګۍ
فلانی ورته ولاړ دی دا وړې وړې سلګۍ
يا فلانی ورته ولاړ دی اوس به وړي خپله نګور کۍ (نږورکۍ)

تر چای څښلو وروسته ټنګورې او نورې واده ته راغلې مېلمنې په جامو بدلولو او ځان سينګارولو بوختې شي او هلته د ناوې همزولې د ناوې په جوړولو او سينګارولو پيل وکړي بل ځای ناوې خېل د ورا د راتګ لپاره تياري نيسي، او ښځې داسې بدلې بولي:

اوس به تور لونګ جوړه جوړه راشي
اوس به د فلاني جان ټولی بسته راشي
يا: اوس به تور لونګ جوړه جوړه راشي
اوس به فلانی جان ته (تر) ګل تازه راشي

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا: اوس به تور لونګ جوړه جوړه راشي
اوس به فلانی جان ته (تر)ګل ښایسته راشي [1]
یا: اوس به جوړ کړی نیلی راشي د فلاني د (له) کوره
اوس به د ګلو غنچه یوسي د فلاني له کوره
ناوې جوړولو ته داسې بدلې بولي:
په پلو کې مې ګلان دي زه ګلابي راټولوم
وربندار مې ښایسته ده زه یې خپله جوړوم
یا: د سوندرو لار یې جوړه په تندي کړیه
د فلاني ناوې مې جوړه کاغذي کړیه [1]
یا: ناوې لوړ وهه خالونه
(وئ) لوړ وهه خالونه
مکتبیان د تا لیورونه
اوس به ونیسي ځایونه

---

[1] - (د وردګو د واده دود او بدلې) او (پښتني ودونه) کتابونو کې دا بدله داسې راغلې ده:
اوس به شین نیلی په دروازه درشي   اوس به (.....) ټولی بسته درشي (۱:۵۵)
اوس به تور لونګ جوړه – جوړه راشي   اوس به تور لونګ جوړه – جوړه راشي
اوس به د غونډک ټولی بسته راشي   (۷: ۷٦)

[1]- دا سندره د آرینزي په کتاب کې یوازې د (لار) پر ځای د (لیر) په راوړلو او د ښاغلي حبیب الله رفیع د خپل کتاب (پښتني ودونه) په ٦۵ مخ کې د فلانکي پرځای د زیړ ګل د نوم په راوړلو سره کټ مټ لکه (د خلکو سندرې) د کتاب په ډول ثبت کړې ده:
د چندښو لار یې جوړه په تندي کړه   د (پلانکي) ناوې یې جوړه کاغذي کړه(٦: ۸۳)
د سوندرو لیر یې جوړه په تندي که
یا: د چندښو لیر یې تیره په تندي که   د (پلاني) ناوې یې جوړه کاغذي که (۱:۲۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناوې لوړ وهه خالونه
یا: د مورږه ناوې سپینه ملغلره ده
د پلار په کور کې ناسته مساپره ده
یا: ناوې زرورک مخ ته شنلي دي
ادکې یې زړګي ته لاس نیولي دي
که ټنګورې خپه وي داسې وایي:
په لوړه بلخانه (بالا خانه) کې لوړه ناوې جوړوي
ادې یې ورته ناسته نرۍ اوښکې تویوي
په اوښکو دې نالت (لعنت) شه لور خو هر څوک ودوي

د زوم کره هم خلک کرار نه وي ناست ډولونه وهل کېږي، سندرې ویل کېږي، د ورا د تللو لپاره خلک راغونډېږي په ورا د تګ لپاره نورې ټنګورې ټاکل کېږي، خو د نارینه وو لپاره ممانعت نه شته د زوم په ګډون هر څوک په ورا تللی شي، له دې امله په ورا کې د نارینه وو شمېر تر ښځو زیات وي، د کلي واړه، زاړه او ځوانان ټول په ورا ځي، د ورایځې ښځې هم بدلې بولي. لکه:

په شنه ډنډ کې ولوېدمه لمده نه شوم
ماما ته داسې وایه ټنګور دې زه شوم
یا: د لمر سترګه - سترګه په شغلو ځي
فلانکي ته ویه (وایه) رووځه (راووځه) ورا دې ټوله له تربرو ځي
یا: باغدادي(بغدادي) کفترو خوب کړئ که ویښېږئ
د فلاني خېښانو(خویشانو) کوچ کړئ روانېږئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر لاره په موټر کې دا بدلې بولي:
موټره د سرک غاړې دې ونیسه
فلانیه د خیښانو تیه (تهیه) ونیسه
یا: تاسې په پیسو کې یوه کلداره روپۍ وګورئ
تاسو په تربرو کې د فلاني مېړانه وګورئ
یا: په شرنګه ووره (اوره) بارانه چې کرار نه شې
ګوره فلانی جانه ورخطا نه شې

د ناوې کور ته له رسېدو سره سم په کور کې ناستې ټنګورې چې یوه ورځ مخکې راغلي دي داسې بدلې بولي:

اوس به ځوانان راشي وطن به شنه دودونه کا
مور به ناوې یوسو وطن به دسمالونه کا
یا: هوښیارې ناوې ونغاړه کارونه
درتېر شول د تور ټوپک رنړه بندونه
یا: راغی موټر راغی – موټر ترخې ماتوي
فلانی پکې راغلی ځنیوره ناوې وړي
یا: فلانی ورسره راغلی ځنیوره پکې وړي
یا:فلانی ورته ولاړ دی ځنیوره ناوې وړي
یا:پلانکی مې پکې ناست دی توره لونګۍ یې باد وهي
یا: د جغتو موټره ته په تعمیر ودرېدې
ورنځوره دې کړم ډېر مې یادېدې
او ناوې ته د زوم د راتګ په خاطر داسې سروکی وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

زما دې زېرى په تا شينه، مبارک دې شه
او وړې ليلې يار دې راغى[1]

او هغه ښځې چې اوس په ټنګورولۍ راځي په ګډا او اتڼ کور ته دننه راځي او دستمالونه ګډوي دا فضا په ډېرو ښکليو الفاظو داسې رنګينه کوي:

اوربل دې بل، بل سکاره دې مړه دي
فلاني ته ويه (ووايه) رووځه (راووځه) خانان دې مېلمانه دي[2]
يا: موږ درغلو په (پر) کلي اشرپۍ راوشنئ
زموږ ځوانان ښايسته دي ښې غالۍ راوباسئ
يا: ټينګې دروازې کړئ ژنيو دروستې نيلۍ
ته(تر)مخ يې فلانى جان دى مرغلرې پرې پاشئ[1]

[1] - دا سروکى محمد عارف غروال په خپل کتاب کې په لاندې ډول راوړى دى:

مبارک دې شه واوړې ليلا يار دې راغى
زما دې زېرى په تا وينه مبارک دې شه واى يار دې راغى(١٣: ١٨٨)

[2] – (د وردګو د واده دود او بدلې)کې دا بدله په دې ډول خوندي ده:

اور دې بل سکاره دې مړه دي (...)ته ويه راووزه، ښه ځوانان دې ولمانه دي (١ ٢٠٨)

[1]- دا سندره په ډېرو کتابونو کې څو ډوله راغلې ده، په لاندې توګه يې نمونې وګورئ:

ټينګې دروازګيې – سپرو دروستې نيليې
تر مخ يې پلانکى جان دى ورته وغوړوئ غاليې (٦: ٨٨)

دا سندره د (پښتني ودونه) په ٧٦مخ کې د پلانکي پر ځاى د (مست مير خان) د نوم په راوړلو سره ثبت ده او په لاندې ډول هم ويل کېږي:

ټينګې دروازګيې – سپرو دروستې نيليې
پلانکى جان د تاسو زوم دى ملغلرې پرې شنيه! (٦: ٨٨)

دا سندره په (پښتني ودونه ٧٦ مخ) کې د پلانکي پر ځاى د (نادرجان) د نوم په راوړلو سره ثبت ده. او (د وردګو د واده دود او بدلې) کې هم په همدې شان راغلې ده:

ټينګې دروازګۍ، سورو دروسته نيليۍ (...خان) د تاسو زوم دى ملغلرې پرې شنيه

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا: په ناورین چمن یې واړول بارونه
د فلاني په کور یې پرې ایستل ګردونه
یا: په شینکي چمن یې واړول بارونه
د فلانکي په کور کې ولوېدل ګردونه [1]
یا: سپینې سپینې اوبه راغلې
په سر یې سرې ډولۍ راوړې
ماما ته داسې وایه
چې کلې ته شین خالۍ راغلې
یا: ماما جوش کړه بخارۍ
ماما خلاصې کړه ورسۍ

هلته د زوم په کور کې هم ښځې بدلې بولي د ورا تر تللو وروسته د ورا د بېرته راتګ په انتظار وي او په ورا پسې دا سې بدلې وايي:

د فلاني کور مخ په لمر دی ښه ځوانان ورغلل
د فلاني سره مې ټول یکرنګ سیالان ورغلل
یا: فلانیه سرای دې فرش کړه په مرمرو
فلاني ته ځوکۍ کېږده د سرو زرو
یا: په غرو باران دی ګلان به راوړي

یا: (...خان) د تاسو زوم دی ورته وغوړوئ غالۍ (۱ :۲۰۹)

[1]- دا سندره (د وردګو د واده دود او بدلې) په کتاب کې احسان الله آرینزي په لاندې ډول را اخیستې ده:

په نري چمن یې واړول بارونه د (...)د ښادۍ غږ دی په ملکونه(۱: ۴۵۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

فلانکی مې تللی دی ناوې به راوړي

یا:

د غره د(له)سره مې سیي (صحیح) کړې انار ګله، ګله
پرې به دې نه ږدم د فلاني په کور کې ګله، ګله [1]

یا: د سرو زرو صندوق مې درلېږلی دی چې چپه یې نه کړئ
فلانی مې درلېږلی چې خپه یې نه کړئ

که خېښانو ته په غوسه وي او یا د دواړو خواوو تر منځ زړه بداوی رامنځ ته شوی وي، بیا غندنې او پیغورونه ورته وایي، لکه:

ناوې پټ کړه دا خیرن خیرن تربورونه
اوس به درشي فلانی جان زیړي ګلونه

یا: ناوې موړه سړ نه ناوې کولې
ابه (ابا) دې ننواتې ګرځولې

ورا چې د خېښانو کره ورسېږي په اتڼونو، بدلو، ښه ویشتلو او نیزه[1]وهلو پیل کوي، د کور ښځې یې مخې ته د ښه راغلاست لپاره ورځي، مېوې، نقل او چاکلیټ او مخې ته یې اوبه شیندي د ډوډۍ تر وخته د سیل او ساعتېریو میدانونه په ډول ډول لوبو تاوده ساتي. لکه:

---

[1]- (د وردګو د واده دود او بدلې) نومي کتاب کې په لږ توپیر سره ثبت ده:
د غره له سره مې سیبي کې د انار ګله – ګله
پرې به دې نه ږدم د (...) د کوټې ګله – ګله (۱: ۴۳۳)

[1]- د طالبانو تر واکمنېدو وروسته په دې لوبو هم بندیز لګیدلی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

خدایه فلاني تنګ غولی جوړ کړی دی
فلانی مې له تربرو سره راغلی دی
یا: فلانیه سرای دې ولې ختې کړی دی
فلانی مې له تربرو سره راغلی دی
یا: ناوکې سرای دې ولې ختې کړی دی
موږ موټر په څو لکه نیولی دی

ورا بانیواو ټنګورو ته تر ډوډۍ ورکولو وروسته یا په همدې منځ کې بیا هم ټنګورې بدلې بولي. لکه:

موږ په سرکاري موټر کې رغلې (راغلې) یو
موږه شوروا نه خورو نازولې یو

که دخېښانو تندی تریو وي او یا ښه وضعیت ورسره ونه کړي، بیا نو ټنګورې ورته وایي:

ګڼ باران چې ووري (اوري) تر ځنګانه چیکړې
فلانی ولې کرجن(قهرجن)دی شی خو موږ خپل راوړي

که د خېښانو په منځ کې خپګان وي او یا هم د خلکو د ساعتېرۍ او ملنډو لپاره د ناوې خیلو له خوا د ډوډۍ پرمهال داسې ستاینې ویل کېږي:

خدای دې وه سر خانه کاسې ډکې ډکې وړه
خېښان دې وړي رغلي (راغلي) اوس یې ښه پې (پرې) مړوه
یا: سرې مرغۍ کیسې کا
ډوم ډومکې یې پېښې کا

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

ټنګورې وړې رغليې (راغلې)
لکه پشۍ (پيشکې)منګولې پکې کا [1]

يا:

سپينې وريژې (وريجې) راځي زيړ غوړي پې (پرې) باندې
فلانيه وړيه زېرى مې درباندې

خو د ورا ډوډۍ په خېښانو پورې اړه لري، که يې مخکې پر خېښانو باندې دا ابښي وي يعنې دا خبره منلې وي، چې ورا به د دوى کره ډوډۍ خوري نو هلته ډوډۍ ته د خېښانو کره ورځي او که يې په لومړي سر کې دا خبره نه وي معلومه کړې او يا يې نه وي پرې ابښي نو په ورا روان کسان د بريځر (غرمې) ډوډۍ له زوم خېلو کره په وخت وخوري او بيا په ورا روان شي. تر دې وروسته ټنګورې په بدلو سره د ناوې د راوستلو لپاره ښځې هځوي، لکه:

د پښو کوښې مې وختې سوده شومه
را وښيئ ناوۍ چې پې (پرې) آسوده شمه

جوړه شوې ناوې چې همزولو ترمښو نيولې په شال کې پټ مخ له بدلو سره د ښځو منځ ته راوستل کېږي، لکه:

١- (د وردګو د واده دود او بدلې) کې دا بدله په لاندې توګه خوندي ده:
لوى مرغان کيسې کا، ډم ډومکې(١) يې پېښې کا
(...) په ډوډۍ ناست دى ، لکه باز خبرې ښې کا (١ :١٥١)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

بلبلې ورو ځه ليلا ورو ځه
باد دې د زلفو بوی راوړي پرې تازه يمه
بلبلې ورو ځه

ناوې په هغه ځای چې مخکې مې خبرې پرې وکړي ـ بيا يې يادول بې ځايه تکرار دی – کښنوله کېږي خو په دې شرط چې مخ يې بايد حتماً د قبلې په لوري وي.

دلته پکار دي چې د ناوې د جامو او سينګار په اړه هم څه ناڅه خبرې وکړم، ناوې ته يوه ورځ مخکې له واده نه وانښه اېشول کېږي او د نومړې لاس اوپښې پکې ږدي چې زيږ رنګ واخلي او ښکلې او ښويې شي – چې اوس په ښارونو کې د دې کار لپاره د بليچ (سپينټاو) نه کار اخلي - ناوې يوه مياشت يا حد اقل يوه اونۍ د کور کار نه کوي تر څو لاس او پښې يې نرم شي او همدارنګه د نومړې لاس په دې موده کې هره ورځ په رش (پېروي) سره غوړوي. چې دا هم د ناوې سينګار ته د تياري لپاره يوه مهمه برخه ده.

ناوې ته يو ښکلی رنګين سور يا شين د ټټر کميس او د دې کميس د رنګ په تناسب سره سور يا شين ګبی (د ګونځو) پرتوږ (پرتوګ) وراغوستل شوی وي، د کميس ټټر، لستونځولې، او لمنه په ګوتو يا چرمو جوړ شوي او په ډول- ډول ګاڼو لکه د سپينو زرو لمن، بازو بندونه چې په متو يې بندېږي، وټيويا متويو (چې په لستوڼو پورې کېږي) سمبال شوی وي، متې (مټ ګلي) پر متو او ګېډۍ بند يې په خت (کميس) پورې تر ټټر لاندې ځړېږي، رخچينه (عرق چين) يې چې تاويزونه هم پرې بند وي ور پر سر

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړې وي، په غوړونو کې يې اکثراً هغه لښتۍ (غوړوالۍ) چې د سکڼيو په نامه يې يادوي وراچولې وي، غاړکۍ، چاوکلۍ يا اوړۍ يې په غاړه وي، په پوزه يې چارګل، پېزوان يا هم نتکۍ اوېزانې وي، لاسونه يې په ګوتيو، شستونو، وښيو يا باووګانو ښکلي شوي وي، پر تندي باندې کجک يا سرۍ او پر وېښتانو يې چې په منځ کې يې ببل کړي وي په کند[1] سره دړۍ (دنۍ)[2] سريښ وي، پر ټنده (وچولي) يا (وچوړي) باندې يې رنګه خالونه ور وهلي وي.

د ناوې د رخچينې يا خولۍ د پاسه يوه دوه متره رنګه ټوټه اچول کېږي، چې مکنه ورته وايي ـ اوس په ډېرو سيمو کې د رخچينې يا خولۍ پرسر کولو رواج له منځه تللی او ناوې ته نه ورپه سر کېږي. او د پاسه بيا د پلارګنۍ شال پرې غوړېدلی وي او کله يې چې ښځو ته ورښيي؛ نو په لاسونو کې يې يو ښکلی د لاس دستمال ورکړی وي، دا د لاس دستمال هم دوه رنګه وي چې له دريېو برابرو يعنې نسبتاً وړو دستمالونو څخه جوړ وي، مثلاً يوه خوا او بله خوا يې ګلابي دستمالونه او په منځ کې يې يو شين دستمال جوخت ورسره ګنډلي وي او ډېر رنګين لاسي کارپکې شوی وي، په ټولو کنجونو پورې يې ځونډې ځړېږي.کله چې ناوې ښځو ته ورښيي، ناوې دواړه لاسونه لپه کړي او پرې خواره شوي دستمالونه مخ ته ونيسي او

[1] - کند:له ونونه يوډول سريښ ناکه ماده چې راوځي، او دسريښولو يا د يوه شي دنښلونې خاصيت لري.

[2] - دړۍ يا دنۍ رنګه زري کاغذونه يا زرورق دي چې د ناوې په ويښتانو يې د ښه ښکاره کېدو په منظور سريښوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

د نومورې خور یا همزولې په داسې حال کې چې ناوې سترګې پټې نیولې وي د ناوې لاسونه له مخ نه لرې کوي او دا جمله ورسره تکراروي: دغه ده، دغه ده، وګورئ دغه ده. خېښې بیا هم دا بدله ورته بولي:

ناوې ولاړه ده وګورئ عالمه
زېړه یې غاړه ده وګورئ عالمه

یا: راځی چې د سرو پیازو نوالې وکړو
راځی چې د دې ناوې ننداره وکړو [1]

یا: ناوې سترګې دې پټې کړه دا تورې
سبا به د فلانکي ځواني پې (پرې) ګورې[2]

یا: زمونږ ناوې د سپینو کوچو جوړه ده
ببیه (قد) یې د فلاني په ببیه جوړه ده

یا: نرۍ ببیه دې جر (جار) شم لکه لښته
فلاني خو خوښه کړې وې دېوخته

یا: د نریو سرو اور دی لګېدلی
د ناوې تر نګېښې نوی ګل ختلی

یا: رځه (راځه) مجنونه که لیلا ګورې

---

[1] - دا بدله ښاغلي آرينزي په خپل کتاب کې په لاندې ډول راوړې ده:

راځی چې ده د پیازو نوالې وکړو   اوس به چکن راوړو د چاپو بې ننداره وکړو(۱: ۳۷۳)

[2]- (د وردګو د واده دود او بدلې) کې په لږ اوښتې بڼه ثبت ده:

ناوې دا سترګې پټې کړه ده تورې   سبا به (امان جان) ځواني پې ګوري(۱:۲۱)

ناوې سترګې غړوه ده تورې   بېګه به (...خان) ځواني پې ګورې (۱: ۲۴۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

لیلا ولاړه تورې سترګې سره لاسونه
راځه مجنونه که لیلا ګورې

که ناوې مور ونه لري، یعنې مړه وي او نورو ناوې سمه نه وي سمبال کړې دا ورته وایي:

په خوږ کې کینه چې سبل دې یوسي
ادکه مور دې نه شته چې ناز دې یوسي [۱]
یا: ګڼ باران ته کینه چې لمده دې کا
ادکه مور دې نه شته چې درنه دې کا

مخکې تر دې چې ناوې د پلار له کوره وایستل شي ،زوم کور ته راغوښتل کېږي، تر څو هغه جامې چې غاړه یې مېرمنې په ګوتو جوړه کړې وي واغوندي، د راتګ په وخت کې یې خور یا ترله د بدرګې لپاره مخې ته ورځي او داسې یې ستایي:

لرې شی له مخې موږه شاه راواستا (راوسته)
خدایه ما تې (ترې) جر (جار) کړې فلانی یې شاه بالا راواستا (راوسته)
یا: لرې شی له مخې زموږ ورور راغلی دی
تور ببر یې سر دی سور یې ګل ټومبلی دی
یا: ګل خینه بندي ده اوس به شاه راشي
خدایه خورتې (ترې) جر (جار) کړې- فلانی جان به شاه بالا راشي

[۱] - د (غرنۍ سندرې) لیکوال دا سندره په لاندې توګه راوړې ده:
په توی کې کینه چې توی دې یوسي مور او پلار دې نشته چې ناز دې یوسي (۱۳ : ۱۹۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا: لوړو بلخانو (بالا خانو) ته زینې کېږدئ
فلاني ته په تاخچه (طاقچه)کې کالي کېږدئ [۱]

زوم خپلې جامې بدلې کړي، له جامو سره نوموړي ته په ګوتو جوړشوی څادر او نور لوازم لکه، لونګۍ، جرابې، بوټان، دستمال...، ټول برابر شوي وي. تر جامو اغوستلو وروسته د زوم ګوته د ده ښمینه (ښینه) په نکریزو ورسره کوي او په یوه ښایسته جوړ شوي خینه پېچ یې ترې او له کور نه بهر هم نکریزې له خینه پیچونو سره لېږل کېږي، تر څو د زوم همزولي هم خپلې ګوتې یا ورغوي پرې سره کړي. ټنګورې زوم داسې ستايي:

د شپېیه شبنم د سهر(سهار) ګل ګورئ
په خیال جوړ کړی فلانکی نن ګورئ
یا: شنې او سرې ډېوې د سهر ګل ګورئ
په خیال جوړ کړئ فلانکی نن ګورئ

پخوا به د زوم د غاړې جامې چې له خسرګنۍ کره بدلې کړلې ډم ته ورکول کیدلې، خو اوس د جامو په بدل کې ډم ته پیسې ورکول کېږي او د زوم کالي په درېیمه ورځ چې زوم شاه سلامۍ ته راشي بېرته زوم ته سپارل کېږي. زوم د خسرګنۍ په جامو سمبال او جوړ شوی له کوره بهر وځي هلته یې همزولي په غاړه کې ګلان اچوي او زري پرې شیندي. په کور کې ټنګورې د ناوې د وړلو لپاره ښځې هڅوي، لکه:

[۱] - (د وردګو د واده دود او بدلې) کې دا سندره په لاندې ډول راغلې ده:
لوړو بلخانو ته زینه کېږدئ (پلاني) ته په شپاله کې کته کېږدئ (۱: ۴۰۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوښو غرغړې کړې خدایه دامان لرې دی
مور ته ناوې راکړئ خدایه ځای مو لرې دی
یا: لمر په چینارو (څنارو) شو سرې شغلې یې وختې
فلانی ته ناوې ورکړئ ترلې یې بام ته وختې
یا: ناوکې په بوټو دې سپېره دوړه ده
ناوکې د لېورو دې ډېره بیړه ده

تر دې وروسته د پلار له کوره د ناوې د تګ وخت رارسیږي. که زوم کور ته دننه راتلو اجازه ونه لري د ناوې ورور یا تره اوس جرابې خو پخوا شخشولې[1] او بوټان ورپه پښو کوي، او خېښانې یې د ورور او یا پلار بلنې او د ناوې د ژړولو لپاره داسې بابولاله وایي:

سحر شو ناوۍ ته (تر) بریاله[2] ګوري
وخت د بېلتانه دی شیرین ورور یې راوبولئ
یا: کوټې دې اړوم تیران تې (ترې) وړمه
فلانی ته ویه(وایه) رووځه (راووځه) خور دې وړمه [3]
یا: موټر ولاړ دې څلور کتاره (قطاره)
او یوه لور دې وه درسره (درځخه) ولاړه
که یې ته دیدن کړې یو ست (ساعت) ولاړه

---

[1] – شخشولې له یوې ټوټې نه جرابو ته ورته شی جوړیږي او د ناوې په پښو کې ورکول کېږي تر څو پښې یې له بوټانو ونه وځي.

[2] – بریاله: د پردې یا کړکۍ او یا دروازې له شانه لیدلو ته وایي.

[3] - احسان الله آرینزي دابدله په لاندې ډول ثبت کړې ده:

کوټې دې رنګوم تیران یې وړمه (...)ته دسې وویه چې ده ګرانه لور دې وړمه (۱: ۲۱۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا: سنګ مرمر ته (تر) تېرې کلکې مور ته نه ژاړې
چې د فلانې د موټر غږ شي بیا به ښه ژاړې
یا: وشنئ لونګ چې بوی یې ولاړ شي
وژړوئ ناوې چې غږ یې ولاړ شي
یا: د سرو زرو چارګل په څلور نیم زره
همزولې درته ناستې په ناورین ژاړه
یا: اوس به دې د غوږ وړه لښتۍ کړمه
اوس به دې له موره پردېسۍ کړمه

ناوې آنکی [1] وهي او ژاړي. د ناوې د ژړا تر څنګ د خېښانو د بدلو غږ هم اورېدل کېږي، لکه:

شاه توت ولاړ دی څنډې یې ډکې
ناوې ولاړه سترګې یې ډکې
یا: په دښته کې د شنه موټر غورا ده
په کونج کې د وړې ناوې ژړا ده
یا: فلانۍ په وره کې ناسته اوښکې مړې، مړې تویوي
ته دې اوښکې پاکېزه کړه خورکۍ څوک نه ودوي
یا: مه یې ژړوئ بې بې نندانه ده

[1] - آنکی چې په ځینې لهجو کې انګې یا چیغې (چغیان) هم ورته وایي، د ناوې په خاص انداز او نظم سره ژړا ته وایي، نجلۍ ته مخکې له واده نه د انکي وهلو دود ورزده کېږي او یوه مشره ښځه د دې ډول ژړا لپاره په ناوې تمرین کوي، تر څو په واده کې یې ژړا بده ښکاره نه شي. خو اوس، اوس دا دود لږ شوی او ځینې ناوې ګانې له سره ژاړي هم نه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که یې تاسې ژړوئ په (پر) موږه گرانه ده
یا: په نیل کې اوبه نه تلې ولې ولاړې
د ځای نوم دې د گلو ځای دی ولې ژاړې
یا: لاس دې په تترنگو دغه مخ دې خولې نه دی
مه داسې ځورېږه وطن دې لرې نه دی
یا: مه ژاړه ناوې سرک خو ډېر دي سرویسان به راشي
د ماما همزولي ډېر دي معلمان به راشي
د شال اچولو د لړۍ د پیلېدو لپاره ټنگورې داسې بدلې بولي:
خلاص کړئ، خلاص کړئ د زرین سندق(صندوق) کولپونه(قفلونه)
ترې راواخلئ د فلاني د لاس شالونه
یا: خلاص کړئ، خلاص کړئ د اصیل سندک (صندق) کولپونه (قلفونه)
رواخلئ - رواخلئ (راواخلئ) د فلانکي د لاس ختونه (یا شالونه) [1]
یا: خلاص کړئ - خلاص کړئ د اصیل خورجینې ولونه
ترې راوباسئ د فلاني د لاس شالونه
یا: توت پرې، پرې د انگور وړي پرې واچوه
راشه وروره راشه دغه شین شال یې پرې واچوه
لرې شئ له مخې موږ ناوې ولاړوو
لرې شئ له مخې موږ شین شال پې (پرې) غوړوو
یا: ناوې لکه چینار(څنار) ودرویه

---

[1] – دا بدله (د وردگو د واده دود او بدلې) نومې کتاب کې په لاندې ډول ثبت ده:
خلاص کی د شینکي صندک کلپونه   راوباسی د (...) دلاس رختونه (۱: ۱۴۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

فلانکۍ لکه شین شال پې (پرې) غوړويه [1]

يا: زموږ ناوکۍ مه ژاړه پردو ته

خيالي لېور دې تللی دی ډولوته [2]

يا: اميل دې د وږو، وږو خالو دی

شال دې د کابل د مغازو دی

يا: لمر ختلی په تورو غرو کې

ناوۍ سلام کا د پلار په ورو کې

بله خوا د ناوې خپلوانې ناوې ته د تسليت لپاره داسې بدله بولي:

سترګې دې ګلۍ (ړلۍ) ښو دې ګرد نيولی

مه ژاړه ناوۍ ترلو دې څنګ نيولی

که زوم ته دننه ورتلو اجازه ورکړل شي چې له ناوې سره يې ودروي او شخشولې يا جرابې او بوټان ورپښو کړي، او همدارنګه ښځې او د ناوې همزولې يې ووينې د تګ په وخت کې د ناوې له لوري ښځې داسې سپارښتنه ورته کوي:

زموږ د ناوۍ په سر قرآن دی

زموږ د ناوې لاس د تا ګريوان دی [1]

[1]- دا سندره ښاغلي حبيب الله رفيع په خپل کتاب (د خلکو سندرې) کې په لاندې ډول ثبت کړې ده:

ناوۍ لکه څنار ودرويه (پلانکی) لکه سېرلی ترې جرويه (٦: ٨٦)

[2]- دا سندره (د وردګو د واده دود او بدلې) کتاب کې په دې ډول خوندي ده:

د موږ ناوې مه ژاړه پردو ته (...) خياليګر تلی دی شالو ته (١: ٤١٧)

[1]- (د خلکو سندرې) نومي کتاب مولف دا بدله په لاندې ډول راوړې ده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا: زړه مې بېرانېږي
فلانۍ جانه مې ودېږي
فلانی جانه موټر ودروه
فلانۍ جانه مې پکې سورېږي

ناوې په ژړا ژړا ولاړه کړي، د ولاړېدو په وخت کې ښځې داسې ورته وايي:

د مور د زوم دا څومره لوړه غاړه ده
ناوې مې لکه ګل ورسره ولاړه ده
یا: مه ژاړه ناوې چې شین شال دې باد وېيي (وهي)
ولټې (ولټېره، پاڅېره) ناوې چې فلانکی ژړی دې وړي
یا: پورته شه ناوې چې سور سالو دې باد وهي
که ته په ځان پیبګې (پوهېږې) فلانی جان ژړی دې وړي

د ناوې يو نيژدې خپل سړی لکه پلار، بابا (نیکه)، تره، ورور یا بل محرم نیک عمله نارینه راځي، لومړی پر ناوې د سرسیې (سرسایه) ټکری چې سپین خاصه ململ یا په اوسني وخت کې ګاج وي او د تندي پر ځای یې آیتونونه لیکل شوي وي، پرې وغوړوي او بیا د پاسه شال پرې واچوي، دلته هم ټنګورې د نجلۍ د کور غولې د دایرې په بدرګه لا پسې رنګین او ښکلی کوي او داسې بدلې بولي:

(پلانکیه !) چې په لاس کې دې قرآن دی   زمور د ناوې لاس د تا ګریوان دی (٦: ٩٠)
د احسان الله آرینزي په کتاب (د وردګو د واده دود او بدلې) کې هم کټ مټ په همدې ډول ثبت شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوړو طیارو بمونه واچول
موره په ناوې شالونه واچول
یا: زما د ورور ګوتیې(ګوتې) د سرو غمی یې لال (لعل) ګوره
وریندار مې ښایسته په (پر) سر یې شال ګوره
یا: د سرو ګلو باغچه په ګلو پټه ده
ناوې د فلانې جان په شالو پټه ده [1]
یا: زموږ د ناوې شال په څلور چاپه دی
ده (دغو یا دې) فلانې خو مې راوړی له هراته دی [2]
یا: د سهار نارې وهي دغه بلبله ده
چې د پلار د (له) کوره یې وړې رضا یې خپله ده
یا: سر غوړ که (کړه) سترګې تورې له ململه سره
د فلانې جان موټر ولاړ دی اوس به ځې (ځې) ورسره
یا: سور اوښ مې کنداری(کندهاری) دی ښه وټی غواړي
فلانی جان مې خیالي ګر دی ښه ناوې غواړي

---

[1]- دا بدله په (د وردګو د واده دود او بدلې) نومي کتاب کې دوه ځایه په لږ توپیر سره خوندي ده:
د سرو زرو باغچې په ګلو پټې شوې ښه وې د (پلانې) خورکۍ په شالو پټه شوې (۱ :۴۲۹)
څه سپینه سپوږمۍ په ګلو پټه ده څه خیالي ناوې په شالو پټه ده (۱: ۴۳۰)
[2] - دا بدله په (د وردګو د واده دود او بدلې) نومي کتاب کې هم په لږ بدلون سره خوندي ده:
د موږ د ناوې شال په څلور چاپه دی (...) خیالي راوړی له هراته دی(۱: ۱۴۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا: سرې آسپې ولاړې ګردنۍ غواړي
فلانۍ ورته ولاړ دی ښه نګورکۍ (نږورکۍ) غواړي [1]

که د دواړو خواوو تر منځ خپګان پیدا شوی وي، د دواړو خواوو نه ښځې ستاینې وايي

- د وردګو په لهجه کې په واده کې له ستاینو څخه مطلب په ښو او بدو ستاینه دواړه پکې راځي ـ یو او بل ته پیغورونه ورکوي، بدې او ردې ورته وايي، مثلاً ناوې خیل د زوم خیلو له خوا داسې غندل کېږي:

درسته ورځ مې تېره په یوله (ویاله) کړله
د خوګ کلي ګونګټه راواده کړله [1]
یا: تاسې دا چارګل چولې چولې ګورئ
تاسې د فلانکۍ ککړې پښې ګورئ
یا: د آس په شاه دې کله وړو چاینکې
ترلې دې درته ګرځي چاودینکې
یا: وځی ننوځی دستمالونه ګډوئ
شکور(شکر) خلاص شوو د فلانکي له جنجالونو خیراتونه ومنئ

---

[1] - دا بدله په (خلکو سندرې) او (د وردګو د واده دود او بدلې) نومو کتابونو کې دوه ځایه په لاندې بدلون سره خوندي ده:

اسپې ولاړې ګردنۍ غواړي   خېښې ولاړې ټکیالۍ غواړي(٦: ٩١)(١: ٢٢٥)

[1] – دا بدله په (د خلکو سندرې) او (پښتني ودونه) نومي کتاب کې دوه ځایه په لږ توپیر سره خوندي ده:

درسته شپه مې تېره په یوله کړله   د خوګ کلي خونګښه راواده کړله (٦: ٨٥) (٧: ٧٠)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

یا: فلانیه آس راتېر کړه ناوې جوړه ده
فلانۍ که څه ویل ته (تر) خوله یې تېره ده

یا: مورې به ناوې وړو له ښو ډولو سره
فلانیه ور دې غیمه له سندرو سره

یا: مه ژاړه ناوې ژړا دې ګرانه ده
مورې ته دې د پلار مړینه آسانه ده [1]

یا: هلک نرۍ چینار(څنار) نرۍ اوبه یې نه وړي
فلانکۍ مې خیالي ګره نابوده ناوې نه وړي [2]

ناوې مې تېټه کې خوښه مې نه ده
دا خو د فلانۍ ته (تر) زنګانه ده

یا: ناوې مو کمکۍ خوښه مو نه ده
ناوې د فلانکي جان ته (تر) زنګانه ده

یا: ناوې تندۍ دې جر (جار) شم له خالو سره
د فلانکي پټۍ دې ګرو کا (کړ) له ریشکو (رشقو) سره [1]

---

[1]- دا بدله په (د وردګو د واده دود او بدلې) نومي کتاب کې په لږ توپیر سره خوندي ده:
مه ژاړه ناوې ژړا دې ګرانه ده   له تا د (...) مرګی آسانه ده (۱: ۴۰۸)

[2] - دا بدله هم په (د وردګو د واده دود او بدلې) نومي کتاب کې په لږه اوښتې بڼه ثبت ده:
هلک نرۍ چنار دی نرۍ اوبه یې نه وړي (...)ډېر ښایسته دی نابوده ویندر نه وړي(۱: ۳۹۰)

[1]- دا سندره (د خلکو سندرې) کې په دې ډول ثبت شوې ده:
تر دې وچ پیلي دې جار شم له خالو سره- هوی له خالو سره
د (پلانکي) پټۍ دې ګرو کړ له ریشکو سره- هوی له ریشکو سره (٦: ۸٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا: فلانیه وکړه د سرو اوښو خیراتونه
شکور(شکر) خلاص شوې د فلانکي له جنجالونه [2]

یا: مه ژاړه ناوې خوله دې بدرنګه ده
کور دې د فلاني د کوره د څنګه ده

یا: مه ژاړه ناوې چې مخ دې نور وکا
نه دی داسې ورور چې اوس دې ویر وکا

یا: په مخ دې بندکی پې (پرې) بنده مه شې
د (له) شاه نه د خپل ورور په وینو سره شې

د ناوې له لوري ښځې داسې ځواب ورته وایي:

د ترخو ګڼ ګلونه باد یې ښوروینه
د فلاني ګرانې خورې څوک دې سوروینه

یا: ناوې نه ژاړي زوم ژاړي
د زوم په(پر) سرغړک ده تروې غواړي

د زوم لوری داسې وایي:

شین بادرنګ اوبو راړوی

او همدا ډول دا پورته سندره د رفیع صاحب په کتاب (۷: ۷۰) کې یوازې د فلانکي د کلمې پرځای د (خانګل) د نامه په راوړلو سره هم ثبت ده.

[2] – دا بدله په (د وردګو د واده دود او بدلې) نومي کتاب کې دوه ځایه په لږ توپیر سره خوندي ده:

(پلانیه)وکه د سرو اوښو خیراتونه   څې راخلاص سوې د (...)له جنجالونه

یا: څې راخلاص سوې د (....) له مینتونه (۱: ۳۹۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

موږه داسې زوم روستلی (راوستلی) چا په خوب، خوب نه دی لیدلی[1]

یا: زموږ د ناوې سر ولې شکېدلی دی

دا خو د فلانی دوپړ وهلی دی [2]

یا: درسته ورځ مې تېره په یوله (ویاله) کړله

دخوګ کلي ګونګټه راواده کړله

یا: ماما په بر پېټې کې کرلي پیاز دي

دموږ د زوم دواړه سترګې د باز دي

یا: ښه شوې په پیاله کې خموزوری شوې

ښه شوې د فلانی د لاس مزدوره شوې

د ناوې لوری بیا داسې ځواب ورکوي:

زموږ ناوې د ګوتیې شین غمی دی

د تاسو زوم د پیازو پیرکی دی

یا: زموږ ناوې د سرو زرو ګوګری دی

---

[1] - دا بدله په (د وردګو د واده دود او بدلې) او (د غرونو څوکې) نومي کتابونو کې په لاندې بدلون سره خوندي ده:

شین بادرنګ (رنګ) اوبو راوړی شین بادرنګ (رنګ) اوبو راوړی

شین بادرنګ (ها) اوبو راوړی داسې زوم مو دروستلی

چا په خوب نه دی لیدلی چا په خوب (ها) نه دی لیدلی(۴۲:۱)(۲: ۱۳)

[2]- داسندره آرینزي په لاندې ډول راوړې او په کوچیانو پورې یې اړوند ښودلې ده خو د جغتو په ولسوالۍ کې یې کلیوال هم وایي.

د موږ د ناوې سر ولې شکېدلی ده دا خو د (....) دوپړ ویلې ده (۱: ۱۸۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

د تاسو زوم د بورې غوا ډډۍ دی [1]

یا: دپاسه اوښان راغلل په سرو شونډو مزلونه کا

فلاني ته مې ګورئ پښو ته مرهمونه کا

یا: تلې راوختلې پرېووني پرېوتلې

زما شیرینې خورې په جنجال کېوتلې [2]

زوم خیل وایي:

په غرو باران دی په مور ګلۍ (ړلۍ) ورېږي

د فلاني په وره کې سپینې اشرپۍ ورېږي [2]

یا: شاه توت ولاړ دی څوکې یې ډکې

فلانی ولاړ دی ولور په مله (ملا) کې

یا: فلانکی د زمري په شان رغلی (راغلی) دی

فلانکی یې په کوټه کې غلی کړی دی

ناوې خیل داسې وایي:

د فلانکي بریت د زمري دي چاپوي لوټونه

---

[1] – دا بدله (د خلکو سندرې) او (د وردګو د واده دود او بدلې) نومي کتابونو کې هم په دې ډول راغلې ده:

موږ داسې ناوېې درکړه که د ښې ګوتې غمی

تاسې داسې زوم راکړی، که د بورې غوا ډډی (٦:٨٦)   (١ : ٢١٣)

پورته بدله په (پښتني ودونه) کې د (که) د توري پرځای د (لکه) په راوړلو سره ثبت ده.

[٢] – (د وردګو د واده دود او بدلې) کې په لاندې توګه راغلې ده:

تلې راوختلې پرېوونيې پرېوتلې   د پلار ګرانې لورې په جنجال کېوتلې(١: ٤٤٣)

[٢] – (د وردګو د واده دود او بدلې) کې په لاندې توګه راغلې ده:

په لویو غرو بران (باران) په موږ ګلۍ اوري د (...) په توخانه کې اشرپۍ ووري (١: ٤٥١)

(c) ketabton.com: The Digital Library

فلانکی مې کیسه بور دی اوس وهي جوبونه
یا: چارګل مې په سوندرو (سندرو) کې لړلی دی
فلانی په موری کې غلی شوی دی
د زوم له لوري ښځې داسې تانې (طعنه) ورکوي:
پورې للمو ګل کړی تویېږي
سبا به د فلاني چپه پې (پرې) لوېږي
فلانی غریب به چېرې تې (ترې) پټېږي
یا: تاسې به په مور بابېړی کړی ؤ
تاسې به مې مور ته خت ورکړی ؤ
د ناوې له لوري ښځې داسې وايي:
فلانيه وروره لاس کړه په کېڅيه
د فلاني غوړونه وچ دي له نیستیه
د زوم له خوا ښځې وايي:
ته (تر) مخ دې خسر خیل زیږي ګلونه دي
ته(تر)شاه دې ابه (ابا) خیل ببر سرونه دي
یا:
ناوی خسر دې مړ دی حلال کړی
ستا وروړ ته يې د کولمو پټکی ساتلی [1]

[1]- دا بدله په (د وردګو د واده دود او بدلې) او (پښتني ودونه) کې په لاندې توګه راغلې ده:
(...) جان مړ الالوي يا (...) غويي الالوي(...) ورته ناست دی د کولمو پګړی تړي (۱: ۱۵۶)
زما لالکو مړ حلالوي داخوښ مې ورته ناست دی - د کولمو پګړی تړي (۷: ۵۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

د ناوې لورى ورته وايي:

له پاسه سپرلى منډې را وهينه
فلانى يې په لکۍ غوټې وهينه
يا: تاسې د مقر سپينې رمې ګورئ
تاسې د فلاني ککرې پښې ګورئ

د زوم لورى وايي:

هلک نرى چنار دى نرۍ اوبه يې نه وړي
فلانى مې خياليګر دى ډنګره ناوې نه وړي
يا: ناوۍ په چادري کې سترګې سرې کړې
ابه يې په شپاله کې غرغرې کړې

د ناوې لورى وايي:

د مور داسې ناوۍ ده لکه سپين برقي زرتار
د تاسې داسې زوم دى لکه ډم د ترکستان

د ناوې د اېستلو په وخت کې د زوم له لوري راغلې ښځې ناوې ته داسې بابولالې وايي:

روپۍ په روپۍ کېږدئ، کلدارې تې (ترې) راوباسئ
نورې نجونې پرې ږدئ، زمور ناوې تې(ترې) راوباسئ
يا: خلاصه کړئ خورجين په خوله کې يې ووره (اوره) ده
لرې شئ له مخې اوس دموره (زموره) ده
يا: د کجاوې څلور لرګي پينځم (پنځم) يې ته خورې
د پيغلتوب کالي دې ټول که (کړه) څه (ځه) چې ځو (ځو) خورې

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا: ته چې په باغ کې سره مڼه(منه) شوې لمن داره به شې
که فلانکی خوشالوې(خوشحالوې) ورسره ولاړه به شې
یا: ناوې خوشبويي دې په ځان پورې کړه
دا کور دې د ابه (آبا) دی ور پسې پورې کړه
یا: ناوکې په چارگل دې اوبه تېرې کړه
دا کور دې د پلار دی ور يې پورې کړه
یا: ناوې قدم واخله پونده کېږده
اوړه يې په خميردان کې ورته کېږده [1]
یا: وخېژه د ونو په شاخو کې
د ادې کور دې پرې ږده په گردو کې
یا: کينه اوس د گلو په شاخو کې
د ادې خونه دې پرې ږده په گردو کې
یا: ناوې قدم واخله پونده کېږده
جارو يې په کوټه کې ورته پرې ږده
یا: سپين بوراق راپښوکړه په ورو، ورو قدم راځه
غولی مولی ټول کړه په لېورو پسې دې ځه
یا: لوړې بلخانې(بالاخانې)گلان يې چپ و راست دي
روباسۍ(راوباسۍ) ناوې لېورونه يې لمرته ناست دي
یا: ميرزايي قدم راواخله په خيالي قدم راځه

---

[1] - دا بدله په (د وردگو د واده دود او بدلې) نومي کتاب کې په لاندې توگه خوندي ده:
ناوې چې کدم اخلې پونده کېږده   کدم دې د (...) په لوري کېږده (۱ :۴۴۶)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

فلانۍ درته راغلې خورې شکور(شکر) وباسه
یا: لوړې بلخانې (بالاخانې) لوړ یې تاکونه دي
روباسئ(راوباسئ) ناوې ټول یې لېورونه دي [1]

ټولې خپلوانې او ملګرې له ناوې سره مخه ښه کوي او د ناوې په شمول په چیغو، چیغو ژاړي. بیا هم د ناوې یو یا دوه تنه نږدې خپل یا محرم کسان ناوې ترمټو نیسي او په داسې حال کې چې قرآن شریف یې - چې پوښ یې ډېر ښکلی جوړ شوی وي- ورته پر سر نیولی او د ډولۍ یا کجاوې او یا هم په اوس وخت کې د موټر خواته یې بیایي، پخوا به په همدې شال کې ناوې د پلار له کوره اېستل کېدله خو اوس د بنسټ پالو رېژیمونو د بې ځایه دودونو او سختګیریو له کبله څادري هم د شال د پاسه ور پر سر کوي او هغه ښځې چې د ناوې له لوري له نوموړې سره په ټنګورولۍ ځي د ناوې ضروري شیان چې سمدلاسه پکاریږي ورسره په لاس کې اخلي، دا ښځې ځکه له ناوې سره لېږل کېږي چې ناوې لومړی په هغه کور کې نابلده وي او شرمیږي دا ښځې څو ورځې ورسره هلته د خسر د کور له ښځو او کور

---

[1]–دا بدله په (د وردګو د واده دود او بدلې) او (د خلکو سندرې) نومو کتابونو کې په لږ توپیر سره خوندي ده:

د لوړو بلخانو سکښتي تاکونه دي   راواچوئ لونګۍ ډېر دې لیورونه دي (٦: ٩٠)(١: ٢٢٥)

دا سندره (دپښتني ودونه) په ۸۳ مخ کې هم په همدې بڼه ثبت ده، خو په (اولسي پوهه) کې په لاندې ډول خوندي ده:

سپینې بلخانې لوړ یې برڅونه (برجونه)   وشمېره بټوې ډېر دي ستا لېورونه(١١: ٥٣)

یا سپینې بلخانې لوړ یې برڅونه (برجونه)   وشمېره خولې ډېر دي ستا لېورونه (١١: ٥۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

سره د نوموړې د اشنا کېدو په منظور پاتې کېږي او تر درېيمې وروسته بېرته ترې ستنېږي، دې ښځو ته داسې بدله بلل کېږي:

په چارګل کې مې وړې وړې دانې سرې ملغلرې
د ناوې سره به ته ځې بختورې

د ناوې نور کور او کالي (جامې) يې د ناوې تر ايستلو مخکې په موټرونو کې بارکړي وي، دلته ټنګورې داسې ستاينې وايي:

ناوې لکه چينار(څنارياچنار) ودرويه
فلانکی لکه شين شال پې (پرې) غوړويه
يا: ناوې د کجاوې لرګی دې پاس نيسه
ناوې د فلاني جان په مټو لاس نيسه
يا: اوښ په غټه خبره سر يې زنګنوته څي(ځي)
ادې به يې ولې ژاړي لورېې شنوباغوته څي
يا: مه ژاړه ناوې ژړا دې ګرانه ده
زر يې سوروئ بې بې ننداره ده
که يې تاسې ژړوئ په موره ګرانه ده
يا: ناوې ځان دې مردانه کړه اوس دې وړينه
د ماما موټر چکر درته وهينه

ناوې ته له دروازې نه د وتلو په وخت کې څو سړي پرده نيسي چې نامحرم يې ونه ويني، په تلو، تلو کې بيا هم ټنګورې بدلې بولي. لکه:

په تور پيکي مې دې شنلي زيړ ګلونه
راواخله قدمونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

را واخله قدمونه
زیړ ګلونه مې د تا دپاره روړي (راوړي)
ناوکې راواخله قدمونه
د موږ دربانديې شوي تاوانونه
ناوکې راواخله قدمونه
ناوکې راواخله قدمونه
منګي دوه راپسې راشه
ناوکې راواخله قدمونه
ناوکې راواخله قدمونه
یا: ناوې موټر ته وخېژه بغارې کړه
ماما دې که شال درکا ورګذار يې کړه
یا: ناوې يې د موټر زينو ته وخته
کفن يې ورته راوړئ ساه يې وخته
یا: وروره په سپين زر هوټل کې واړوه
وروره شين موټر مخې ته راوله
یا: په غزني کې شنې لارې ولاړې دي
د فلانکي موټر ته لار وکړئ چې ځي
یا: په غزني کې شنې لارې ولاړې دينه
د فلاني موټر ته لير (لار) ورکړئ چې ځينه
یا: موټرواني لاليه موټر چالان کړه
خوب، خوب مې وړي لاليه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

میده باران دی

یا: دا موټر د چا دی چې په لوړ یې خېژوي

دا د ماما جان څښیوره پکې وړي

یا: کلیه خدای په امان خدای په اماني غواړو

موږ ته ناوې راکړئ مبارکي غواړو [1]

اوس ځینو خلکو دومره لویې کلاګانې جوړې کړي چې لوی انګړ لري او موټر په ډېره آسانۍ سره کلا ته دننه ننوتی شي او همالته پرته له پردې نیولو ناوې پکې کینول کېږي.

ناوې خیل د موټر لپاره هم ښه ښایسته په آیینو او ځوندیو ډک دستمال چې کلمه هم پر لیکلې او ګنډل شوې وي او د موټر مخ یې بولي مخکې برابروي او د موټر پر مخ یې بندوي.

دا دود هم اوسنی دی، څکه چې پخوا به ناوې په کجاوه او یا هم ډولۍ کې پر آس یا اوښ باندې وړل کېده او هغه وخت به کجاوه، ډولۍ، آس یا اوښ ښه سینګار شوی ؤ د ناوې له لوري خلکو به د اوښ لپاره په ځوندیو جوړشوی رسند[1] په مخ او پښو کې وروتاړه او تر معمول وخت نه به اوښ ته ډېر واښه ورکول کېدل، یعنې ښه به یې په نس موړ کړ چې پرلاره خوله وانه

---

[1] - دا بدله په (د وردګو د واده دود او بدلې) نومي کتاب کې په لاندې توګه خوندي ده:

کلیه موږه څو خدای پماني غاړو   د موږه د ریمال مبارکي غاړو (۱ :۳۷۰)

[1]- رسند: هغه له سنیو جوړ شوی شکل دی چې د یوه طوق لرونکی وي او اوښ ته یې ور په غاړه کړی وي او همداسې نور لړونه لري چې د اوښ په پښو او ګونډو کې بندېږي او دا ټول په آیینو، ځوندیو او ګوګریو جوړشوي وي، مهر یې هم ډېر په ډول جوړ شوی وي، د مهر هغه سر چې د اوښ په پوزه کې بندېږي له صدف نه جوړ وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چوي او نا آرامي ونه کړي، او آس ته به يې ګردنۍ[2] جوړه او ور په غاړه کړله، پر کجاوه او ډولۍ باندې به ګلابي او شنه شالونه غوړېدلي وو او په هونو، مريو او لونګو نه جوړو ځونډيو باندې به پټه وه؛ خو اوس موټرونه هم ګلپوش کېږي. په لاره هم بدلې ويل کېږي، لکه:

برک نيسه استاده چې ټکر نه شې
له موږ سره انجنير دی چې نظر نه شې
يا: له موږ سره ډاکټر دی چې نظر نه شې
يا: ډوډۍ به پخوې باران بهووري (اوري)
فلانی به له نکامه (ناکامه) لالا بولي
يا: شکور چې دې خپلو تربرو (تربورو) نه کړلې
تربرونه دې ولاړ موږ ترې سوره کړلې
يا: شکور چې دې خپلو تربرو (تربورو) نه کړلې
تربرونه دې ولاړ موږ ترې واده کړلې
يا: ګنې باران چې ووري (اوري) د خدای زور دی
موږ چې ناوې وړو د لوټو زور دی[1]
يا: په (پر) سر دې د نيلي وربښمنو پخه ده
ناوۍ د (له) فلاني جان سره دې مخه ده[2]

---

[2] - ګردنۍ د آسپې د غاړې لپاره ښه په ډولونو جوړه شوې غاړکۍ ده، چې آسپې ته ور په غاړه کېږي.

[1] – دا بدله په(د وردګو د واده دود او بدلې) نومي کتاب کې په لاندې توګه خوندي ده:

مېيين باران چې ووري د خدای زور دی موږ چې ناوې وړو، د لوټو زور دی(۱:۳۵)

[2] – دا بدله د (پښتني ودونه) په ٦١ مخ او (د خلکو سندرې) په٨٢ مخ کې، (د وردګو د واده دود او بدلې) په ۴۳۹مخ او د (اولسي پوهې) په ٥٦ مخ کې په لاندې بدلون سره راغلې ده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

او کله،کله ناوې او ورسره ټنګورو ته هم پیغورونه ورکول کېږي یعنې توهین آمیزه ستاینې یا غندنې د بدلو په کالب کې ورته وايي، لکه:

شکور چې ته (تر) شنو ونومو راتېره کړې
ابه دې په پیسو شو ته یې ویره کړې[1]
یا: ښه شوې چې د موټرو په ګردو پټه شوې
ښه شوې چې وږه د (له) موره ورکه شوې
یا: مورږ به ناوې یوسو له تربرو سره
ورور به یې سر وهي له دیوالو سره
یا: مورږ به ناوې یوسو له ډولو سره
فلانی به خاورې باد کا له ایرو سره[1]

په سر دې د خاصه وربښمنو پخه ده   ناویې شاهزادګانو ته دې مخه ده(٦: ٨٢)
په سر دې د خامه وربښمنو پخه ده   اوس دې پاچایانو ته ورمخه ده (١: ٤٣٩)
په سر دې د پیله وربښمنو پخه ده   ناویې ملکانو ته دې مخه ده (١ :٤٤٦)
منوولې ژوړې منوولې ژوړې (ژاړې)
په سر دې د لاچي وربښمنو پخه دو★خورې خانانو ته دې مخه دو
منوولې ژوړې منوولې ژوړې
سین په غاړه کینه خورې چې سین دې یوسي   خیالي ورور دې نشته چې ناز دې یوسي
منو ولې ژوړې منو ولې ژوړې (١١ :٥٦)

[1]- دا سندره د الفاظو په لږ بدلون سره (د وردګو د واده دود او بدلې)، (د خلکو سندرې) او (اولسي پوهه) نومي کتاب کې په لاندې توګه خوندي ده:

ښه چې تر دې شنو ونوم (مو) راتېره کړې   ابه دې په خوشتو شو ته یې هیره کړې (٦ :٩٢)
ښه خورې! ښه یې خورې! تر شنوونو مې تېره کړې
عبدالرحیم دې په ولور شو ته یې هېره کړې (١١: ٥٣)

[1]-دا سندره په لږ بدلون سره (د وردګو د واده دود او بدلې) او (د خلکو سندرې) نومي کتاب کې په لاندې توګه خوندي ده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا: ښه شولې موټره په جمپو، جمپو مې راوستې
ناوې یې د لوټو په زور مې راوستې
یا: شکور په بندر اوښان راوختل
شکور چې د فلاني نه مو لاس وختل [۲]
یا: سېل وړیه چې په سېل مې ویستلې (وایستلې)
ادې غریبې دې ډېره کریولې
یا: سور سپی یې بالا بود راباندې اېښی
ابه مې یې په مېړوي تړلی پرېښی
یا: ته چې وړه کې وې په بامو به تاوېدې
اوس چې غټکې شوې د تونس په بیه شوې

پخوا چې په وردګو کې امنیتي اوضاع د ډاډ وړ وه په لاره کې به هم نارینه وو اتڼ واچوه او ډولونه به ووهل شول، د لارې پر سر کلي به چې په دې ښادۍ خبر شول، دوی به هم له اتڼ چیانو سره ګډ شول او له نوموړیو سره به یې د ښادۍ په لمانځنه کې ونډه واخیستله.

موږ به ناوې یوسوله ډولوسره (پلانکی)دې خاورې بادکړي له ایروسره (٦: ٩٥)
موږ به ناوې یوسوله ډولوسره تاسې خاورې باد کړئ له ایرو سره (١ : ٢٣٨)

[۲]- داسندره دالفاظوپه لږ بدلون سره (د وردګو د واده دود او بدلې) او (د خلکو سندرې) نومي کتاب کې په دې ډول خوندي ده:

ښه چې په سر بند اوښان راوختل ښه چې له(پلانکي)دووس نه مولاس راوختل
(٦ :٩٢) او(١ : ٢٣٤)

پورې په ژۍ دوه اوښان راوخاته ښه څې له (...) مې لاس راوخاته(١:٣٩٩)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

د ناوې موټر ته په کلیو کې د ماشومانو له خوا نغری[1] اېښودل کېږي، تر څو ناوې خېل یا له ناوې سره راغلي کسان پیسې ور نه کړي موټر یا کجاوې او ډولۍ ته لار نه ورکوي. تر قانع کوونکیو پیسو اخیستلو وروسته بیا دوی ته لاره پرېږدي. بیا چې کلي ته نېږدې شي بیا هم د زوم خېلو له خوا د ناوې خېلو موټر ته مړی[2] اچوي تر څو دوی هم ښې ډېلې پیسې وانخلي موټر ته لار نه ورکوي، که موټر په بله لار ترې بوځي هم ډزې پسې کوي او اکثراً د پیسو د نه ورکولو په صورت یا ډېرو پیسو غوښتلو په وخت کې د دواړو خواوو (زوم خیلو او ناوې خیلو) تر منځ خپګانونه، جنجالونه، جنګونه او آن سخت زړه بداوي پیدا کېږي.

ناوې چې د خسر دروازې ته ورسېږي، بیا هم داسې ښه راغلاست ورته وايي:

ناوې یې په ښې مټ دې کلمه ده
ناوې یې زموږه دغه دروازه ده
یا: هسکېږه د لونګو په شاخو کې
کوزیږه د فلاني په بلخانو (بالاخانو)کې

او په کور کې پاتې ښځې د ناوې مخې ته ورځي او داسې سټرې مه شې ورته وايي:

---

[1] - نغری داسې دی چې ماشومان څو تیږې د نغري په شان د هغې لارې پر سر چې د ناوې موټر پرې تېرېږي کېږدي او دوی یې مخې ته ولاړ وي.

[2] - مړی داسې دی چې یو لوی سړی د لارې پر سر ـ هغه لاره چې د ناوې موټر پرې تېرېږي- څملي او یوه سپینه روی جایي پر ځان هواره کړي او نور ملګري یې په خوا کې ولاړ وي او د ناوې د موټر انتظار کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

تر سر دې سر ګونډۍ ده
کونډه مه شې
تر مخ دې دافلانۍ ده
سترې مه شې
یا: رنګ، رنګ دړۍ دې جر(جار)شم له خالو سره
ناوۍ سترې مه شې له لېورو سره
یا: ململ په غوړېشو څنیو غوړېږي
خیالي لېورونه تا ته هوسېږي
یا: لوړې بلخانې لوړ یې برجونه دي
راولئ ناوۍ ټول یې لېورونه دي
یا: پېکی دې دوړو خالو جوړ کړی دی
ناوۍ د ډاکټرانو میر دې کړی دی
یا: بلبلې له چمنده ولاړېګي (ولاړېږي)
خیالي ادې مې تا ته هوسېګي (هوسېږي)

ناوې تر هغې پورې له ډولۍ، کجاوې او یا موټر څخه نه راکښته کېږي، ترڅو یې خسرګنۍ کور ورنه کړي، یعنې د کور مشر سړی لکه خسر یا لېور ورته ونه وایي چې زما په ټولو شیانو، کور او ځمکه کې شریکه یې یا د کور فلانۍ حصه مې ستا شوه د ښلګې په توګه که چېرې درې زامن ولري ورته وایي د کور درېیمه برخه مې ستا حق دی یا فلانی پټی یا فلانی ځای مې د دې شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

په دې وخت کې چې ناوې له موټر نه کښته کېږي ښځې داسې بدله ورته بولي:

ګل په دریابو کې نه ټولېږي (ټولیږي)
فلانۍ مې له موټر نه، نه کوزیږي(کوزیږي)

د ناوې له کښته کېدو سره د ناوې پښو ته چرګ او که شتنمن وي پسه حلالوي او په وینه یې د ناوې پښه او اوسمهال د موټر ټایر هم پرې سورکوي. د ناوې پښو ته حلال شوی چرګ له یوې لونګۍ سره د ناوې د موټر چلونکي (موټروان) ته ډالۍ کېږي. په دې وخت کې هم ناوې ته پرده نیول کېږي، تر څو د نامحرمو له سترګو نه پناه شي. ښځې کرارې نه کینې د ناوې راوړلو خوښي په سندرو کې په ډېرو ښایسته او زړه وړونکیو آوازونو لمانځي. لکه:

تربرو ونیسئ لونګۍ
موره داسې ناوې روړې (راوړې)
شایې لمر مخ یې سپوږمۍ
یا: تربرو ونیسئ لونګۍ ـ تربرو ونیسئ لونګۍ
موره داسې ناوې روړیې مخ یې لمرڅټ یې سپوږمۍ[1]

---

[1] – دا سندره د الفاظو په لږ بدلون سره (پښتني سندرې) او (پښتني ودونه) نومیو کتابونو کې په دې توګه خوندي ده:

لیورو ونیسئ لونګۍ   دلالي ناوې راباسو★مخ یې لمرشا یې سپوږمۍ (۹: ۳۶۰)
تربرو ونیسئ لونګیه!   تربرو ونیسئ لونګیه!   موره داسې ناوې راوړه
مخ یې لمر څټ یې شپوږمیه   ـ   مخ یې لمر څټ یې شپوږمیه (۷: ۹۵ او ۱۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

ناوې چې د کور دروازې ته ورسېږي باید په یوه ټوټه کلکه مالګه یا د ګوړې په یوې کلکې چکۍ سره د دروازې په لخک یا تی دیري (ته دري) باندې مخ یا یوه وړه کوکه ټک وهي. دا کار د دې لپاره کوي چې په عامیانه اصطلاح د ناوې پښه له خسر کره کلکه شي.

کله چې ناوې انګړ ته دننه شي لومړۍ نغري ته بوول کېږي، نوموړې د نغري پرڅنډه ګوتې تیرې کړي چې تورې شي بیا یې ښکل کړي.

ناوې خپل تره، ورور یا کوم بل خپل تر مټو نیولې کوټې ته بیایي، نوموړې ته په کوټه کې مخکې له مخکې ځای جوړ شوی وي، داسې چې یوه بې شپته (پوښه) سره بړستن څلور کته (قاته) د غولي په منځ کې اچولې او شا ته یې ترل شوې بستره اېښي وي – خو اوس ناوې ته د بړستنې پر ځای د تخت هغه وړه توشکه (دوشک) اچول کېږي چې پلارګنۍ یې ورته جوړه کړې وي - له ناوې سره تللي نارینه دا بړستنه په بل مخ اړوي څکه، چې کله، کله د زوم خیلو لخوا ورته ستنه پکې ځوخ (ټومبل) شوې وي او داسې هم کېدای شي چې کومه طالع منه ښځه او یا د کور او کلي دهقانه یا مزدوره په دې ځای ناسته وې او تر څو له ناوې سره راغلي خېښان پیسې ورنه کړي، د ناوې له ځای نه، نه پاڅېږي. له ناوې سره راغلي نارینه چې له کوټې ووځي بیا نو د کور ښځې راپیدا شي- څکه په کلیو کې ښځې له نامحرمو نارینه وو نه ستر کوي - او ناوې ته بدراو (بادبرک) او سپېلنی دود کړي، او داسې بابولاله ورته وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د غره په سر سپوږمۍ رڼا یې راغله
فلانی مې ښه توپچي ناوې یې راوړه [1]

یا: بېرون ولاړې د ګل ګلاب ګېډۍ یې
د ننه راشه اوس خو د مور ناوۍ یې

یا: تورې زلفې دې په (پر) مخ راغلې تار تارې
شکور چې راغلې د فلانکي د کور واکدارې [2]

یا: تورې زلفې دې پر مخ راوړې روی دارې
ښه شوې چې راغلې د فلاني د کور واکدارې

یا: ښه شوې چې ته (تر) مړې (منې) نه تکه سره شولې
ښه شوې چې د (له) فلاني سره جوړه شولې

یا: ناوۍ نقره یې خالونه کېږده
ناوۍ په لېورو ښه نمونه (نومونه) کېږده

که خېښان په غوسه او یا خفه وي مقابل لوری داسې ورته وایي:

د خورجینې خوله دې خلاصه ده
ماما یې ترې شړئ ناوۍ یې ناسته ده

د ناوې لېور راشي د نوموړې له ښنو بوټان وباسي چې دا بوټان بیا د ناوې خواښې یا بله یوه له غنمو او یا وریجو څخه ډکوي. یو بل کس لکه

[1] - دا سندره په (اولسي پوهه) نومي کتاب کې لاندې ډول په راغلې ده:

درګل موښه توپچي دی وندیار به رووړي   د غره په سر سپوږمۍ ده رڼو به رووړي
سور ګل موښه سړی دی ننګور به رووړي   ګل خان موښه ګدیړي ناوې به راوړي(۱۱: ۳۲)

[2] – دا سندره د (د وردګو د واده دود او بدلې) نومي کتاب کې په لاندې توګه خوندي ده:

تورې سترګې تور باڼه دې لارې لارې   ښه شوې چې راغلې د (...) د کور واکدارې (۱: ۲۴۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

لېور یا لېورزی یې د ناوې د کمیس د پاسه پر ملا تړل شوی دستمال خلاصوي. د وردګو په لهجه کې ورته وایي د ناوې ملا خلاصه کړه. ځکه چې د ناوې ملا د نوموړې د ورور لخوا له کور نه د وتلو پر مهال په یوه رنګه ورېښمین دستمال چې پیسې پکې نغښتل شوې وي، تړل کېږي او له ملا نه پرانیستل شوی دستمال ځینې وخت بېرته ناوې ته ورکول کېږي، کله یې همدا کس چې ملا خلاصوي اخلي، خو پیسې د همدا ملا پرانیستونکي حق دی او نوموړی یې اخلي.

تر دې وروسته د ناوې خواښې د ناوې لاسونه او پښې په زیړو غوړیو[۱] غوړوي څو شېبې وروسته یې ورمینځي او د مینځلو اوبه یې د کوټې په څلوروکنجونو کې شني.

دلته هم د ناوې د ښودلو مراسم پرځای کېږي ځکه چې د ناوې مخ خو په شال کې پټ وي، او له زوم کره راغلیو ښځو لا ناوې نه وي لیدلې. تردې دودونو وروسته ناوې ته د کوټې په یوه کنج کې هغه پرده وهل کېږي (بندېږي) چې ناوې په خپله بوخڅه (جهیز) کې راوړې او په لاسي دوخت یې ډېره رنګینه جوړه کړې وي، تر څو ناوې د پردې شاته آسوده او په خپله طبع کیني.

---

[۱] - له زیړو غوړیو نه مطلب دغوا یا حیواني غوړي دي. یعنې د غواګانو او یا نورو څارویو (حیواناتو) له کوچو ایستل شوي غوړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

یوه خبره باید هیره نه کړو چې له ناوې سره راوړې د جوب میوه[۲] او په بوخڅه کې راوړي د ورا دستمالونه[۳] ورایځې ته وېشل کېږي. هغه داسې چې په هر دستمال کې د یوې پیالې په پیمانه میوه اچول شوې وي او خلکو ته ورکول کېږي.

د زوم نېږدې خپلې، لکه خویندې، ترلې، خورځې، وربرې او داسې نورې په دې شپه هم خپلو کورونو ته نه ځي، همدلته په سیل او ساعتېرۍ بوختې وي، اتڼونه کوي، د ناستې بدلې او یا هم د ولاړې دوګانه بدلې بولي، د ناستې بدلې هغه دي چې څو ښځې یو ځای سره ټولې کیني او د دایرې په ملتیا سره په یوه غږ سندره نارې کړي او د ولاړې بدلې بیا هغه دي چې د نجونو له ډلې نه یوه د کوټې په منځ کې نڅا کوي او ناستې ښځې یې له دایرې سره بدرګه کوي، او یا هم په اتڼ کې ویل کېږي، لکه دا لاندې څو د ناستې او ولاړې بدلې چې هم کمیډي (خندونکې) پکې شته او هم تراژیدي (خپه کوونکې) او په مخکېنیو پاڼو کې مې یې هم ډېر مثالونه وړاندې کړي دي.

عمر یې مړ کا خویندې یې ژاړي
نرۍ ژړا ده د سالو والې
عمر یې مړ کا وی، وی

---

[۲] –د جوب میوه هغه دوه یا درې منه میوه ده، چې د ناوې پلارګنی یې نوموړې ته اخلي چې د ورا په دستمالونو کې یې ووېشي.

[۳] - ناوې په پیغلدود د ورا لپاره سل یا دوه سوه دستمالونه په ډېرو ښکلیو دوختونو په لاس ګنډي او چې ناوې د خسر کره راورسیږي، دا دستمالونه د نوموړې د خسرګنۍ لخوا په ورا تللیو کسانو ته وېشل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا: محمد عمر پروت په دوکانو کې
زګیروی یې خېژي په ملکو کې
خور یې رووته (راووته) سر توره
توبه توبه درب د (له) زوره

په ودونو کې معمولاً مستې او خوشحالونکې سندرې وایي، مګر ما په تېرو څو کلونو کې د نکریزو (نکاح) او هم د واده په شپه له ښځو نه داسې سندرې هم واوریدلې چې له ویر او غم نه ډکې دي، د بېلګې په توګه دا پورته دوې بدلې چې ښایي د کومې تاریخي پېښې بیانونکې وي، ځکه زما نیا به ویل چې په پخوا زمانو کې د عمر په نامه یو کوچی چا وژلی ؤ او خویندو به یې ډېر پسې ژړل، له هغه مهال نه دا بدله پسې جوړه شوې ده، خو د دغې ادعا د اثبات لپاره کوم داسې تاریخي روایت نشته چې د تاریخ لیکنې په معیار برابروي.

د ناستې د بدلو نورې بېلګې دا دي:

په سر کې لنډۍ:

زما به هیر نه شې جانانه
په باغ کې شفتالی تاویز راوړه جانانه - جانانه
تر خپله ځانه راته ګران دي ستا یادونه
په باغ کې شفتالی تاویز راوړه جانانه – جانانه
یا: اوبو راوړی، شهزاده عبدالمتین دی
د اوبو وی مرګی ناورین دی د اوبو
یا: ته (تر) لاس مې مه نیسه باغبانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته (تر) لاس مې مه نیسه باغبانه
یار مې له ډېرې مینې ګل غواړي له مانه
څه په ګلو ګډ شه
یا: ځوانانو خړې لونګۍ کېښوې په سنګر باندې
جنګ دی په کابل باندې
یا: صبرو ملالې
واړوه بارونه د سیند د غاړې
یا: رڅه(راځه)جانانه سبا اختر دی
زه به درووځم تورې سترګې سره لاسونه
رڅه(راځه)جانانه
یا: اوړی ماته ده
جر(جار)جر(جار)لالیه بله مه روړه(راوړه)
یا: وطن اور دی
جنګ په افغانستان باندې بل اور دی، بل اور دی
یا: د غزني ښکلي زیارتونه
وئ شینکي یې باغونه
چې په زړه مې شي وژاړمه
وئ تل مسافره ومه
یا: په انتظار ولاړه یم را به کله شې
څه پخې سنځلې دي رابه کله شې
یا: په سپینه ټنډه یې لیکله کلمه ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

ما نن ولیده
دا نجلۍ وړه ده
ما نن ولیده
یا: مرغۍ شړم شولې کرمه
زه تورو غرو ته څم (ځم)- شولې کرمه
یا: شنه بنګړي راغلي وا يې خلم که نه
ما پرون درسره منلي دي وا يې خلم که نه
دا د لاس ګوتيې مې دي خپلې
شنه بنګړي راغلي وا يې خلم که نه
دغه بنګړي مې په يارۍ ګټلي دينه
شنه بنګړي راغلي وا يې خلم که نه
ما پرون درسره منلي دي وا يې خلم که نه
یا: مورې ړوستوني (لستوڼي) افغاني کړه
کمربند يې مشدي (مشهدي) کړه
تر دوې لمن يې کړه پرې پرې پرې
یا: که دې ګرمي کېږي راو خېژه کړکۍ ته
دغه شين دستمال دې ونيسه خولګۍ ته
یا: طالبه ورانه دې شي ستا لېونۍ مينه وه نارې
لاونګينه وه نارې [1]

[1]- دا سندره د الفاظو په بدلون سره په (غرنۍ سندرې) نومي کتاب کې په لاندې توګه راغلې ده:
شه مسلمانه مات دې شه لاسونه   په شا ليلا باندې دې کړي دي وارونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا: ګل پروت دی پر بام
خوب خوب مې وړینه شبنم دی پر بام [۲]
یا: دانې، دانې
په لمن پروت یې لاونګینه
جوړ کړی ما یې
بوی دې نورو ته ورځینه
دانې، دانې
یا: او (وه) د باغ هلکه لړ اوبه راپرېږده
اوبه راپرېږده چې ګلان پرې اوبه کړمه
او دباغ
یا: شیرینې نازنینې ګریوان دې لومد(لوند) دی
ګریوان دې لومد (لوند) دی نن دېر ژړلي دینه ـ شیرینې نازنینې
یا: ماته لښته له باغو راوړه
چار ګل(چهار ګل) له بازارو، راوړه ـ جانانه
یا: نن خزان په ګلو
ګلان تویېږي د اوبو د غاړې
زر راشه جانانه

جانان مې ګوښی جنګ ته لاړ دی مړ به شینه   په زړه مې رټې نرۍ چیغې ګډې دینه
وناړې، لونګینه وناړې   ولې به ورانه شي دا ستا لېونۍ مینه   وناړې،لونګینه وناړې
(۱۳: ۱۸۹)

[۲] – دا سندره په (غرنۍ سندره) نومي کتاب کې په لاندې توګه خوندي ده:
ګل پروت دی په بام   جانانه خوب خوب مې وړینه شبنم دی که باران (۱۳: ۱۹٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا: د پسرلي نرۍ باران دی یاره سایه بان راوړه

ځمه(ځمه)مېلې ته د همزولو خال مې وران دی

سور شال مې الوان راوړه

یا: پورې ولاړه زېړیه ګله

جانانه څه دې راته وېلې راغلې یمه

یا: په کابل ووري (اوري) بارانونه

ووړکي لامده شول نجونې نه وروړي شالونه

میده باران دی

یا: د تور ټکري پیڅکې مې ټولې ککړېږي نادانې

ګڼ باران ورېږي نادانې

یا: که دې روڅه وي روژه ماته کړه ماښام دی

د ټکري پیڅکې دې ټولې کړه باران دی

یا: په غرو باران دی ولولونه

څنګې(څنګه)یې لامده کړل د لاونګو (لونګو) درمندونه

په غرو باران دی

یا: په زېړو ګلو کې راتلم ورک مې پیزوان دی

(وۍ) ارمان دی زیړه ګله (وۍ) ارمان دی

یا: زما لالی زما همزولی

مورجانې ورمې کړه زاري درته کومه

زما لالی دی

یا: څوک چې مین وي هغه له مرګه نه وېرېږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

وی وی لږ را نېژدې شه
په تش کتو مې مینه نه ماتېږي
لږ رانېژدې شه
یا: نه مې بنګړي شته نه مې ګوتیې په لاسو کې
مسافر لالی بندي په تورو غرو کې
یا سر یې په لنډۍ سره پیل کېږي:
ګل د ګلاب به خدای را نه کا
ګل د ګلاب به خدای رانه کا
د نورو ګلو مې باغچې ولاړې دینه
شاه وړې نی نی، نی نی نی نی
ګل وړې واه، واه
یا: تر چینارو لاندې کوې خوبونه
(وی) څوک به دې مړ کړي
په وینو سور به دې راوړینه
بنګو لېونی کړې جانانه
یا: تا تور پېکي ته ورکړلې ګنډې
زما د یار وادې (وعدې) راغلې لنډې لنډې
مه ویه (وهه) ملنډې غمازه
مه ویه (وهه) ملنډې غمازه
یا: نه د چا یار، نه چا ورور، نه د چا خپل وی
د لوړو، لوړو غرو بلبل وی - د لوړو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

يا: څه زيږه يې غاړه

لکه هوسۍ په بيابانو شپې تېروينه

ليلا په بام ويلاړه (ولاړه) ده

يا: سر په لنډۍ کې

زړګي مې غم ليدلی نه ؤ

پربړده لاس مې پربړده

لکه د صبر ونه زر، زر لويدمه

پربړده لاس مې پربړده [1]

ليلې ولاړې، وی ولاړې اوبو ته

ماښام راغلې، ماښام راغلې

يا: د (له) پاسه خړې اوبه راغلې زړو جانې

زړه ليستوڼي ګډوي چې يويې وړمه

په مېلو مېلو ما چېرې وړې خپل وطن کشمير دی

ما پردي وطن ته چېرې وړې [1]

---

[1] – دا پورته سندره زموږ په کلي کې يوازې په همدې يوه مسره کې ويل کېده، خو په (پښتني سندرې او غرنۍ سندرې) په دوو او تر دې ډېرو مسرو کې په لاندې بڼه ثبت ده:

سر په لنډۍ کې لکه:

تا ته درتلی نه شم جانانه   پربړده لاس مې پربړده

بېلتون په پښو کې مې اغزي مات کړي دينه

ما ته مې مور نارې وهينه پربړده لاس مې پربړده   (پښتني سندرې، دوهم ټوک،۱۲ : ۲۴۴)

جار په ديدن ډېره بيړه وکړه سبا به شينه   جار مينه جمه ړنګوه سبا به شينه

پربړده لاس مې پربړده ما ته مور سورې وهينه (۱۳: ۱۳۲)

[1]- خو ښاغلی محمد عارف غروال په دې ډول راوړې او وروسته يې لاندې تبصره پرې کړې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

د انارو،

سور ګل د انارو دی

یا: ما د کابل ته (تر) ونو تېره کړه، وی وی لېونو

ما د کابل ته (تر) ونو تېره کړه، څمه لېونو

یا: په پښو دې پایزیبونه - زېبونه لیلا

په غاړه دې ګلونه - ګلونه لیلا

یا: چې انار پوخ شي ګل یې ولوړي په (پر) ځمکه

د انارګله نازکه، د انار

یا: طالبه واړوه لونګۍ جوړه لاسونه

طالبه

یا: څښيې(څښې) دې ګېډۍ وی ګېډۍ په ګوتو راغلې

لاس راکړه جانانه، جانانه ګډې ولاړې

یا: انارو، نارو، نارو

زړه مې شو ذرې ذرې ★خپل وطن کشمیر دی ما پردي وطن ته چېرې وړې★زړه مې شو ذرې ذرې (۱۳: ۲۷)

نوموړی دا سروکی نه بلکې د مفتي عبدالحنان د یوې بدلې سر یې بولي او داسې وایي: «سروکی نه دی، بلکه د مفتي عبدالحنان د یوې بدلې سردی، چې ښاغلي ټولونکي یې دوهم پاړکی مخکې کړی، او بیایې په تکراري ډول د دریم پاړکي په توګه هم راوړی دی، دغه بدله د عبدالحنان د دیوان یه هغه خطي نسخه کې هم خوندي ده، چې په ۱۳۳۴هـ ل کال پښتو ټولنې ته راوړل شوې، او اوس د علومو اکاډمۍ په خطي کتابو کې ساتله کېږي. بدله ٦ بنده لري، چې مطلع او د پای بندونه یې لاندې راوړم:

خپل وطن کشمیر دی ، ما پردي وطن ته چېرې وړې زړه مې شو ذرې ذرې

خپل وطن کشمیر دی په کابل کې مې زړه تنګ شو نا★بخت راسره جنګ شو نا

بخت ویلې حنانه ټوکې مه کړه مسخرې ورې ★ زړه مې شو ذرې ذرې»

(c) ketabton.com: The Digital Library

جر (جار) سايرو ليلا خوب دې غرمې
يا: سر په لنډۍ کې
چې کله ځې کله درېږي
بابولالې، سور منګى راواخله مازديګر دى
په زړه دې څه دي راته ووايه حالونه
بابولالې، سور منګى راواخله مازديګر دى
يا: چې ورته ګورم دا تر ګلو ښايسته دى
دا پورې ـ(وې) کلى د چه(چا) دى ـ دا پورې
يا: په باغ کې دوې سورختې ناستې
يوه مې وېندير (ورېندار) ده بله زه يم
نه پېژنمه ګل راوړه ګل يوسه
خدايه سور ختې مې وېندير (ورېندار) کړې
چې سور يې خت وي لپې، لپې ځنځيرونه
نه پېژنمه ګل راوړه ګل يوسه
ما ته نکول (نقُل) پتاسې راوړه
(وئ) ماته خاصې راوړه
يا: زر کړه تورې زلفې شاته کړه
ياره زما د هر چا مينه پې (پرې) ماته کړه
يا: وئ، وئ ما لره
ما لره دا سپينه اوړې راوړه
وئ، وئ ما لره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اتڼ دسندرو بېلګې دا دي:

څه نرۍ يې پاڼې، شاه ليلا ونه د بادام

يا: او د شنې سرې لونګۍ

هلکه لار راکړه چې ځمه او د شنې سرې لونګۍ

يا: ليلا په سرو منګلو ختې ورکوينه

پاس په لوړ، لوړ کلا وهينه پاس په لوړ

يا: ژاړم ژاړمه ورک مې دلبر جان دی

زه يې غواړمه ووړ، ووړ باران دی

يا: ليلا د کوز کلي کفتره، لاونګينه (لونګينه) په څنګ راواوړه

په وزر چه (چا) ويشتلې ده چې ټيټه ځينه، لاونګينه (وه) ليلا يې يووړه

يا: ليلا په (پر) بام ولاړه ده، څه نرۍ يې غاړه

لکه هوسۍ په (پر) بيابانو شپې تېروينه،

ليلا په (پر) بام ولاړه ده

يا: نيمې شپې شوې، نيمې شپې شوې

او خيالي نور جانې يخ شمال لګېږي[1]

يا: سالو والې ولاړه يمه

بنګړي والې له خوبه يمه

---

[1]-دا سندره په (غزنۍسندرې)کې په دې ډول ثبت شوې ده:

نيمې شپې دي نيمې شپې دي   خيالي ننداني واى سرې اوښې باريږي

د نيمو شپو اورونه بل شول واى

نيمې شپې دي نيمې شپې دي   خيالي ننداني واى سرې اوښې باريږي

ليلا په سرو منګلو غنې ماتوينه واى   نيمې شپې دي نيمې شپې دي (۱۳: ۱۸۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

دا لاندې هم د اتڼ هغه اوږده ناره ده، چې پر ته له لنډيو ويل کېږي او د نارې د سر بيت په هر بند پسې تکرارېږي.

په دې سيمه کې چې ما دا سندره ثبت کړه نومورې بدله د ښځو په منځ کې د (اسمان يې چې بې ستنيې) په نامه مشهوره وه، ځکه په هماغه واده کې چې دا بدله مې د ښځو له خولې کټ مټ د دوی د ويلو په ډول وليکله، نجونو به ويل، راځی چې (اسمان يې چې بې ستنيې) بدله وبولو.

اسمان يې چې بې ستنيې (ستنې)

(هوی) !اسمان يې چې بې ستنيې درولی

ده (دا) ستوري يې مېخونه

ده (دا) لمر يې زيړی ګل پې (پرې) غوړولی

ده (دا) پورې په دو (دغو) دښته

ده(دا) پورې په دو (دغو) دښته يو ځوان تېر شو

د ما (زما) ګوتيې يې يوړه

د ده دسمال (دستمال) دما (زما) په غيږکې وير (هېر) شو

اسمان يې چې بې ستنيې

هوی! اسمان يې چې بې ستنيې درولی

ده (دا) ستوري يې مېخونه

ده (دا) لمر يې زيړی ګل پې (پرې) غوړولی

ده (دا) پورې د غرمې هوی

ده (دا) پورې د غرمې تونور (تنور) تودېږي

شامسته ورته ناسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

په (پر) مخ یې رنګارنګ خولې بهېږي
اسمان یې چې بې ستنیې
هوی!اسمان یې چې بې ستنیې درولی
ده (دا) ستوري یې مېخونه
ده (دا) لمر یې زیړی ګل پې (پرې) غوړولی
دا کلکې دي شود یارې
دا کلکې دي شود یارې، لوټې کلکې
ځوانان پکې ریي (رهي) دي
کېڅۍ یې د رڼو ګولیو ډکې
اسمان یې چې بې ستنیې
هوی! اسمان یې چې بې ستنیې درولی
ده (دا) ستوري یې مېخونه
ده(دا) لمر یې زیړی ګل پې (پرې) غوړولی
د پاڼ لاندې مې سترګې
د پاڼ لاندې مې سترګې تورولې
دا پاڼ را باندې ړنګ شو
منګولې مې په یار ولګولې
اسمان یې چې بې ستنیې
هوی! اسمان یې چې بې ستنیې درولی
ده (دا) ستوري یې مېخونه
ده (دا) لمر یې زیړی ګل پې (پرې) غوړولی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده (دا) هلک د کومې
هوی!ده (دا) هلک د کومې چتې ورور دی
د هغې چتې ورور دی
چې پېکی یې اړولی لور په لور دی
اسمان یې چې بې ستنیې
هوی! اسمان یې چې بې ستنیې درولی
ده (دا) ستوري یې مېخونه
ده (دا) لمر یې زیړی ګل پې (پرې) غوړولی
دلته یو فقیر دی
هوی! دلته یو فقیر دی چا وژلی
هیچا نه دی وژلی
زړګی یې په لیلا پسې چاودلی
اسمان یې چې بې ستنیې
هوی! اسمان یې چې بې ستنیې درولی
ده (دا) ستوري یې مېخونه
ده (دا) لمر یې زیړی ګل پې (پرې) غوړولی
دا پورې، وورې کلی
هوی! دا پورې وورې کلی مې د یار دی
یار مې پکې نشته
زړګی مې په ګوګل کې ناکرار (ناقرار) دی
اسمان یې چې بې ستنیې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هوی! اسمان يې چې بې ستنيې درولی
ده (دا) ستوري يې مېخونه
ده (دا) لمر يې زيړی ګل پې (پرې) غوړولی
تر غاړه به کړم تورې
تر غاړه به کړم تورې غاړکۍ يې
امير لره به ورشم
د ما په اشنا مه کړه نوکرۍ يې
اسمان يې چې بې ستنيې
هوی! اسمان يې چې بې ستنيې درولی
ده (دا) ستوري يې مېخونه
ده (دا) لمر يې زيړی ګل پې (پرې) غوړولی
که په ده کړې نوکرۍهوی
که په ده کړې نوکرۍ پسې پورته کړه لاسونه
پسې پورته کړه لاسونه
چې چېه يې شي ببړۍ يې ببړۍ ۱
اسمان يې چې بې ستنيې
هوی! اسمان يې چې بې ستنيې درولی
ده (دا) ستوري يې مېخونه
ده (دا) لمر يې زيړی ګل پې (پرې) غوړولی
لوړه توته مات دې
هوی لوړه توته مات دې شه شاخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ درختی نه شو
لیلا درکې جوړکړي دي ځایونه
اسمان یې چې بې ستنیې
هوی! اسمان یې چې بې ستنیې درولی
ده (دا) ستوري یې مېخونه
ده (دا) لمر یې زیړی ګل پې (پرې) غوړولی
لوړې بلخانې هوی
لوړې بلخانې مخامخ یې آیینې
موږه ناوې یوړه
هوی! موږه ناوې یوړه صبر خدایه ورکوې
اسمان یې چې بې ستنیې
هوی! اسمان یې چې بې ستنیې درولی
ده (دا) ستوري یې مېخونه
ده (دا) لمر یې زیړی ګل پې (پرې) غوړولی
که ګل دی په غنمو کې
که ګل دی په غنمو کې تور ګل دی
د خیال کمیس مې دا دی
اورونه چې لګوي هغه مې بل دی
اسمان یې چې بې ستنیې
هوی! اسمان یې چې بې ستنیې درولی
ده (دا) ستوري یې مېخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده (دا) لمر یې زیړی ګل پې (پرې) غوړولی
په وچ ولې مې خال دی
په وچ ولې مې خال دی که روپۍ یې
نه خال دی نه روپۍ یې
د کمکي په سر یې کېښوې سرې وړۍ یې
اسمان یې چې بې ستنیې
هوی! اسمان یې چې بې ستنیې درولی
ده (دا) ستوري یې مېخونه
ده (دا) لمر یې زیړی ګل پې (پرې) غوړولی
هلکه ستن مې ورکه
هلکه ستن مې ورکه ده نرۍ یې
که دا وارې پیدا شوه
خالونه پرې وهم ستا د یارۍ یې
اسمان یې چې بې ستنیې
هوی! اسمان یې چې بې ستنیې درولی
ده (دا) ستوري یې مېخونه
ده (دا) لمر یې زیړی ګل پې (پرې) غوړولی
تر څو به د خروار وای
تر څو به د خروار په سر کې اوسې
آخر به دې خدای راکا
زنګو (زانګو) به زنګوې ناسته به اوسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسمان يې چې بې ستنيې
هوی! اسمان يې چې بې ستنيې درولی
ده (دا) ستوري يې مېخونه
ده (دا) لمر يې زيړی ګل پې (پرې) غوړولی
چتې نجلۍ چتې
پېکۍ دې اړولی کوتې کوتې
ځوانان دې لېونيان کړل
دا خوار شپانه دې وايستل د ګتې
اسمان يې چې بې ستنيې
هوی! اسمان يې چې بې ستنيې درولی
ده (دا) ستوري يې مېخونه
ده (دا) لمر يې زيړی ګل پې (پرې) غوړولی
يا: چتې چې په پښو دې
(هوی)! چتې چې په پښو دې کړې چوتې
ځوانان دې ليوني کړل
زاړه خواران دې ويستل د ګتې
اسمان يې چې بې ستنيې
هوی! اسمان يې چې بې ستنيې درولی
ده (دا) ستوري يې مېخونه
ده (دا) لمر يې زيړی ګل پې (پرې) غوړولی
ده (دا) پورې تخته پول (پل) هوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

ده (دا) پورې تخته پول خاورې تویېږي
دا خاورې خاورې نه دي
د سپینو پایځو دور دی تېرېږي
اسمان یې چې بې ستنیې
هوی! اسمان یې چې بې ستنیې درولی
ده (دا) ستوري یې مېخونه
ده (دا) لمر یې زیړی ګل پې (پرې) غوړولی
ما ویل چې درمند ځای به
هوی ما ویل چې درمند ځای به جوړومه
غوبل به د ځوانانو
غوبل به د ځوانانو پرې تړمه
اسمان یې چې بې ستنیې
هوی اسمان یې چې بې ستنیې درولی
ده (دا) ستوري یې مېخونه
ده (دا) لمر یې زیړی ګل پې (پرې) غوړولی
ده (دا) پورې غوا یې وروده
ده (دا) پورې غوا یې وروده تندی یې
مېرمن یې په کور نشته
راووځه تورې سترګې ناوکۍ یې
اسمان یې چې بې ستنیې
هوی! اسمان یې چې بې ستنیې درولی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

ده (دا) ستوري يې مېخونه
ده (دا) لمر يې زيړی ګل پې (پرې) غوړولی
لمده ده د راده هوی
لمده ده د راده غاړه لمده ده
اتڼ کولی نه شم
ادکې مورې څوله مې درنه ده [1]

---

[1] - دا ناره په ۱۰۳ بندونو يا بيتونو کې د الفاظو په بدلون سره د (پښتني سندرې) په لومړي ټوک کې له ۳۳۲ مخ نه تر۳۴۷ مخ پورې په مردف ډول د (اتڼ) نارې تر سرليک لاندې هم ثبت ده، خو په دې توپير سره چې زموږ په سيمه کې دا ټول بيتونه يوه بشپړه ناره يا د وردګو په لهجه بدل يا بدله بلل کېږي، خو په هر بيت يا بند پسې د بدلې د سر بيت (آسمان يې چې بې ستنې درولی - ده (دا) ستوري ميخونه ده (دا) لمر يې زيړی ګل پرې غوړولی) تکرارېږي.
ويل کېږي چې دا ناره ډېره اوږده ده خو زه په دې وتوانېدم چې همدا څو په ګوتو شمار بيتونه يې پيدا او ثبت کړم.
دا ناره ښاغلي جبيب الله رفيع په خپل کتاب کې په دې ډول ثبت کړې ده:
بابکه په څه ناز دې لويولم
د ژړيو اور دې بل کړ — بابکه پر لمبو دې کړولم
پروسږ کال لا ښه وو — لاليه تر شاتوت لاندې مېشته وو
د خدای فضل که نه وای — لاليه !سږ به دواړه سره مړه وو
تر څو به د غرمې تنور توديږي
ليلا ورته ولاړه — تر مخ رنګارنګ خولې بهيږي
په غاړه دې ستمبول دی — پيکی دې اړولی لور په لور دی
تمامه شپه ياري کړې — سهار په کلي ګرځې ، زما ورور دی
تر پاڼ لاندې مې سترګې تورولې
چې پاڼ راباندې راغی — منګولې مې په يار ولګولې
تر دې نجلۍ مکاره بله نشته
د رود په هغه غاړه — ليستونې ښوروي لاس پکې نشته

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

چتې چې په پښو دې کړې چوتې
ځوانان دې ليوني کړه زاړه خواران دې و ايستل له ګتې
دا پورې په دامان توره کېږديه
کېږدۍ، مې اوبو يووړه د ژمي شپې به چېرې تېرومه
دا پورې وورې کلی مې د يار دی
يار مې پکې نشته زړګی مې په ګوګل کې ناکرار دی
خوله دې د غاټول تر ګل نازکه ده
وماته دې رانه کړه آخر بې (به يې) يا چينجيان وخوري يا مځکه
دوې دي نجونې دوې دي د اتڼ نارې کوي سره ترلې دي
د يوې د خيال کميس دی د بلې زرغونې په پښو جستې دي
راځئ چې نن د کونډې مېلمانه شو
د کونډې يوه لور ده لاليه! په ديدن بې (به يې) ماړه شو
په خوړ کې يو فقير دی چا وژلی د تورې وار پرې نشته
زړګی په ليلا پسې چاودلی لوی تک دې د زاړه په زړګي وشي
چې پيغله نجلۍ غواړي په کور (يې) دې د مردکو باران وشي
مرم چکنه مرمه داستا ارمان به خاورو لره وړمه
ولې به يې وړمه چکن په بازار ډېر دی را بې وړمه
هلکه چې پوچی مرغومې پيايې ما به خولګۍ درکړئ
هلکه ته نادان يې کور به وايې يو وار کړه سر ښکته د اتڼه
يو سات به سره کښينو دنيا کې ښادي چېرې ده بې غمه
هلکه ستن مې ورکه ده نريه که دا وارې پيدا شو
خالونه پرې وهم د آشناييه د خلکو سندرې:۷۴-۷۵)
او په ۱۳ کې په دوو بېلو ځايونو کې په لاندې بڼه راغلې ده:
دا پورې وورې کلی مې د يار دی يار مې پکې نشته
زړګی مې په ګوګل کې ناکرار دی (۱۳: ۴۰ مخ)
لونګ به پرې شنمه غوبل به د چټانو پرې ترمه
ليلا چې دلته اوسي چې زور د ژنيو راشي تا به يوسي

★ ★ ★

توديري د غرمې وای توديري د غرمې تنور توديري

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

کله چې ښځې ستړې شي د دې لپاره چې اتڼ اخر شي، دا پورته وروستی بیت ووايي، ځکه چې دا سندره ډېر بیتونه لري څومره چې غواړي اتڼ اوږدولی او دا ورسره بللای شي؛ خو ما يې يوازې همدومره بیتونه ټول کړای شول که ژوند ؤ د دې نارې نور بیتونه به خامخا پیدا کوم او له دې سره به يې ضمیمه کوم.

د شپې له خوا په ودونو کې کله، کله د شین خالۍ سندره هم ویل کېږي، او هغه داسې چې د سندرې لومړی بیت په هر بند پسې تکرارېږي. لکه:

توره شپه ده توره خونه
شین خالۍ نه ده معلومه
شین خالۍ نه ده معلومه
توره شپه به خدای رڼا کا
شین خالۍ به خدای پیدا کا
شین خالۍ به خدای پیدا کا
توره شپه ده توره خونه
شین خالۍ نه ده معلومه
شین خالۍ نه ده معلومه

لیلا ورته ولاړه په مخ يې رنګارنګ خولې بهیږي

★ ★ ★

پسته ده مندهیر وای پسته ده مندهیر شګه پسته ده
هغه مو څه پسته ده جلکۍ سینه له کوچونه سپینه ده (۱۳: ۱۸۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شين خالۍ په کنډو ولاړه
يا به لېچ راوړي يا غاړه
يا به لېچ راوړي يا غاړه
شين خالۍ په کنډو ولاړه
نه به لېچ راوړي نه غاړه
دا ديار ديدن ته ولاړه

//

د کېږدۍ پېڅول ښوري
شين خالۍ پټ پټ راګوري
شين خالۍ پټ پټ راګوري

//

سپينه خوله لکه د ورۍ
ته (تر) پلو ګوري شين خالۍ
ته پلو ګوري شين خالۍ

//

نه دې وينم نه دې ګورم
د بوټو په پلو دې شورم
د بوټو په پلو دې شورم
زه دې جار شم تر بريتو
لکه لمبر په (پر) دوکانو
لکه لمبر په دوکانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه دې جار شم تر خالو
لکه لمبر په کاغذو
لکه لمبر په کاغذو
د بوټو مخ دې اتلس دی
ته چې راځې په ما هوس دی
ته چې راځې په ما هوس دی
د بوټو توکمې (دکمې) دې لنډې
پر ما مه وهه ملنډې
پر ما مه وهه ملنډې
د بوټو مخ دې زرین دی
ته چې ځې (ځې) په ما ناورین دی
ته چې ځې په ما ناورین دی
نارې مه وهه درځمه (درځمه)
په (پر) سر شالونه سمومه
په سر شالونه سمومه
نارې مه وهه درځمه
په لوله (وياله) ګوډۍ ډکومه
په لوله ګوډۍ ډکومه
د ګاډۍ پيچونه لوړ دي
ګله مړه دې زورور دي
ګله مړه دې زورور دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

ګاډۍ غونډه منډه کيږي (کېږي)
د کوژک په غره هسکيږي (هسکېږي)
د کوژک په غره هسکيږي (هسکېږي)
د ګاډۍ په پيچ ولاړه
ماته ليس او چرمې راوړه
ماته ليس او چرمې راوړه
د کلا تر شاه تېرې يې (تېرېږي)
ته مرور يې که شرمېږې (شرمېږي)
ته مروريې که شرمېږې (شرمېږي)
نه مروريم نه شرمېږم (شرمېږم)
د تومت (تهمت) نه دې ډارېږم (ډارېږم)
د تومت (تهمت)نه دې ډارېږم (ډارېږم) [1]

لکه مخکې مې چې وويل ځينې داسې بدلې هم شته دي چې د ګډا په حال کې (له نڅا سره) ويل کېږي. او هغه داسې چې د نجونو له ډلې نه يوه ميدان ته پاڅېږي او په ورو، ورو نڅا پيل وکړي، او نورې ناستې نجونې يا ښځې له دايرې سره د نومړې ملتيا کوي، لکه دا لاندې مزاحيه بدله، چې د ګډا په حال کې نجلۍ د بدلې يوه موزونه جمله يا مسره وايي او مکث

[1]- ما د دې سندرې همدا څو بيتونه د ښځو له خولې وليکل، نومړيو ويل چې دا سندره ډېره اوږده ده خو اوس يې نور بندونه زموږ هېر شوي دي. د دوی دا خبره رښتيا ده، ځکه دا سندره د (پښتني سندرې) په لومړي ټوک کې د (د شين خالو نارې) تر سر ليک لاندې ډېره اوږده (له ٣٦٦ مخ نه تر ٣٧١ مخ پورې) په سيمه ييزه لهجه چې ښايي د پکتيا او يا هم د کومې بلې سيمې لهجه وي، چې په ځينې ځايونو کې يې له دې بدلې سره توپير درلود ثبت او خوندي ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي، سمدلاسه نورې ناستې ښځې د پوښتنې په ډول ورته وايي (جر خورې ولې نو)، ورپسې ناڅګره د بدلې بله مسره د ناستو ښځو په ځواب کې زمزمه کوي او بيا ولاړه شي او ناستې ښځې ټولې په يوه غږ د بدلې دا برخه (د مستې لاونګينه د مستې) سره تکرار کړي. دا بدله هم ډېره اوږده ده ما يې دا څو بيتونه موندل. زه به دلته د دې برخو د بېلولو يا تشخيصولو لپاره د هغې برخې مخې ته چې د ګډا په حال کې نجلۍ يې وايي د (۱) شمېره او د ناستو لپاره به د (۲) شمېره وليکم او هغه برخه چې په دسته جمعي ډول ويل کېږي پرته له شمېرې تکرار کړم:

۱- خدايه زړې خو ټولې مړې کړې نو

۲- جر (ځار) خورې ولې نو

۱- چې دوره (دومره) ټک شي دا به بوڅه ناسته وينه

د مستې لاونګينه (لونګينه) د مستې

۱- خوابنې مې ښه خسر مې بد دی نو

۲- جر(ځارياجار) خورې ولې نو

۱- چې جټه راشي په دريه(دايره) يې ورکومه

د مستې لاونګينه - د مستې

۱- خوابنې مې ښه ده بده نه ده نو

۲- جر خورې ولې نو

۱- چې چرګ حلال کا ما د پلار که (کره) ورلېږينه

د مستې لاونګينه - دمستې

۱- د دې زړې مکر ته ګوره نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- جر خورې ولې نو

۱- ستونچه (آستينچه، دستک) په سر کا زه مې نګور (نږور) ويلې (وهلې) يمه

يا:ستونچه (آستينچه، دستک) په سر کا زه مې نګور (نږور) شړلې يمه

د مستې لاونګينه - د مستې

۱- زړه ته (تر) توت لاندې ويده ده نو

۲- جر خورې ولې نو

۱- د شيطانت ګوډی يې سپيو وړی ديه

د مستې لاونګينه - د مستې

۱- خسر مې ژرنده کې ويده دی نو

۲- جر خورې ولې نو

۱- په سپېره خېټه يې موږک ډولک وهينه

د مستې لاونګينه - د مستې

۱- خسر مې ژرنده کې ويده دی نو

۲- جر خورې ولې نو

۱- دا نيمايي بريت يې موږک خوړلي دينه

يا: دې صحرايي موږک يې بريت خوړلي دينه

د مستې لاونګينه - د مستې

۱- د آخيرت (له آخرت) نه اوال (احوال) راغی نو

۲- جر خورې ولې نو

۱- چې ټول زاړه يې صابونونه کړي دينه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مستې لاونګینه - د مستې
۱- خلک به وایي چې زړه د یارۍ نه ده نو
۲- جر خورې ولې نو
۱- زړه یارۍ ته ګنده خلاصه ګرځوینه
د مستې لاونګینه - د مستې
۱- دا د دې غره تر شاه لېوه دی نو
۲- جر خورې ولې نو
۱- دا لیوه نه دی د زړې خوارې مېړه دی
د مستې لاونګینه – د مستې
۱- دا دیولې (ویالې) په سر لرګی دی نو
۲- جر خورې ولې نو
۱- دا د زړې خوارې مرګی دی
د مستې لاونګینه - د مستې
۱- خوابښې مې تله وصیت یې وکا نو
۲- جر خوري ولې نو
۱- په تناره کې چکیده ده ویې نه خورې
د مستې لاونګینه- د مستې
۱- د آخیرت (له آخرت) نه اوال (احوال) راغی نو
۲- جر خورې ولې نو
۱- چې ټول زاړه یې په غوبل تړلي دینه
د مستې لاونګینه – د مستې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

۱- دا دکنډو په سر ټوپک دی نو

۲- جرخورې ولې نو

۱- دا ټوپک نه دی د زړې خوارې (...) دی

د مستې لاونګینه- د مستې

۱- دپاسه خړې اوبه راغلې نو

۲- جر خورې ولې نو

۱- په سر یې راوړل د زړې خوارې جوبونه

د مستې لاونګینه - د مستې

۱- خوابښې مې کوزه سپیو ګیر کړه نو

۲- جر خورې ولې نو

۱- ورخلاصه نه یم چې دوه نور وروشکیرمه

د مستې لاونګینه - د مستې

۱- ده (دغه)یوه بله دې ورپسې وي نو

۲- جر خورې ولې نو

۱- زړه په خره باندې سوره(سپره)سترګک وهینه

د مستې لاونګینه - د مستې

۱- خوابښې مې نوی یار نیولی نو

۲- جر خورې ولې نو

۱- په جینګه خوله یې لبسیرین وهلې دینه

د مستې لاونګینه - د مستې

۱- خوابښې مې ماته نصیحت وکا نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- جر خورې ولې نو

۱- بچه بازي په زوړبودۍ مزه کوينه

د مستې لاونګينه - د مستې

۱- زړه په باغ کې کالي مینځي نو

۲- جر خورې ولې نو

۱- پرتوږ يې نشته (...) په پاڼو پټوينه

د مستې لاونګينه - د مستې

۱- زړه په ترخو کې ويده ده نو

۲- جر خورې ولې نو

۱- په ګونځې خيټه يې موږک ډولک وهينه

د مستې لاونګينه- د مستې

۱- خوابښې مې تله ټينګتې يې وکړې نو

۲- جر خورې ولې نو

۱- په تناره کې چکيده ده ويې نه خورې

د مستې لاونګينه - د مستې

۱- نن مې بوينه خوابښې مړه ده نو

۲- جر خورې ولې نو

۱- پاس په جرګه يې خښوي بوی يې راځينه

د مستې لاونګينه - د مستې

۱- خدايه زړه په جمعه مړه کړې نو

۲- جر خورې ولې نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

۱- چې په سومبۍ یې ملایان ګوتې وهینه
د مستې لاونګینه - د مستې
۱- دومره مین دربندې نه یمه
۲- جر خورې ولې نو
۱- په بامو ګرځم زړه مور دې ډارومه
د مستې لاونګینه - د مستې
۱- خوابښې مې تله وصیت یې وکا نو
۲- جر خورې ولې نو
۱- په تناره کې پیرکی دی ویې نه خورې
دمستې لاونګینه – د مستې
۱- خوابښې مې مړه کېده وصیت یې وکا نو
۲- جر خورې ولې نو
۱- په تناره کې پیرکی دی ویې نه خورې
د مستې لاونګینه - د مستې[1]

[1]- دې ته ورته سندره په (فولکلوري ګېډۍ) کې هم راغلې ده چې زه یې د نمونې په توګه دلته راوړم:
۱- په لمن کې به دې نیسم زیړې ګلې
مور دې بوره مه شه زیړې ګلې
وس مې په هیڅا نه رسیږي
په خپل زړګوټي ظلم کړم بد رنګه شومه
۲- په دا لار به بیا درنشم نو؟
۱- شخلې خورې ولې نو؟
۲- په دا لار کې ګل محمد راته ولاړ دی
۱- د خت لمنې دې ډمانو ساز کوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

د دې ډول بدلو يوه بله بېلګه داسې ده چې ولاړه نجلۍ يا د نڅا په حال کې نجلۍ، ناستې ښځې ته د پوښتنې په توګه په منظومو الفاظوکې وايي (ادې ما چاته ورکوې) او ناسته له دايرې وهلو سره، سره په نوبت د خپلو، خپلوانو نومونو اخلي او وايي (تا فلانې ته ورکوم)، ولاړه په ځواب کې ورته ببرته د هماغه خپل نوم له مېرمنې سره يې واخلي او ورته وايي (فلانی دې د فلانۍ سره زوړ او ووړ شي –زما دې دينې ورور شي) بيا غوړونو ته لاس کړي او ووايي (توبه، توبه). په دې توګه دا بدله تر څو يې چې زړه وي اوږده او يا لنډه يې وايي.

۱- ادې ما چاته ورکوې

۲- تا فلانې ته ورکوم

غونډې اور په لمن وړې، غونډې اور په لمن وړې

۲- غونډه روانه د عارف سلام ته ځي

غونډه اور په لمن وړي

لنډۍ داسې پکې تکرارېږي:

مين مې کړې خو سيال مې نکړې

غونډې اور په لمن وړې

غونډې اور په لمن وړې

داسې مې وچ کړې لکه دروزه په واټونه

غونډې اور په لمن وړې

غونډې اور په لمن وړې

د خت لمن د ډمانو ساز کوې

غونډې اور په لمن وړې، غونډې اور په لمن وړې

په مخه دوې شين ختې راغلې

وى واخ زه پکې کوپکو شوم چې د کومې ياري کړمه

غونډې اور په لمن وړې ، غونډې اور په لمن وړې (۱۰: ۱۹۱ -۱۹۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

١- فلانی دې د فلانۍ سره زوړ او ووړ شي
دما (زما) دې دیني ورور شي
توبه ، توبه

یا:

١- ادې ما چاته ورکوې
٢- تا فلاني ته ورکوم
١- فلانی دې د فلانۍ سره کور او وور (اور) شي
دما دې دیني ورور شي
توبه ، توبه

او د دې سندرو یو بل ساری داسې دی، چې ولاړه ناستې ته وایي (مورې مړه کېږمه) ناسته ښځه په نوبت د یوه، یوه کس نوم ورته اخلي (دا فلانی جان به درکړم)، ولاړه تر هغې پورې چې غواړي دا سندره اوږده کړي دا منفي ځواب ورکوي چې (نه پرې جوړیږمه) او کله چې واغواړي نځا بس کړي ملا ته لاس کړي، وځرخیږي او دا جمله چې (وی، وی په مله (ملا) راجوړه شومه وړه را لویه شومه) تکرار کړي.

١- مورې مړه کېږمه
٢- دا فلانی جان به درکړم
١- نه پې (پرې) جوړیږمه
٢- دا فلانی جان به درکړم
١- وی، وی په مله راجوړه شومه وړه را لویه شومه [1]

[1] - دې ته ورته سندره په (د پښتو شفاهي ادبیاتو شکل او مضمون) کې هم راغلې ده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دا لاندې يې بله بېلګه ده، چې ناسته له ولاړې نه د بدلې په قالب کې پوښتنه کوي او ولاړه ځواب ورته وايي، يعنې د پورته سندرو برعکس بدله ناسته ښځه پيل کوي او ولاړه په نوبت د خپلو ورونو، ترورزيو او يا نورو نومونه اخلي او له نځا سره بدلې ته دوام ورکوي.

۲- شين ګېډۍ ګېډۍ کميس دې چا راوړی

۱- زه په همزولو کې به وايم دا خو مې ورور راوړی دی

۲- شين ګېډۍ ګېډۍ کميس دې چا راوړی ديه

او يا هم دا بدله چې ولاړه نجلۍ په نځا پيل وکړي او دا بيتونه ووايي:

چورګوړی د بل چا (يا د ملا) نن بيا ګيدړې وړی چورګوړی د بل چا

ټوپک راواخله ډزې وکړه

چور ګوړی د بل چا (يا د ملا) نن بيا ګيدړې وړی چورګوړی د بل چا

تر دې وروسته د دايرې وهونکې ښځې مخې ته کينې سر په زنګنونو کېږدي او په تمثيلي ډول په ژړا پيل وکړي، دايره وهونکې ترې پوښتنه کوي چې (ولې ژاړې څه شوي دي؟)، نوموړې وايي (ميره مې وهلې يم)

بچۍ کوم ځای دې خوږېږي (دوه ځله)

ابۍ ګېډه مې خوږېږي (دوه ځله)

ګولۍ به درته راوړم

نه خورمه ګولۍ - نه خورمه ګولۍ دا ګولۍ له زارو ډکې دي (دوه ځله)

ابۍ ګېډه مې خوږېږي (دوه ځله)

بچۍ کوم طبيب دې خوښ دی- بچۍ کوم طبيب دې خوښ دی

دا فلانکی جان طبيب مې خوښ دی پرې رغېږمه

نه خورمه ګولۍ دا ګولۍ له زارو ډکې دي(۵: ۵۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

هغه یې بیا پوښتي چې (ولې؟) ناځګره یو مزاحیه یا خندونکی ځواب ورته ووایي، لکه (مادیګ پخاوه، سردیګی نه ؤ چپکه(څپیکه) مې پرې کېښوده، دیګ چې وایشده چپکه تفت یاد دیګ تاوخوړینه کړه او په دیګ کې ولویده، میړه مې چې راغی او خبر شو زه یې ووهلم، اوس زه ګرمه یم که دی؟) دایره وهونکې په ځواب کې ورته وایي (نه ته ګرمه نه یې دی ګرم دی) یا وایي چې (ما ختې[1] کړلې څړی[2] نه ؤ، د میړه کمیس مې راواخیست او څړی مې ترې جوړ کړ، ځایونه مې چې پرې وموښل هغه خت وشړیده او میړه چې راغی او خبر شوزه یې ښه ووهلم، اوس ته ووایه چې زه ګرمه یم او که دی؟) بیا هم ناسته ښځه خپل هماغه ځواب تکراروي، چې (دی ملامت دی) او تر هر ځل ځواب ورکولو، وروسته بیا پاڅي په ګډا پیل وکړي او پورته بیتونه تکرار کړي او بیا د نوموړې مخې ته کیني ډول، ډول ځوابونه ورکوي. په دې توګه نورې ناستې ښځې د نوموړې ځوابونو ته خاندي او خپل ساعتونه تیروي.

او یا هم ناستې دایره او چک چکې وهي او ولاړه په یوازې توګه بدلې وایي، لکه دا لاندې بدله چې د نڅا په وخت کې د بدن پر یوه غړي لاس ږدي او نوم یې اخلي او دې بدلې ته دوام ورکوي او په منځ، منځ کې لنډۍ ورسره تکراروي. لکه:

---

[1] - ختې: په وردګو کې کوټې په سپینه خاوره سپینوي او هغه داسې چې یوه زړه ټوټه په ډېرو اوبو کې خیشته کړي او هم خیشته شوې سپینه خاوره له زیړو وچو وښو سره ګډه پرټوټه کېږدي او پردیوال یې وموښي،څو ټول دیوالونه په دې ډول پاک او سپین شي.

[2] - هماغه زړه ټوټه چې کوټې پرې موښي څړی یې بولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وله غيشي وله ما لاس په تندي ايښی شين غمی پې (پرې) وله
يا: ما لاس په زړګي ايښی شين غمی پې وله

او بل د نڅا هغه بدلې دي، چې ناستې ښځې يې د لنډيو په بشپړونه له دايرې سره وايي او يوه يا دوې نجونې يوازې ورته ناڅي او د بدلې په بللو يا تکرارولو کې برخه نه اخلي، لکه دا لاندې نمونې:

په څنګ راواوړه چې دي وشمېرم خالونه
(اوه) د ګلو ګېډۍ واوړه، راواوړه، اوه د ګلو ګېډۍ

يا:

پايڅې مې د خره کته دي په پښو يې وړلی نه شمه
اتڼ کولی نه شمه

يا:

واوړه، راواوړه څه نرۍ پروتې يې
ته د فلاني، د ښي لاس ګوتيې يې

يوه خبره د يادولو وړ ده او هغه دا چې ناوې ته لومړی د پلار په کور او بيا د خسر کره ځانګړي خواړه لکه هګۍ، ښبلی (ماليده) يا نور نرم خواړه ورکورل کېږي، چې بادګين نه وي او د ناوې کولمې ونه غوريږي (غړونه کړي) ځکه دا بيا عيب ګڼل کېږي.

د بېګاه (ماسختن) ډوډۍ تر خوړلو وروسته ناوې خپلې کوټې ته د بدلو په ملتيا بوول (بېول) کېږي، زوم هم مخکې خپلې کوټې ته راغوښتل شوی وي، دوی دواړه سره ودروي، او داسې بدله ورته وايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

درګی، درګی دی آسپې درولۍ دننه
ته (تر) لاس یې نیسه فلانیه بختوره
یا: د مورړ د زوم دا څومره لوړه غاړه ده
ناوې مې لکه ګل ورسره ولاړه ده

بیا نو دواړه کینول کېږي، د ناوې لورې کوښښ کوي چې لومړی باید زوم پرځمکه کیني او د زوم لورې بیا زوم هڅوي چې ته باید ولاړ اوسې لومړی باید ناوې پر ځمکه کیني، ځکه دوی داسې عقیده لري که هر لوری لومړی پر ځمکه کیني د ژوند تر پایه به پر مقابل لوري برلاسی او زړور اوسي.

ناوې ته، تر ودوزن مخکې همزولې لارښوونه کوي، چې لومړی کوټې ته دننه شوې باید ټوخی وکړې چې خاوند دې تر تاثیر لاندې راشي او بیا یې چې ځنګ ته ودریدې خپله ښۍ پښه دې داسې شان د خپل خاوند د پښې د پاسه کېږده چې هغه پرې پوه نه شي، ځکه چې بیا به ټول عمر هغه ستا تابع وي او بل هڅه وکړه چې، لومړی هغه پر ځمکه کیني. ناوې دا ټولې خبرې په غوړ کې نیولې وي، خو یوه نیمه یې عملي کولای شي، ځکه چې په کلیوکې زیاتره ښځې عاجزې او شرم ناکې وي، د دې کړنو جرأت نه لري. تر کیناستو وروسته لومړی آیینه مصاف وکړي، بیا قرآن شریف د دواړو مخ ته ونیسي تر څو یو آیت یې له ځانه سره (تر شونډو یا ژبه لاندې) ولولي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

ښېلی[1] او شربت[2]یو او بل ته ورکړي. په دې توګه د واده مراسم پای ته ورسېږي.

دا وروستی دود هم ځانته ولسي فلسفه لري ځکه د کلیوالو ښځو په اند که مېړه (خاوند) او ښځه (مېرمن) لومړی ځل یو بل په آیینه کې ووینې ژوند به یې روښانه وي، ښېلی او شربت د دوی د راتلونکي ژوند د خوږوالي لپاره چې ټول ژوند سره خواږه او خوشحاله وي ورکول کېږي.

[1] – ښېلی په زیړو غوړیو کې میده شوې یا موښل شوې وچې ډوډۍ ته وايي چې بوره هم ورسره ګډه وي او د دري ژبې د مالیدې معادل یې ګڼلای شو.

[2] - شربت: په اوبو کې حل شوې بورې ته وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېيمه (تخت جمعي)

د واده په درېيمه ورځ زوم له خپل ورور يا بل ملګري سره د ناوې له پلارګنۍ (خسرګنۍ) کره شاه سلامۍ ته ورځي او له ځانه سره لږ څه خواږه لکه نقل او چاکليټ او ميوه هم وړي. هلته زوم ته ښه غوړ چاى ورکول کېږي، ښمينې او خواښې يې ورځي روغبړ ورسره کوي، که يې خسرګنۍ پردې يا لږ لرې خپل وي په دې ورځ يې له خپلې خواښې او ښمينې (ښينه) سره لږ څه ډېر معرفت وشي، نوموړى تر چاى څښلو وروسته په پتناسه کې پيسې ږدي، چې دا دود په عاميانه لهجه کې د ټکري اچولو په نامه يادېږي او وايي زوم ټکرى واچوه.

خواښې زوم ته د بېرته ستنېدو پر مهال يو جوړ جامې چې غاړه (يخن) يې په ګوتو جوړه شوې وي له جوړ شوي ځادر او نورو لوازمو سره ورکوي او له ده سره تللي کس ته هم جامې او دستمال، وچه ميوه اوخواږه ورکول کېږي.

د ناوې اباخيل په همدې ورځ باندې په نوموړې پسې د درېيمې ټکله وړي او له ډوډۍ سره تللې ښځې چې دا ښځې په ناوې پسې تللې ښځې په نامه يادېږي او اکثراً يې مور، خور يا بله خپله وي، په ولسي اصطلاح په ناوې پسې جامې، طلا، د کور سامان يا هر څه يې چې په وس کې وي وروړي. او يو څه ځانته بېل ږدي او وايي دا مو د ناوې په عقل کې راوړى،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځينې وخت زوم خيل د واده په ورځ د خېښانو له کور نه يو څه د ناوې د عقل په نامه پېټوي، خو ځينې بيا مخکې ورته وايي چې دا شی مو د ناوې په عقل کې ورته اخيستي دي.

زوم خيلو هم د دربيمې لپاره ښځې راټولې کړې او د ډوډۍ تياري يې نيولې وي. د واده په دربيمه ورځ د ناوې لاس هم خلاصېږي، هغه داسې چې ناوې ته مخکې له ناوې دود نه د نومورې خوابښې په يوه کټوه يا ديګ کې زيړ غوړي ټول کړي وي او په دې ورځ يې دې ته راواخلي او ورته وايي چې درې غټ، غټ چنګاله له دې غوړيو نه راواخلي بيا بايد له کندو نه درې غټې – غټې لپې اوړه راواخلي. له دې اوړو او غوړيو نه بايد ناوې حلوا پخه کړي، يعنې ناوې لومړی بايد د خسر کره خواږه پاخه کړي او همدارنګه په پخلي کې خپل مهارت ښکاره کړي، کله چې غرمه ښځو ته ډوډۍ ورکول کېږي دا حلوا هم راخيستل کېږي تر څو ښځې د ناوې د لاس پخلی ووينې او ويې خوري.

بيا ناوې د تناره غاړې ته بوول کېږي، چې يوه يا دوې زغالې وکړي او ځينې خلک يوه ټکله (ډوډۍ) هم پرې جوړوي او په تناره يې وهي. دا په دې معنی چې تر دې وروسته نومورې هم د کور په کارونوکې ونډه اخيستی شي. د ښځو بدلې له دې ځای نه پيل شي ناوې ته داسې وايي:

ناوې زر زري بنګړي په لاس کړه

ناوې د خوابښې لاس له کارو خلاص کړه

پخوا به د ناوې په وېښتانو کې د ښټ ځونډۍ هم ټينګ (بند يا ترلی) ؤ، چې په دربيمه ورځ به بيا هم يوې ښځې د نومورې سر خلاصاوه او ويل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېدل به چې د ناوې د درېیمې سر خلاصی دی او ځونډې به د همدغې سر خلاصونکې برخه (حق) ؤ او دې به اخیسته. که به د ناوې د څټ ځونډې نه ؤ داسې پیغور به ورکول کېده:

سمه سیخه کینه چې کرړه نه شې
د څټ ځونډې دې نشته ختمه نه شې [1]
یا: ګڼ باران ته کینه چې لمده دې کا
ادکه مور دې نه شته چې درنه دې کا [2]

مکنه هم د کور یوه ښځه د شاګوم (شګون) لپاره ترې اخلي. په دې ورځ هم ناوې سینګار شي او د پلار د کور یو جوړ ښکلې جامې ور په غاړه کړي او بیا د ښځو منځ ته راوستل او وروښودل شي، دا مهال داسې بدله هم بلل کېدای شي:

لرې کړه پلو له مخې چې زه دې ننداره کړم
اوس به دې د غاړې لونګین دانې دانې کړم

د غرمې تر ډوډۍ وروسته چې د ناوې د پلارګنۍ له لوري راوړل شوې ډوډۍ هم ورسره وي د ناوې کور ښځو ته ښیي، دلته بیا هم د بدلو میدان تودوي، مېرمنې د پخوانې دود په پاللو سره ستاینې وایي لکه:

[1]- دې ته ورته بدله آرینزي په خپل کتاب (د وردګو د واده دود او بدلې) کې داسې راوړې ده:
دآس په زین کې سمه شه کرړه نه شې   ابه دې پیازواله دی ختمه نه شې (۱: ۴۳۸)

[2] – د (وردګو د واده دود او بدلې) کې دا بدله په لاندې شکل راغلې ده:
ګڼ بران ته کېنه چې لمده دې کا   دسې مور دې نشته چې درنه دې کا (۱: ۴۴۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولور دې په جامو ټولېږي
اوس به دې سور کور رامعلومېږي
یا: ناوې چې د مریو ګریوان ونه کړي
فلانی په خویندو ګران دی وېش یې ونه کړي
یا: ناوې کراره کینه دا دې کور دی
ناوې یې په تربورو دې ټکری پوردی

که د ناوې د کور سامان لږ وي او یا ځینې شیان یې نه وي ورته اخیستي، داسې پیغور ورکوي:

ناوې نه سیخ راوړی نه سیخچه
لوړه ناسته په تاخچه (طاقچه)

کله چې دا مراسم هم بشپړ شي او ښځې د خپلو کورونو په لور رهي شي، د نوموړیو د خوني په دستمال او د اچونې په بدل کې د دوی د راوړي ځیز په انډول یوه د بوخڅې ټوټه له یوه خت (د کمیس ټوکر) او یا یو ټکری (څادر یا پوړنی) ورکول کېږي، او نوره بوخڅه هم د کور او کلي پر خلکو چې مخکې د ناوې خیلو له لوري ورته ټاکل شوې وي وېشل کېږي.

د ورځې په پای (مازدیګر) کې له ناوې سره راغلې ټنګورې له هغو نورو ښځو سره چې ډوډۍ یې راوړې وه، یو ځای ببرته له ناوې خېلو کره د ناوې د کور او اور د احوالو وروړلو لپاره ځي او له هغه ځای نه بیا خپلو کورونو ته ستنیږي، په دې لړ کې د زوم کورنۍ هم دا ټنګورې نازوي، هرې یوې ته کمیس یا بسته جوړه، ماشومانو ته یې جامې او په ټنکورو پسې یا له ډوډۍ سره راغلیو سړیو ته هم کالي (جامې) ورکول کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نتيجه

زما دا څېړنه چې په لنډ تنګ وخت کې مې د ماسټرۍ د تيزيس په بڼه ترسره کړه ښايي ګڼ شمېر د ګوتې نيولو ځايونه ولري خو لنډيز به يې زه دلته راوړم.

دا پروژه يوه مقدمه او د متن اصلي برخه رانغاړي، په سريزه کې د موضوع په اړه خبرې شوې دي، او د تيزس هغه اساسي برخه ده چې په يوه ټولنه کې د فولکلوري توکيو د موجوديت د ارزښتونو ترڅنګ د فولکلوري موادو پر ساتنه او کيفيت باندې هم څه نا څه خبرې لري.

په سريزه کې د دې څېړنې پر هدف، د فولکلور ټولولو پر اهميت او د دې پروژې پر ارزښت خبرې شوې دي.

دا سريزه د پښتني سندرو د پيدايښت مخينه يا شاليد، د سندرو لومړي ټولوونکي، د ښادۍ د بدلو ټولوونکي او په وردګو کې د ښادۍ بدلو د ټولولو لومړنۍ هڅې راپه ګوته کوي. او همدارنګه د ښادۍ د سندرو پر فورمولټيک جوړښت باندې هم لنډ بحث پکې شوی دی. او هم د ټولو شويو سندرو په څرنګوالي او د استعمال د مواردو په اړوند او د دې کار پر سوابقو يعنې چې مخکې له دې په دې برخه کې څومره کار، چا کړی دی او له دې موجودې څېړنې سره يې توپيرونه څه دي په لنډ ډول څېړل شوي دي. د متن په اصلي برخه کې د وردګو د ښادۍ سندرې د واده له لومړۍ هوکړې نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیولي، د ناستې، د نکریزو شپې او د توی (واده) ورځې تر پایه یعنې درېیمې (تخت جمعۍ) پورې ټولې د هماغه ځای له دود او د ویلو له لهجې او مفاهیمو سره را اخیستل شوې دي. او د وردګو له نورو ولسوالیو او پښتنې سیمو سره د جغتو سیمې د ښادۍ سندرو د توپیر او ګډون په خاطر په لمن لیکونو کې د ښادۍ هغه سندرې چې په نورو کتابونو کې راغلې او په ځینې برخو کې له راټولو شویو بدلو سره لږ او ډېر توپیر یا ورته والی لري، لیکلې شوې دي؛ خو د واده د بشپړ دود له بیان نه صرف نظر ځکه شوی دی، چې پخوا هم په مکمل ډول معرفي شوی او بیا راوړل یې اضافي او تکراري کار ؤ.

خو باید څرګنده کړم چې په پښتنې ټولنه کې د کلیوالو میرمنو تر منځ کارکول خورا ګران دی. د دې څېړنې پر مهال یو شمېر هغه عمده ستونزې د یادولو وړ بولم چې زه ورسره په ساحه کې مخ شوم: د بېلګې په توګه ځینې کلیو ته د تګ په وخت کې د امنیتي ستونزو له امله ډېر خطر محسوس ؤ او ښځو هم له وېرې نه غوښتل بدلو ویلو ته حاضرې شي. او همدارنګه په واده کې مې چې بدلې لیکلې ښځو به پوښتنه کوله چې ولې یې لیکې؟ که ته زموږ بدلې ولیکې موږ یې نه وایو، تر استدلال وروسته چې قانع شوې نو ما ژمنه ورسره وکړه چې د دوی او کلیو نومونه به یې نه لیکم ځکه دوی ویل که زموږ نارینه په دې خبر شي چې زموږ له خولې بدلې لیکل شوې دي په کور کې له ستونزو او شخړو سره مخ کېږو، سره له دې چې د فولکلور ټولولو په لارو چارو کې د څېړونکیو یوه دنده دا هم ده چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ویونکیو نومونه او نورې ځانګړنې باید ذکر کړي؛ خو ما د کړې ژمنې له امله د دوی او د ځایونو د نومونو له راوړلو نه ډډه وکړه.

او هم په دې اړه د لیکل شویو کتابونو د موندلو او ترې د ګټې اخیستنې په برخه کې مې ډېرې ستونزې وګاللې، ځکه دا کتابونه ډېر پخوا چاپ شوي او خپاره شوي وو او اوس یې نسخې ډېرې کمیابې دي.

په پای کې د خپلې لیکلې موضوع د اهمیت، او خپلو خبرو د چاڼ کولو لپاره په لنډ ډول دا ویلی شم چې، د یوه ولس لیکلی تاریخ دیوه دقیق معیار په توګه ښایي ځینې وخت ټول حقایق په سمه توګه راونه نغاړي ځکه معمولا به یاد پېښو په حقیقي اړخ باندې د واکدارانو د ناوړو غوښتنو پرده غوړېدلې وي او ځینې وخت خو تاریخ لیکونکي هم بشپړه بېطرفي نه مراعتوي او له ځینو پېښو سره خپل احساسات شریکوي. تر لومړۍ نړیوالې جګړې د مخه او را وروسته په فرانسه کې په لوی لاس په تاریخ کې ګوتې ووهل شوې او کوښښ وشو چې د فرانسې ګیدړ هم د زمري په بڼه وښودل شي، دا کار ځینې وخت حاکم نظامونه د دې لپاره هم کوي چې د خپل ولس خلکو ته یوه پیاوړې او غښتلې روحیه ایجاد کړي. مګر فولکلور بیا یوې داسې شفافې هېندارې ته ورته نارسمي تاریخ دی چې هلته یوازې او یوازې د یوې ټولنې اعمال او کردار په ډېره حقیقي بڼه تر سترګو کیدای شي، کله که یوه امریکایي مور خپل ماشوم ته للو وایي نو څه تصور کوئ چې څه به ورته وایي او کله که یوه پښتنه مور خپل ماشوم ویده کوي نو څه ورته زمزمه کوي!؟ که چېرې همدغو مواردو ته په سمه توګه ځیرشو نو وبه پوهیږو چې فولکلور د یوې ټولنې د وجود ژبه ده او دا ژبه دومره رښتینې وي چې هیڅ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډول تصنع او تعالي په کې ځای نه شي نیولی. نو لازمه ده چې د یوې ټولنې د ښې پېژندګلوۍ په موخه موږ د هغې ټولنې فولکلور تر څېړنې لاندې ونیسو نه د هغوی هغه ویاړنې چې دوی په لیکلي تاریخ کې ځای کړې وي.

د بشر پېژندنې د معیاري اصلونو د رابرسیره کیدو تر څنګ د فولکلور پېژندنه د ژبپوهانو لپاره یوه اغیزمنه ذریعه کیدای شي، ځکه په سیمه ییزو فولکلوریکو نمونو کې ډېر داسې ګړدودونه، لغتونه، اصطلاحات او د بیان نور موارد مخې ته راځي چې نوي وي. ما چې کله د وردګو د جغتو سیمې دغه منظومې نمونې راټولې کړې نو یو شمېر ځانګړې ژبنې اړخونه لکه؛ محاورې، لغتونه او قاعدې مې مخې ته راغلې چې ښایي د یوه ژبپوه لپاره به د څېړنې په منظور ډېر مواد ولري.

په همدې ترتیب د فولکلور څېړنه د بشر پېژندنې له ګڼو ابعادو سره مرسته کولای شي او د څېړنې په ترڅ کې ښایي هغه زماني واټن هم په ګوته کړای شي چې یو فولکلوریک اثر په کې تخلیق شوی وي، چې د همدې سپیناوي په ترڅ کې بشر پیژندونکي (انټروپولوجستان) کولای شي ووایي دې ټولنې په فلانۍ زمانه کې څه ډول ژوند درلود.

څرنګه چې د یوې ټولنې په فولکلور کې د هغې ټولنې کړه وړه او مشخصات څرګند دي دا حقیقت به مو په پورتنیو نمونو کې تر سترګو شوی وي. دا چې پښتانه انتقام جو خلک دي او یوه بل ته غاړه نه ږدي د ژوندانه دا کردار یې په هر ډګر ښودلی دی، د دوی د خپلوۍ دود او دستور که څه هم په درنښت ترسره کېږي؛ بیا هم پکې خورا زیاتې ستونزې موجودې وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او کله نا کله خو آن له لومړیو وختونو څخه دا ستونزې، ګیلې او ګذارې د دوی په احساساتو کې راڅرګندې شي.

په پښتنه ټولنه کې مېرمنې زیاتره وخت په تصامیمو کې ونډه نه لري او همدا لامل دی چې دا ټولنه یې له جدي ستونزو سره مخ کړې ده، پښتنه مېرمن چې په پرېکړو کې د ونډې دنه لرلو تر څنګ پر نارینه وو باندې د نیغ په نیغه نیوکې حق هم نه لري نو بیا فولکلور ته مخه کوي او په هغه توګه کم ترکمه خپله نیوکه کوي. یوه میرمن چې حتی ځان ته د جامو د رخت اخیستلو واک هم نه لري په طنز امیزه ډول وایي: ((د جاپان ټول رختونه راغلل – دله لګیا دی ماته چیټ بیه کوینه)).

کله چې په دې وپوهیږو چې د فولکلور او بیا په تیره د پښتني فولکلور اصلي خالقه میرمن ده او دا میرمن بیا د محکومیت او سخت ګیرۍ په لومه کې ګیره ده نو له داسې یوه محکوم قشر سره لومړی د اړیکو نیول هم یو مشکل کار دی او که اړیکې ورسره ونیول شي نو د دوی د اعتماد جلبول هم ستونزمن دي، ځکه هغه خلک چې ټوله راشه درشه یې له خپلوانو سره وي په پردیو خلکو باندې ډېر کم اعتماد کولای شي تر څو له هغوی سره د خپل زړه اصلي رازونه او په سختۍ بیانیدونکي کیفیتونه شریک کړي. مګر سره له دې ټولو بیا هم ما تر خپلې وسې کوښښ وکړ چې ستاسې مخې ته پراته معلومات له دوی څخه راټول او ترتیب کړم. او خدای دې وکړي چې د دې سندرو په راغونډولو سره مې د شفاهي ادبیاتو د دې جز له بډاینې او خوندي کولو سره مرسته کړې وي او د دې برخې د څېړنې د لارویانو او مینه والو ادبي تنده پرې ماته او د نوموړیو د ګټې اخیستنې وړ وګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مناقشه

د يوې ټولنې د فولکلور څېړنه ښايي تر ډېرو نورو څېړنو ګران کار وي. ځکه فولکلور يوازې د ژبې او ادب برخه نه ده، بلکې د بشر پېژندنې او روان پېژندنې نور ډېر موارد هم ورپورې تړلي دي. کله چې موږ د يوې ټولنې فولکلور څېړو نو اړ يو چې د څېړنې بېلابېل معيارونه په پام کې ولرو، کوم شيان، د کوم قشر له خوا، څنګه او څه وخت رامنځ ته شوي دي.

دا چې ما د وردګو د جغتو سيمې د ښادۍ بدلې د څېړنې لپاره موضوع وټاکله هدف مې د دغې سيمې د فولکلوريکو احساساتو ښه ترجماني او پېژندګلوي وه، که څه هم د وردګو د سيمې په فولکلور باندې تر ما د مخه په دغه تيزس کې يادو شويو استادانو څېړنې کړې، خو ځينې شيان چې زما په نظر يا پاتې وو او يا هم له دې سيمې سره د هغې بلې سيمې چې نوموړيو استادانو يې د ښادۍ بدلې راټولې کړې توپير درلود، ما تر خپله وسه کوښښ وکړ چې راټول يې کړم او ستاسې مخې ته يې کېږدم، د مثال په ډول د وردګو سيمې د فولکلور په څېړنه کې تر ډېره حده يوازې هغه بدلې، سروکي، ولسي سندرې او نور راوړل شوي وو، چې په عمومي توګه يې د دغې سيمې د خلکو د ژوندانه د کړو وړو، راشه درشه او باطني ارمانونو پورې اړه لرله مګر دا نمونې تر ډېره بريده له مواردو سره نه وې څېړل شوې او ما تر يوه حده وکولی شول چې ويې څېړم، بله موضوع په دې سيمه کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تېرو درېیو لسیزو جګړه ییز بدلونونه وو چې د سیمې د فولکلور په بڼه او محتوا باندې یې تاثیر کړی ؤ او ما یې یادونه وکړه، هغه ښځمنې چې تر جګړې د مخه به یې په آزادانه توګه د خپل ولس له چاپېریال څخه لیدنه کولی شوی، یعنې زیارت، میلې او بازار ته به تللی شوای او د دغه کردار په نتیجه کې به یې تخلیقي تفکر پیدا کولی شوای، اوس چې جګړه تېره شوې او یا دا چې دا سیمه د جګړې په وخت کې قرار لري حتماً یې د شفاهي ادبیاتو په شکل او منځپانګه اغیزکړی او دا اغیز د یادولو وړ ؤ.

د پخوانیو ښېړنو پر مهال ځینې دودونو توپیر موندلی ؤ چې ما باید د یوې نوې ښېړنې په ترڅ کې ترې حتماً یادونه کړې وای او دا کار مې هم ترسره کړ.

د ادب د مبتدي لیکوالو او ښېړنکیو لپاره د یوې داسې رسالې وړاندې کول پکار ؤ چې تر یوه بریده یې باید د نورو ښېړونکیو له پخوانیو ښېړنو سره توپیر درلودی شوای او ما زیار وکیښ چې دا توپیر په ګوته کړی شم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیشنهادونه

د دې لپاره چې د فولکلور برخه مې د واده په دود کې په بشپړه توګه څېړلې وي، باید محترم څېړونکي او د قلم خاوندان نورې شفاهي سندرې چې د کليو او بانډو د خلکو په حافظو کې پرتې دي په پرله پسې ډول ټولې او په څېړلو يې لاس پورې کړي. باور لرم چې په ولس کې به ډېرې داسې سندرې او د فولکلور نورې برخې مرموزې پاتې وي چې لا به د چا پام هم ورته نه وي او نه به يې خوا ته ورغلي وي. د دې لپاره چې زموږ د ژبنۍ پانګې مرغلرې، چې لا تر ايرو لاندې پټې د تل لپاره ورکې نه شي او د وختونو توپانونه يې له ځانه سره يونه سي بايد ژر تر ژره يې راغونډې او د يوې غوره شتمنۍ په توګه يې د تاريخ په پاڼو کې ثبت او خوندي کړو، که په دې وتوانيږو چې له هر کلي نه لږ او ډېر فولکلوري مواد راټول کړو ايله به مو دومره کړي وي چې د افغان ولس او پښتو ژبې د پراخې پرګنې هغه پراخه غوړېدلې لمنه چې راغونډل يې سخت دي لږ سره پيوند کړي او له ورانېدواو زړيدو به مو يې مخنيوی کړی وي.

له بلې خوا کليو او بانډو ته د مدنيت او عصريت داخليدل يو بل لوی ګواښ(خطر) دی، چې په دې نوي والي سره په کليوالي ژوند کې هم خامخا ډېر بدلون راغلی دی او لا پسې روان دی او پخواني کړه، وړه ورو ورو د هېرېدو په حال کې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او يو بل وړانديز مې د ادب څېړونکيو او د ادب مينه والو ته دا دی، چې هغه د فولکلور او شفاهي ادبياتو او په تېره بيا د سندرو په اړه ليکل شوي کتابونه چې پخوا چاپ شوي او اوس يې نسخې ډېرې کميابې دي بيا له سره چاپ او خپرې کړي، ځکه که دا شته نمونې يې هم له منځه ولاړې شي، ټول پښتانه به له دې قيمتي شتمنۍ نه بې برخې شي.

زما په نظر د فولکلور ثبتونې تر څنګ هغه سندريز تالونه، ريدمونه، سُرونه او ټاټونه هم بايد ثبت شي چې د يوې سيمې د خلکو د ذوق استازيتوب کوي، خو د داسې مواردو د ثبت لپاره پکار ده، چې څېړونکی هر اړخيزه پوهه او تجربه او پراخ امکانات ولري، که چېرې مې په راتلونکي کې د داسې يوه تحقيقي اثر د رامنځ ته کولو اراده وکړه نو اميد دی چې د څېړنې د مختلفو معيارونو په نظر کې نيولو سره به په يادو شويو برخو کې هم زحمت وباسم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډیز

د دې لیکنې موضوع چې په لنډ تنګ وخت کې مې د ماسټرۍ د تیزیس په بڼه ترسره کړې ده، د (د وردګو د ښادۍ سندرې) ده. دا سندرې مې د وردګو ولایت د جغتو له ولسوالۍ نه لکه څنګه چې خلک یې وایي یا بولي په طبیعي ډول، د ښځو او نجونو له خولې راټولې کړې دي. په لیکنه کې مې کوښښ کړی؛ ټول هغه مطالب چې ولسي رنګ یې پیاوړی او اوس هم په ژوندۍ توګه موجود دي د کارونې له مواردو سره یې ذکر کړم او تقریباً ټولې سندرې نوې دي. مخکې تر دې چې د دې موادو په راټولو پیل وکړم، په دې اړه مې هغه لیکل شوي کتابونه چې ماته معلوم وو او هم هغه مأخذونه چې لارښود استاد یې د لوستلو توصیه راته کړې وه ټول وکتل او د راټولولو په وخت کې مې د تکراري سندرو له لیکلو ډډه وکړه او همدا ډول یوه نیمه داسې سندره چې د لږ یا ډېرو الفاظو او توریو په بدلون سره په نورو کتابونو کې راغلې وې له دې سندرو سره په مقایسوي ډول په لمن لیکونو کې را اخیستې دي.

په دې سندرو کې مې بابولالې، سروکې د اتڼ نارې او... نور ځای کړې دي. یعنې د ښادۍ د بدلو تر څنګ مې ځینې عام سروکې او د اتڼ نارې چې په ودونو کې یې هم وایي راغونډې کړې دي. پر دې سربېره د دې سندرو د قدامت او د راټولو د شالید د راوړلو په خاطر مې له ځینو مأخذونوڅخه هم استفاده کړې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

د سندرو د حالاتو د بیانولو لپاره مې د وردګو د واده په دود هم څه نا څه خبرې کړې دي او څومره چې کېدای شوی له اختصار نه مې کار اخیستی دی. مثلاً د پښه خلاصي، د سرواره د تګ او داسې نورو چې سندرې نه پکې ویل کېږي، له سره یادونه کړې نه ده، ځکه چې د وردګو د واده د دود او دستور په اړه ښاغلي حبیب الله رفیع په خپل کتاب (پښتني ودونه) او احسان الله آرینزي په خپل کتاب (د وردګو د واده دود او بدلې) کې دا موضوعات په مفصل ډول لیکلي او معرفي کړي دي.

د دې سندرو د راټولونې په منظور مې په دوو ودونو کې هم ونډه واخیستله او هم مې له ښځو او نجونو نه د پوښتنې په ډول ثبت کړې، او له دې سره مې ځینې متلونه او د ښې شپې فالونه هم راغونډ کړي دي او هیله منه یم چې په راتلونکي کې یې تر بشپړونې وروسته یو ځای د کتاب په بڼه چاپ او خپاره کړم.

یوه بله خبره چې باید له تاسو سره یې شریکه کړم دا ده، چې ما د ځینې ستونزو او رسمي بوختیاوو له امله ونه شوای کړای چې په وردګو کې ډېر وخت تېر کړم، په کلیو وګرځم او ډېر مواد راټول کړم، ځکه هغه ښځې چې له لرې پرتو کلیو نه واده ته راغلې وې ویل یې که زموږ کلي ته راشې، هلته ډېرې بدل زنې (بدلې ویونکې) ښځې شته چې زښته زیاتې بدلې یې زده دي او آن د ناوې د بړستنې ګنډولو او پښه خلاصي پر مهال هم رنګ رنګ بدلې وايي، خو زموږ یې ډېرې اوس هېرې شوې دي. که په راتلونکي کې مې دغو کلیو ته د تګ موقع ترلاسه کړه نو خامخا به ورځم او هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نالیکلې بدلې به، چې د دغو ښځو په حافظو کې ذخیره او د هېرېدو په حال کې دي راټولوم.

د فولکلور په برخه کې زما دا لومړنی تحقیقي اثر به کېدای شي نیمګړتیاوې هم ولري او ښايي د ځینو دودونو لیکل راځخه پاتې شوي وي، خو هیله منه یم چې لوستونکي به یې راپه ګوته کړي.

دا سندرې چې په کلیو بانډو کې خوله په خوله انتقال مومي ځینې یې تاریخي قدامت نه لري او داسې نوي لغات، لکه طیاره، مونی یا مونیان (فلانکوچ موټر) ټاونیس یا ټونس او ... په کې ترسترګو کیږي.

دا پروژه یوه مقدمه او د متن اصلي برخه رانغاړي، په سریزه کې د موضوع په اړه خبرې شوې دي، او د تیزس هغه اساسي برخه ده چې په یوه ټولنه کې د فولکلوري توکیو د موجودیت د ارزښتونو تر څنګ د فولکلوري موادو پر ساتنه او کیفیت باندې هم څه نا څه خبرې لري.

په سریزه کې د دې څېړنې پر هدف، د فولکلور ټولولو پر اهمیت او د دې پروژې پر ارزښت باندې خبرې شوې دي. دا سریزه د پښتنې سندرو د پیدایښت مخینه یا شالید، د سندرو لومړي ټولوونکي، د ښادۍ د بدلو ټولوونکي او په وردګو کې د ښادۍ بدلو د ټولولو لومړنۍ هڅې راپه ګوته کوي. او همدارنګه د ښادۍ د سندرو پر فورمولټیک جوړښت باندې هم لنډ بحث پکې شوی دی. او هم د ټولو شویو سندرو پر څرنګوالي او د استعمال د موارد‌و په اړوند او د دې کار پر سوابقو یعنې چې مخکې له دې په دې برخه کې څومره کار، چا کړی دی او له دې موجودې څېړنې سره یې توپیرونه څه دي په لنډ ډول څېړل شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ښادۍ سندرې

د متن په اصلي برخه کې د وردګو د ښادۍ سندرې د واده له لومړۍ هوکړې نه نیولې، د ناستې، د نکریزو شپې او د توی (واده) ورځې تر پایه یعنې درېیمې (تخت جمعۍ) پورې ټولې د هماغه ځای له دود او د ویلو له لهجې او مفاهیمو سره را اخیستل شوې دي. او د وردګو له نورو ولسوالیو او پښتني سیمو سره د جغتو سیمې د ښادۍ سندرو د توپیر او ګډون په خاطر په لمن لیکونو کې د ښادۍ هغه سندرې چې په نورو کتابونو کې راغلې او په ځینې برخو کې له راټولو شویو بدلو سره لږ او ډېر توپیر یا ورته والی لري، لیکلې شوې دي؛ خو د واده د بشپړ دود له بیان نه صرف نظر ځکه شوی دی چې پخوا هم په مکمل ډول معرفي شوی او بیا راوړل یې اضافي او تکراري کارؤ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ماخذونو فهرست

۱- آرینزی، احسان الله. ۱۳۸۹، د وردګو د واده دود او بدلې، دويم چاپ، الازهر خپرندویه ټولنه، دهمزنګ لومړی سرک، کابل افغانستان.

۲- پتنګ، عبدالکريم. ۱۳۵۹، د غرونو څوکې، د فلالوژۍ پوهنځی.

۳- تره کی، غلام محمد. ۱۳۳۶، پښتني دودونه، پښتو ټولنه، دولتي مطبعه.

۴- جلالي، غلام جيلاني. ۱۳۶۰، د پښتو ځانتنی ادب او موسيقي، پښتو ټولنه، د ښوونې او روزنې مطبعه.

۵- خاورې، غوټۍ. ۱۳۶٦، د پښتو شفاهي ادبياتو شکل او مضمون، د ۱. ج د علومو اکاډيمي، د ژبنيو او ادبي څېړنو مرکز، پښتو ټولنه، د فولکلور او شفاهي ادبياتو ديپارتمنت، دولتي مطبعه، کابل.

٦-رفيع، حبيب الله. ۱۳۴۹، د خلکو سندرې، د افغانستان اکاډمي، د تاريخ او ادب ټولنه، کابل، دولتي مطبعه.

۷- رفيع، حبيب الله. ۱۳۸۱، پښتني ودونه، د محمد تدبير په اهتمام، د افغانستان د مرستو مرکز CCA، د افغانستان د کلتوري خدمتونو اداره، بهير مطبعه، نوی ښار، کابل افغانستان.

۸- ژواک، محمد دين ۱۳۷۰، افغاني موسيقي، د افغانستان د هنرمندانو د ټولنو اتحاديه، اريانا مطبعه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹- ژواک، محمد دین. ۱۳۳۴، پښتني سندرې، د محمد دین ژواک په اهتمام، لومړی برخه، د پښتو ټولنې د ادبیاتو د څانګې له خوا.
۱۰- سوبمن، محمد علي. ۱۳۵۵، فولکلوري ګېډۍ، د محمد شیرین سنګري په اهتمام، پښتو ټولنه، د ژبپوهنې څانګه، کابل افغانستان.
۱۱- سوبمن، علي محمد. ۱۳۵٦، اولسي پوهه، د اطلاعاتو او کلتور وزارت، د کلتور او هنر ریاست، د فولکلور او ادب آمریت.
۱۲- ساپی، محمد حسن ضمیر. ۱۳۳۵، پښتني سندرې، د محمد حسن ضمیر ساپي په تصحیح او اهتمام، دویمه برخه، د پښتو ټولنې د ادبیاتو د څانګې له خوا.
۱۳- غروال، محمد عارف. ۱۳٦۰، غرنۍ سندرې، د افغانستان د علومو اکاډمي، پښتو ټولنه، دولتي مطبعه.
۱۴- هېوادمل، زلمی. ۱۳۷۹، د پښتو ادبیاتو تاریخ، لومړی ټوک، دویم چاپ، دانش خپرندویه ټولنه.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library